

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
Čeština v komunikaci neslyšících

Diplomová práce

Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce

(Indirect Naming Unit in Czech Sign Language)

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Alena Macurova, CSc.

Vypracovala: Bc. Radka Nováková

Praha 2009

Diplomová práce vznikla s podporou výzkumného záměru MŠMT
MSM 0021620825 – Jazyk jako lidská činnost, její produkt a faktor.

*Prohlašuji, že jsem následující diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím
uvedených pramenů a literatury.*

Praha, 29. července 2009

.....
Radka Nováková

Poděkování

Mé poděkování patří především vedoucí mé diplomové práce Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce **prof. PhDr. Aleně Macurové, CSc.** za její odborné vedení, cenné připomínky a podněty po celou dobu, kdy tato práce vznikala; dále neslyšícím respondentům, jmenovitě **Mileně Čihákové, Milanu Fritzovi, Katce Klofáčové, Monice Novotné, Veronice Rafflerové, Daniele Svozilové, Mgr. Petru Vysučkovi a Martinu Wiesnerovi** za ochotné poskytnutí příkladů a konzultací k problematice Nepřímé pojmenování v českém znakovém jazyce. Dále bych chtěla poděkovat dvěma organizacím: **Pevnosti – Českému centru znakového jazyka, o. s.** za poskytnutí ateliérů, technického vybavení (videokamera a počítač na střih klipů) ke tvorbě DVD a existujících materiálů CD-Romu Specifické znaky, soukromého záznamu z panelové diskuze o diskriminaci neslyšících a Výukového DVD materiálu pro výuku znakového jazyka) a **České komoře tlumočnicků znakového jazyka, o. s.** za svolení využití videoklipu z mé předchozí práce Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce (DVD).

Mgr. Nadě Dingové děkuji za obětavost a velkou trpělivost při překladu z českého znakového jazyka do jazyka českého. Za to patří velký dík i **Mgr. Radce Faltínové**, která byla současně mou velkou oporou a poradkyní v oblasti teorie nepřímého pojmenování. Bez jejich pomoci by pravděpodobně tato práce v ucelené podobě vůbec nevznikla.

Zásluhu na vytvoření fotografií jednotlivých nepřímých pojmenování má **PhDr. Lucie Šuchová**, které za tuto pomoc patří také vřelý dík. **Šimonovi Sedláčkovi** děkuji za ochotu při převodu videoklipu z mé předchozí práce Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce (DVD) na jiný formát. Za tvorbu náročného DVD a za některé grafické úpravy fotografií vyslovuji velký dík **Davidu Jordovi. Mgr. Petru Vysučkovi** děkuji za poskytnutí fotografií specifických znaků a **Mgr. Lence Okrouhlíkové** za poskytnutí tabulky tvarů ruky užívaných v českém znakovém jazyce.

Za průběžnou jazykovou korekturu výsledného textu v českém jazyce děkuji v neposlední řadě kolegyni **Mgr. Radce Faltínové** a **Mgr. Nadě Dingové**. Za konečnou jazykovou korekturu pak patří dík **Mgr. Janu Tábořskému**.

Závěrem projevuji vřelý dík všem svým blízkým za psychickou podporu.

Obsah

1.	Úvod.....	7
2.	Uvedení do problematiky pojmenování.....	10
2.1.	Vymezení základních pojmů v oblasti (nepřímých) pojmenování	10
2.2.	Slovní zásoba a její změny.....	15
2.3.	Způsoby nahlížení na oblast nepřímých pojmenování	20
3.	Nepřímé pojmenování v české lingvistice	22
3.1.	Metafora.....	24
3.2.	Metonymie	29
3.3.	Synekdocha.....	32
3.4.	Frazém a idiom	34
4.	Nepřímá pojmenování ve znakových jazycích	36
5.	Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce.....	39
5.1.	Kontakt českého znakového jazyka a českého jazyka a jeho dopad na nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce	40
5.2.	Proces nepřímého pojmenování v českém znakovém jazyce	42
5.3.	Proces lexikalizace nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce	43
5.4.	Klasifikace nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce podle motivovanosti.....	45
6.	Vlastní výzkum.....	50
6.1.	Metodologie a postup.....	50
6.2.	Struktura zpracování jednotlivých nepřímých pojmenování	56
6.3.	Klasifikace získaných nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce na základě formy znaku	60
6.4.	Značky použité v přepisu znaků	61
6.5.	Seznam příkladů nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce.....	62
	Žádná změna formy znaku.....	62
	BOMBA.....	62
	ČERNÝ DEN.....	64
	ČERT	66
	ČISTÝ	68
	ČLEN	70
	DÁVAT (mi) HLOUPOST.....	72
	DĚDEČEK.....	75
	DIVADLO	78
	DVA OBRAZ	82
	HESLO.....	84
	HOROR	86
	HOTOVO.....	89
	HOUSLE.....	92
	HRÁT.....	94
	HROB	96
	CHUTNÝ.....	99
	KAMARÁD.....	100
	KILO.....	103
	KONEC.....	105
	KRÁL.....	108
	KULTURA	110
	KŮŇ.....	112

LACINÝ	114
MISTR	116
MOTOR	118
MRTVÝ	120
MUZEUM	123
POVINNOST	125
POVOLÁNÍ	128
PRŮKAZ	130
PRVNÍ MÍSTO	131
REKLAMA	133
SILNÝ	136
SLEPICE	138
TELEFON	140
UTÉCT	142
VENKOV	144
VÍC BODŮ	146
VOJÁK	148
VONĚT	151
VRABEC	153
VYHRÁVAT	155
ZÁBAVA	158
ZDRAVÝ	160
Částečná změna formy znaku	162
BLESK	162
BŘICHO	164
JE	166
LEPIT	169
NEMOC	172
NULA (NULOVÝ)	174
PLÁČ	177
PRVNÍ ŘADA	179
SLADKÝ	181
Úplná změna formy znaku	183
KREV	183
MRTVICE	185
NEPRODAT	188
PRÁZDNÝ	190
PRIMA	193
SPÁT	196
VOLAT	198
6.6. Srovnání významu nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce a v českém jazyce	200
6.7. Významové blízkosti skupin nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce	203
BOMBA x BLESK	203
MRTVICE x HROB	204
VONĚT x BŘICHO	204
PRŮKAZ x POVOLÁNÍ x ČLEN	204
ČERT x VOLAT	206
PRIMA x VOLAT	207

VRABEC x ZÁBAVA.....	208
VRABEC x KULTURA	209
7. Závěr.....	211
8. Seznam literatury	213
Resumé.....	215
Příloha I.....	216
Příloha II	217
Příloha III.....	219
Příloha IV.....	223

1. Úvod

Lidské myšlení se neustále vyvíjí a s ním i jazyky, které mají lidé k dispozici. K pojmenování běžných skutečností, jevů, činností atd. potřebujeme velké množství pojmenovacích jednotek, slov, sousloví. Tyto jednotky mohou být po staletí neměnné, používané stále ve stejné formě a se stejným významem jako v době, kdy vznikly. Mnohem pravděpodobnější ovšem je, že každé slovo i slovní zásoba jako komplexní systém během svého vývoje doznává určitých proměn. Děje se tak kvůli změnám v lidském poznávání a ve společnosti. Není totiž možné vytvořit nové pojmenování vždy, když vznikne potřeba nějakou skutečnost pojmenovat a odlišit od ostatních – odporovalo by to tzv. jazykové ekonomii. K vytváření nových pojmenování se tak využívají již existující slova.

Ve své diplomové práci se nebudu zabývat změnami ve formě, ale změnami v oblasti významu. Způsobů a prostředků, pomocí nichž jazyk pojmenovává nové skutečnosti, je mnoho, avšak mne zajímají zejména případy, kdy se u slova objeví nový význam, o kterém můžeme říci, že je přenesený, případně kdy skupina slov (sousloví) získá spojením nějaký nový význam, který její jednotlivé složky nemají. Ve své práci se budu věnovat pojmenováním vytvořeným tímto způsobem. Nazýváme je nepřímá pojmenování. Co však rozumíme pod pojmem nepřímá pojmenování? Nepřímé pojmenování vzniká tzv. sémantickým tvořením, tedy užitím již existujícího pojmenování pro novou skutečnost v nové situaci, která s původně pojmenovanou skutečností souvisí. U nepřímého pojmenování dochází k přenesení významu na základě vnitřní nebo vnější podobnosti. V mluvených jazycích patří tento způsob vzniku pojmenování mezi tzv. jazykové univerzálie, všechny mluvené jazyky jsou tudíž schopny takto tvořit nová pojmenování.

Co se týče znakových jazyků, není již nutné na tomto místě zdůrazňovat, že jsou to jazyky přirozené a můžeme se u nich setkat se všemi rysy přirozených jazyků, o nichž se zmiňují lingvisté jazyků mluvených. I znakové jazyky obsahují nepřímá pojmenování.

Ve své diplomové práci se zabývám vybranou skupinou nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce, jehož jsem rodilou mluvčí. Prvním impulsem, který mne

přivedl k zájmu o tuto oblast, byla zkušenost z výuky českého znakového jazyka. Jako lektorka jsem brzy zjistila, že když používám určité znaky v určitých významech, slyšící studenti přestávají rozumět a dochází k omylům, jelikož znají tyto znaky jen ve významech základních, nepřenesených. Uvědomila jsem si, že by v těchto případech mohlo jít o nepřímá pojmenování. Ve své práci hodlám analyzovat soubor mnou zaznamenaných nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce .

Téma nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce doposud nebylo nikde popsáno, přestože nepřímá pojmenování jsou důležitou součástí českého znakového jazyka a neslyšící lidé je užívají ve své každodenní komunikaci v českém znakovém jazyce. Ani v zahraničních knihách a studiích se s uceleným popisem problematiky nepřímých pojmenování ve znakovém jazyce nesetkáme. Ve sbornících a člancích jsou jen stručné zmínky o některých druzích nepřímých pojmenování, například o metaforách, idiomech atd.¹ To je důkaz, že tento jazykový jev ve znakových jazycích existuje, avšak nebyl doposud nikým zevrubně prozkoumán. Nepřímá pojmenování jsou novou oblastí, která na systematický výzkum teprve čeká, podobně jako je tomu u specifických znaků.

Jak už jsem zmínila, nepřímá pojmenování jsou nedílnou součástí slovní zásoby českého znakového jazyka a jsou hojně užívána ve vzájemné komunikaci neslyšících s neslyšícími (v intrakulturní komunikaci), přesto je nenajdeme v žádném slovníku znakového jazyka či znakové řeči. S jejich výukou se mnohdy nesetkáme ani v kurzech znakového jazyka. Také tlumočníci znakového jazyka tak mohou narazit na nemalé obtíže při překladu projevu ve znakovém jazyce, ve kterém neslyšící mluvčí užije nepřímé pojmenování. Tlumočnickovi se daný znak ve větě mnohdy jeví jako nepatřičný, neboť jej zná jen v jeho nepřeneseném významu. Mnohdy se stane, že jej při překladu proto ze sdělení raději vypustí. Význam věty není v takovém případě předán přesně podle záměru mluvčího. Podobná situace se může stát, pokud tlumočník neužije ve větě nepřímého pojmenování, které by se do ní hodilo a které by větu učinilo jasnější a srozumitelnější. Překlad nepřímých pojmenování je specifický a je vázán na konkrétní komunikační situaci, podobně jako je tomu u specifických znaků. Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce se mnohdy liší od nepřímých pojmenování

¹ Více v kapitole 4. Nepřímá pojmenování ve znakových jazycích.

v českém jazyce, neboť jsou spjata s kulturou Neslyšících a s jejich vizuálním vnímáním okolního světa.

Nyní stručně k metodám, které jsem při svém výzkumu použila. Nejprve jsem sbírala nepřímá pojmenování pozorováním přirozené komunikace ve znakovém jazyce a na základě své vlastní jazykové intuice. Dalším krokem bylo získání materiálu elicitací metodou,² kdy jsem natáčela na video rodilé mluvčí znakového jazyka.

Moje práce je, jak jsem již napsala výše, jedním z prvních výzkumů v oblasti nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce. Součástí diplomové práce je soubor 60 nepřímých pojmenování – jednotlivých znaků, mezi nimiž rozlišuji tři skupiny (navíc jsem zaznamenala ještě 8 výrazů nezařazených do žádné skupiny). Tyto tři skupiny jsem vydělila na základě změn formy znaků. Praktická část práce obsahuje analýzu všech znaků v těchto třech skupinách. Analýza jednotlivých znaků zahrnuje fotodokumentaci, příklady užití přeneseného významu znaků, přepis znaku a překlad do českého jazyka. Znaky a příklady jejich užití lze v originálním znění nalézt na DVD, které je součástí práce. Teoretická východiska jsou shrnuta ve čtyřech úvodních kapitolách.

Cílem mé práce je nastínit problematiku nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce, předvést již rozpoznané znaky, které se užívají jak ve svém původním významu, tak i ve významu přeneseném, a přemýšlet nad možnostmi jejich překladu a případného zevšeobecnění přeneseného významu. Dále ve své práci zkoumám sémantickou motivovanost jednotlivých nepřímých pojmenování a spojitost původního základního významu u daného nepřímého pojmenování s novým, přeneseným významem. Na základě sémantické motivovanosti klasifikuji nepřímá pojmenování do dalších podskupin.

Ve své diplomové práci předkládám úvodní pojednání o nepřímém pojmenování v českém znakovém jazyce, na něž pak může v budoucnosti navázat další výzkum, týkající se jednotlivých typů nepřímých pojmenování v ČZJ.

² Více k metodám mé práce viz kapitola 6.1. Metodologie a postup.

2. Uvedení do problematiky pojmenování

Dříve, než se budu věnovat tématu nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce, bych ráda sjednotila několik základních pojmů souvisejících s problematikou pojmenování, jež se budou v mé práci objevovat. Zaměřím se také na způsoby změn v rámci slovní zásoby, na to, jakým způsobem se vyvíjí význam i forma lexémů v závislosti na společnosti a jejích proměnách, na lidském myšlení atd.

2.1. Vymezení základních pojmů v oblasti (nepřímých) pojmenování

Každý přirozený jazyk má svůj systém, je složen z jednotlivých jazykových rovin. Jednou z jazykových rovin je lexikální rovina, jejíž základní jednotkou je lexém. Soubory lexémů neboli slovní zásoba jsou inventářem každého přirozeného jazyka. Podle Černého (1998, s. 147) lexémy „*pojmenovávají neopakovatelným způsobem okolní svět, respektive jeho jednotlivé předměty, osoby, jevy a události.*“ Základní funkcí slova³ (lexému) je právě **pojmenování**. Pojmenováním jako aktem (**pojmenovacím aktem**) se rozumí to, že se „*přiřazuje jazyková forma k určitému obsahu či významu*“ (ESČ, 2002, s. 318).

Již podle Mathesia, jehož původní definice pojmenovacího aktu a klasifikace pojmenovacích jednotek se staly v české lingvistice tradicí,⁴ je **pojmenovací akt** jeden ze dvou základních součástí naší řeči. Vedle toho je dalším důležitým jazykovým procesem **akt usouvztažňovací**, jehož výsledkem je **výpověď** (věta). Čechová (1996, s. 42) k tomu říká: „*Pojmenování jako akt (pojmenovací akt) je přiřazování jazykového výrazu k pojmenovanému jevu, k obsahu vědomí. Pojmenování jako výsledek pojmenovacího aktu je jazykový výraz s funkcí pojmenovací.*“ Jako příklad si uveďme tento proces: během aktu pojmenovacího pojmenuji subjekty, např. Hana, Petr, objekty, např. oběd, a děje, např. jíst. Tyto mnou pojmenované jednotky dám následně v aktu usouvztažňovacím do nějakého vzájemného vztahu a tím vzniknou různé výpovědi,

³ Termín „slovo“ je běžně používaný termín. Pro lingvisty je použití termínu „slovo“ problematické, např. výraz „vidím“ je tvořen jedním slovem, kdežto např. ve výrazu „viděla jsem“ se objevují dvě slova, a přitom jde ve všech případech o jedno jediné pojmenování, s jediným lexikálním významem. Z tohoto důvodu se v lingvistice dává přednost jiným termínům, jako např. „výraz“, „tvar“, „pojmenování“, „lexikální jednotka“ nebo „moném“ (srov. Černý, 1998, s. 63).

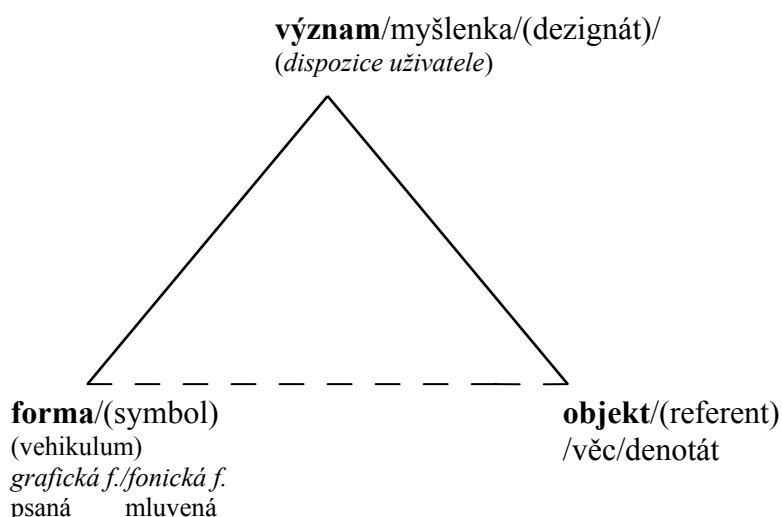
⁴ V současnosti používá Mathesiovo rozdělení pojmenovacích jednotek na značkové a popisné a jeho popis pojmenovacího aktu např. Čechová (1996, s. 42), Dokulil (1962), Filipec-Čermák (1985, s. 15) a další.

např. *Hana a Petr jí oběd* / *Hana jí Petrovi oběd* / *Hana jedla Petra k obědu* atd. Na tomto příkladu vidíme, že se v procesu komunikace tvoří různé nové výpovědi, kdežto pojmenování se většinou během komunikace netvoří,⁵ ale užívají se již existující lexémy a slovotvorné prostředky,⁶ pouze se případně aktualizuje jejich význam.

Pojmenování nemusí mít jenom formu jednoho slova (*auto*), ale může mít i formu víceslovnou (např. sousloví: *vysoká škola*). Pojmenování vzniká tvořením slov a ustálených slovních spojení, dále sémantickým tvořením, přejímáním a kalkováním. Těmto procesům se budu věnovat v kapitole 2.2. Slovní zásoba a její změny.

Věda, která se zabývá procesem pojmenování, se nazývá **onomaziologie**. Jejím cílem je podle Čechové zabývat se „*procesem jdoucím od myšlenkového obsahu k jeho formě. Naopak studiem postupujícím od formy pojmenování k jeho funkci se zabývá nauka o významu pojmenování – sémaziologie. Obě disciplíny mají vztah k lexikologii, tj. k nauce o slovní zásobě*“ (Čechová, 1996, s. 42–43).

Tímto citátem se dostáváme k tomu, že proces pojmenování se netýká jen dvou složek – „slova“ a „věci“, ale setkáme se zde se třemi základními složkami jazykového znaku. Jde o stránku formální, stránku významovou a „věci“⁷ okolního světa. Ilustrujme si to na schématu tzv. sémiotického (Ogden-Richardsova) trojúhelníku:⁸

⁵ Nyní neuvažujeme proces tvoření nových slov během komunikace, tzv. neologizaci.

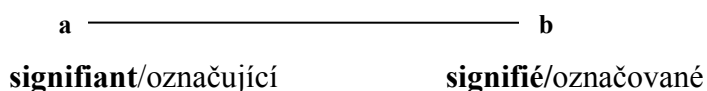
⁶ Části slov, které se připojují ke kořenům slov a slouží k tvoření slov nových, jsou předpony, přípony, někdy také koncovky.

⁷ Říkáme tomu „referent“, „denotát“.

⁸ V české literatuře najdeme toto schéma např. u Čermáka (2001, s. 24).

Schéma znázorňuje vztah mezi formou, pojmem/významem⁹ a samotným objektem. Čermák (2001, s. 24) popisuje schéma takto: „*Spojením jednotlivých vrcholů trojúhelníku se spojuje svět jazyka, psychiky a vnější reality (vpravo dole); jazyk v širším smyslu ovšem zahrnuje jak levý dolní, tak horní vrchol.*“ K tomuto základnímu popisu ještě dodává Hauser (1980, s. 59), že přímé vztahy jsou v podstatě pouze mezi předmětem (objektem) a pojmem, dále mezi pojmem a formou. Mezi objektem a formou ovšem vztah přímý neexistuje. Je totiž zprostředkovaný přes naše vědomí.

Kromě vztahu popsaného výše pomocí sémiotického trojúhelníku se také v lingvistice můžeme setkat s tzv. bilaterálním pojetí znaku. Podle jeho autora, zakladatele evropské sémiotiky¹⁰ Ferdinanda de Saussura, se každý znak,¹¹ v užším pojetí tedy i jazykový znak, skládá ze dvou neoddělitelných složek: je to složka **označující**,¹² jinak formální stránka znaku, a složka **označovaná**,¹³ jinak také pojem, tedy význam či obsahová stránku znaku.

Pro oblast lexikologie jsou důležité obě pojetí, Ogden-Richardsovo i Saussurovo. Vzhledem k tomu, jak vnější svět ovlivňuje slovní zásobu, a vzhledem k povaze nepřímých pojmenování budu ve své práci přihlížet spíše k pojetí prvnímu. Pojmenovací vztah se zřetelem k sémiotickému pojetí vypadá tedy takto: „*Slovní tvar se pojí s určitým pojmem a spolu – jako jazykový znak o dvou nerozlučných stránkách – se vztahují k příslušné části světa, který nás obklopuje*“ (Černý, 1998, s. 148).

Z toho opět vyplývá, že se problematika pojmenování netýká jen oblasti lexikologie, ale i oblasti **sémantiky**, tedy nauky o významu. Čechová (1996, s. 43) vysvětluje, že „*základní jednotka pojmenování (nikoli jediná), slovo, je jednotka*

⁹ Musíme si ale uvědomit, že termíny „pojem slova“ a „význam“ se v naší lingvistické literatuře často překrývají, někdy i zaměňují. Jak zmiňuje například Hauser (1980, s. 60), mezi oběma termíny je složitý vztah a nelze jej zjednodušovat a nerespektovat přitom skutečnost, že pojem je jednotka myšlení, zatímco význam jednotka jazyková. Na tomto místě se detailním rozbořením obou termínů nebudeme zabývat.

¹⁰ Sémiotika je věda o znakových systémech, věnuje se nejen zkoumání jazykových znaků, ale všech znakových systémů obecně. Součástí sémiotiky je i sémantika, věda o významu.

¹¹ Znakem v širším pojetí se myslí cokoli, co je použito jako zástupné označení něčeho jiného, v užším pojetí pojmem znak myslíme znak jazykový.

¹² Jinak se užívá termín: signifiant, designátor.

¹³ Jinak se užívá termín: signifié, designát.

*sémantická (nositel věcného významu) – sémém.*¹⁴ V případě, že se vyskytují dva lexémy/slova, které mají navzájem podobný lexikální význam, je možné udělat **sémovou analýzu**. Každý lexikální význam (sémém) obsahuje různý počet sémů. Pod pojmem **sém** se rozumí „*minimální významový distinktivní rys, popř. prvek schopný odlišit jeden lexém od druhého*“ (ESČ, 2002, s. 383). Celkový lexikální význam je tedy možné ještě rozložit na jednodušší významové rysy, aby bylo možné popisovat jemné odlišnosti u dvou lexémů/slov. Podle jazykovědců je obtížné vymezit počet sémů, ale nejčastěji se setkáváme s tím, že v každém lexému by měly být obsaženy aspoň dva sémy.¹⁵ „*Tak např. pro subkategorii příbuzenských vztahů je možno stanovit šest distinktivních rysů a na jejich základě vymezit význam slova „otec“ takto: příbuzný pokrevní (na rozdíl např. od tchána), příslušník předcházející generace (nikoli syn), muž (ne matka), bezprostřední příbuzenský vztah (ne děd), posloupnost přímá (ne strýc), srov. Erhart, 1984, s. 65-68*“ (Vaňková, Nebeská, Saicová-Římalová, Šlédrová, 2005, s. 78).

Uvedme si ještě jiný příklad. Dvě slova *prát* a *mýt*¹⁶ jsou si na první pohled obě podobná a zdá se, že mají jeden společný sémém (význam): něco se čistí či zbavuje špíny vodou. Pro rodilého mluvčího českého jazyka není problém poznat, kdy dané slovo správně použít, např. *umýt auto*, nikoli *prát auto*, nebo *prát prádlo*, nikoli *umýt prádlo*. Ovšem cizincům, např. Angličanům, to bude dělat problém, jelikož pro ně v jejich jazyce pro oba významy existuje jen jedno slovo: *to wash*. Rodilí mluvčí češtiny ovšem cítí, že mezi lexémy *prát* a *mýt* je rozdíl v jednom sému, a to *prát* – čistit věci, které můžou vodu nasáknout, a *mýt* – čistit věci, které nemůžou nasáknout vodu.

Nyní zpět k pojmenováním. Pro úplnost je nutno uvést, že již Mathesius určil tyto základní druhy pojmenování: pojmenování popisné (motivované) a pojmenování značkové (nemotivované). Podstatou těchto označení se nyní nebudu zabývat, pro cíle tohoto textu nejsou relevantní. Pro účely mé práce je nutno vyčlenit jiné dvě kategorie pojmenování, a to podle toho, zda dochází ke změně, či k přenesení významu, případně jakým způsobem. Jde o rozdělení na přímá a nepřímá pojmenování.

¹⁴ Sémém = jednotka lexikálního významu.

¹⁵ Sém generický (identifikační) a sém specifikační (diferenční) (ESČ, 2002, s. 384 a 386).

¹⁶ Příklady jsou převzaty z knihy Vaňková, I.; Nebeská, I.; Saicová Římalová, L.; Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku* (2005, s. 69).

Pod pojmem přímá pojmenování se rozumí pojmenování významově ustálená (např. *židle, kniha, dům*). **Nepřímá pojmenování** jsou pojmenování vzniklá „*sémanticky motivovaným novým užitím už existující(ch) slovní(ch) formy (forem) v pojmenovacím procesu vztaheném k nové skutečnosti, která je s původně pojmenovanou skutečností spjata podobností nebo souvislostí*“ (ESČ, 2002, s. 318). Dochází u nich ke změně, příp. k posunu slovního významu. Podrobněji o této problematice, o vzniku nepřímých pojmenování i o tzv. sémantické motivovanosti budu pojednávat v kapitolách 2.2. Slovní zásoba a její změny a 3. Nepřímá pojmenování v české lingvistice.

2.2. **Slovní zásoba a její změny**

Český jazyk je jazyk přirozený, tedy jazyk živý a produktivní. Slovní zásoba českého jazyka se neustále vyvíjí. „*Mění se význam slov, vznikají nová slova tvořením z daných jazykových prostředků nebo přejímáním z cizích jazyků, některá slova se naopak přestávají užívat*“ (Šmilauer, 1972, s. 57). Příčiny těchto změn jsou různé. Slova se mění v závislosti na **skutečnostech** kolem nás nebo na základě vývoje **lidské mysli**. Skutečnostmi kolem nás míníme to, že ve světě se neustále objevují nové věci, např. nové výrobky, vznikají stále nové hospodářské podmínky, mění se i společenská organizace a vývoj můžeme zaznamenat i v oblasti kultury. Vývoj ve slovní zásobě jde nejen směrem k obohacování slovní zásoby o nová slova, ale ubírá se zároveň také směrem opačným – pokud se určitá věc už nepoužívá nebo se o ní už moc nemluví, dochází k zániku slova. Slovní zásobu daného jazyka určuje lidské myšlení. Tím máme na mysli to, že díky vědě získáváme nové znalosti a vědomosti o určitých věcech a máme potřebu je nějakým způsobem nově pojmenovávat. To činíme nejen z rozumových důvodů a se zřetelem k vědeckým aspektům, ale i kvůli naší citové angažovanosti. Jak zmiňuje například Šmilauer (1972, s. 57), „*slova citově zabarvená ztrácejí rychle svou působivost, proto vznikají stále nová a nová synonyma.*“

V následující části se blíže zaměřím na postupy, jimiž vznikají nová pojmenování. Tyto postupy lze stručně popsat v několika bodech (Šmilauer 1972, s. 57):

- a) změny významu slov již existujících,
- b) tvoření nových slov a sousloví,
- c) přejímání slov z jiných jazykových prostředí.

Hauser (1996, s. 22) rozlišuje dva rozdílné způsoby rozšiřování slovní zásoby. První způsob se částečně kryje s bodem (b) a (c) podle Šmilauera. **Vznikají nová slova**, slovní zásoba je obohacována o nové jednotky. Nová slova jsou tvořena těmito postupy: **odvozováním** (ze slova *řídít* vzniklo slovo *řidič*), **skládáním** (*samoobsluha*) a **zkracováním** (*Čedok*), dále pak **přejímáním slov z jiných jazykových prostředí** (z cizích jazyků pochází *raketa*, *sonda*). Druhý způsob rozšiřování slovní zásoby popsany Hauserem se zaměřuje na **vznik pojmenování**, které odpovídá bodu (a) a částečně bodu (b) u Šmilauera. Určitými způsoby se mohou tvořit nová pojmenování, přičemž se inventář slov nemění. Jak Hauser zmiňuje, k vytvoření nového pojmenování lze použít již existující slovo, kterému se dá nový význam, nová pojmenování lze také získat tzv. **přenášením slov** (*paměť* – zařízení počítače), **obnovováním slov starých** (*samopal*) a tvořením **sdrůžených pojmenování (sousloví)** (*psací stroj*, *podzemní dráha*).

Způsob, který Hauser popisuje jako druhý, se nazývá **sémantické tvoření pojmenování**, a rozumí se jím **změny významu slov již existujících**. Šmilauer (1972, s. 58–66) vyčlenil tři základní roviny týkající se těchto změn významu, a to změny v rovině skutečnosti, změny v rovině lidské mysli a změny v jazykové rovině.

a) Změny v rovině skutečnosti – věci, které se objeví jako nové, v některých případech získají nové jméno, ale často také „*přejímá nová věc jméno od staré, s níž má podobnou funkci: jsou velké rozdíly mezi lékařem středověkým a dnešním, mezi vozem praslovanským a dnešním automobilem, mezi domem spleteným z větví a domem železobetonovým; jméno však zůstalo*“ (Šmilauer, 1972, s. 58).

b) Změny v rovině lidské mysli – zde se můžeme setkat s několika jevy. Jednak díky pokroku vědy **se naše znalosti a vědomosti mění**, s nimi i náš pohled na věci. Např. „*Atom je slovo antické, ale co si pod tímto jménem představovali řeční filozofové, co lidé 19. století, co my!*“ (Šmilauer, 1972, s. 58). Dále dochází k **zužování a rozšiřování významu**.¹⁷ Při **zužování významu (tzv. specializaci)** se obecný význam slova zužuje na význam užší, přesnější, např. *nábytek* od *nabytí* – původně věc získaná, nabytá, dnes již jen zařízení bytu. „*V témž jazyce může vedle sebe stát i několikéré souběžné zužování, takže vzniká mnohoznačnost*:¹⁸ operace *u chirurga, vojáka, finančníka*“ (Šmilauer, 1972, s. 58). Rozšiřování (**generalizace, zobecnění**) je proces opačný, např. *limonáda* – význam se postupně rozšířil na ovocnou šťávu vůbec, limonáda původně označovala pouze nápoj z citrónů. Dalším jevem, o kterém se může v souvislosti se změnami lidské mysli hovořit, je **přenášení významu podle souvislosti či podobnosti**. Právě touto specifickou částí se budu více zabývat v samostatné kapitole „Nepřímá pojmenování v českém jazyce“. Do skupiny změn významu v rovině lidské mysli se dále také zahrnuje **abstraktizace konkrétních jmen** (např. *jádro* – *jádro problému*) a **konkretizace abstraktních jmen** (např. *lidská hloupost* – *kupovat hlouposti*). V poslední řadě do této skupiny Šmilauer zařazuje změny významu podle **citového zabarvení lidských představ**, a to **změny v hodnocení** („zhoršování“ významu: *chlap* – původně muž neurozeného původu, nyní podle Šmilauera spíše hovorový či dokonce hanlivý výraz; „zlepšování“ významu: *znamenitý* – původně velký, patrný, nyní slavný) a **oslabování, zesilování a protiklad**.¹⁹ „*Výraz se zeslabuje eufemismem a litotes, zesiluje dysfemismem a hyperbolou, dále pak převedením do protikladu ironií a kakofemismem*“ (Šmilauer, 1972, s. 62).

¹⁷ To jsou změny historické a spadají do oblasti etymologické.

¹⁸ Bude vysvětleno dále v textu.

¹⁹ Více v kapitole 2.3. Způsoby nahlížení na oblast nepřímých pojmenování.

c) **Změny v jazykové rovině** – slova, která na sebe vzájemně působí, např. **synonyma, antonyma a homonyma**; nebo **sousloví**, kdy „slova vystupují ve spojení, v nichž jeden člen určuje druhý. (...) *Ve východních Čechách jít do Hradce znamená do Hradce Králové, v jihovýchodních do Jindřichova Hradce*“ (Šmilauer, 1972, s. 65). Dále do této roviny patří také změny vlivem cizích jazyků, tedy například **přejímání slov** a doslovné překlady, tzv. **kalky**. Pro sémantiku je důležitý specifický případ vlivu cizích jazyků na domácí slovní zásobu: tzv. **sémantický kalk**, např. „*České movitý (k míti) znamenalo „bohatý“, od 15. stol. však pod vlivem latinského movere, mobilis nabývá významu „přenosný“ (zboží movité i nemovité)*“ (Šmilauer, 1972, s. 65). To potvrzuje i výklad slova *movitý* v současném slovníku – Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (1998, s. 188) – „*kt. může být přemístován*“.

Slovo, které má samo o sobě jen jediný význam, se nazývá **jednoznačné** (jednovýznamové), např. vlastní jména *Brno*, odborné názvy *vodoměrka, sodík* atd. Jeho podstatou je, že označuje jen jeden denotát (*kniha*) nebo jednu třídu denotátů (*citoslovce* – označuje příslušný slovní druh). Opačně se chovají slova, která „*mají dva nebo více významů vztahujících se ke dvěma nebo více různým denotátům*“ (Hauser, 1980, s. 70), říkáme jim slova **mnohoznačná** (mnohovýznamová, tento jev se nazývá polysémie). Jejich výskyt v jazyce je častější než výskyt jednoznačných slov. Mnohoznačné slovo je výrazem jazykové ekonomičnosti. Konkrétní význam u mnohoznačného slova lze zjistit pomocí kontextu, ale pokud je slovo izolované, pak je obtížné poznat, jaký význam má mluvčí na mysli. Ačkoli významů u mnohoznačných slov může být mnoho, najdeme vždy jeden **význam základní** (hlavní, invariantní, primární), ostatní jsou **druhotné** (vedlejší, variantní, sekundární). Například slovo *jazyk*: jeho základní význam je 1. svalnatý orgán v dutině ústní, jeho druhotné významy jsou: 2. co se podobá jazyku živočichů, např. součást boty (rozšíření významu pojmenování na základě vnější podobnosti s jazykem v ústech), 3. soustava vyjadřovacích prostředků (pojmenování odvozené od skutečnosti, že se jazyk – coby orgán – podílí na artikulaci mluveného jazyka (soustavy vyjadřovacího prostředků) (srov. ESČ, 2002, s. 320).

U mnohознаčných (polysémních) slov, jejichž základní a druhotné významy spolu navzájem obsahově souvisí, většinou můžeme najít nějakou souvislost nebo podobnost, ať již vnější, či vnitřní²⁰ – viz výše příklad o *jazyku*. „*Jsou to tedy významy vzniklé přenesením slova*“²¹ (Hauser, 1996, s. 14). „*Podle kvality a povahy těchto vztahů lišíme různé způsoby přenesení*“ (Hauser, 1980, s. 70–71). Vždy existuje důvod, proč dochází k přenášení slova. Hauser uvedl příklad slovních spojení *krk těla* – *krk houslí* a zaznamenal, že u obou významů je jejich podobnost v rysu „útlá část obou předmětů“, dále jsou si také podobné svým umístěním – „spoj mezi hlavou a tělem a mezi hlavicí a vlastním tělesem houslí.“ Tady jde o případ **sémantické motivovanosti**, kdy druhotný neboli přenesený význam je motivován významem základním (původním).

Základní (původní) význam označujeme jako **přímý**, přenesený (nový) význam chápeme jako **nepřímý**.

²⁰ Jiná situace nastává, pokud mají pojmenování stejnou formu, ale navzájem nesouvisí, jsou „*nahodilá, vzniklá stejným zněním slov různého významu a původu; přitom jde zřejmě o slova dvě. Tu mluvíme o slovech stejně znějících (souzvučných) neboli o homonymech, např. pojistka (v pojištění) – pojistka (ve vedení elektrického proudu)*“ (Havránek – Jedlička, 1981, s. 434–435).

²¹ Hauserův termín *přenesení slova* chápu jako přenesení významu.

2.3. Způsoby nahlížení na oblast nepřímých pojmenování

Než se začnu zabývat tím, jaké výrazy patří mezi nepřímá pojmenování, je nutné si nejdříve ujasnit, jaký úhel pohledu mám na mysli. Existují dva navzájem odlišné způsoby nahlížení na tuto oblast. Jedná se o hledisko lexikologie a hledisko literární teorie.

Není třeba připomínat, že **literární teorie** je zaměřena na tvorbu uměleckého textu, konkrétně na poezii a prózu, kde se používají prostředky básnické. Nepřímým pojmenováním, se kterými se setkáváme v uměleckých textech, se někdy také říká **tropy** (zástupky). V literární teorii se setkáme nejen s termínem tropy, ale také se synonymním termínem **obrazná pojmenování**. Jasné vymezení, co znamenají nepřímá pojmenování z hlediska literární teorie, není totožné u všech jazykovědců či literárních vědců. S jistotou lze tvrdit, že většina odborníků pracuje hlavně s pojmy **metafora**, **metonymie** a **synekdocha**. Do tropů zahrnují také následující prvky:²²

- **personifikace** – zosobnění; neživým věcem jsou přisuzovány lidské vlastnosti a schopnosti (*moře mě objalo rukama, slunce se usmívá*),
- **ironie** – pojmenování v opačném významu, zlehčující, posměšné (*To je ale chytrák! To je pěkný pořádek!*),
- **sarkasmus** – zesílená ironie (*a tak dostal Halfar místo* = místo ne učitelské, ale na hřbitově mezi sebevrahy),
- **oxymóron** – nelogické spojení dvou protikladných slov (jejich významy se vylučují), má zdůraznit vlastnost (*mrtvé milenky cit*),
- **hyperbola** – nadsázka, pojmenování zveličující (záměrné přehánění skutečnosti) (*mám moře práce; les komínů; čekám tady věčnost*),
- **kakofemismus** – (opak ironie), nadávka, hrubé slovo použito jako mazlivé (*Ty darebo, ty lumpe, ty mrško, ty neřáde*),
- **alegorie** – utajení smyslu (jinotaj), hlubší a skrytý význam (*válčí s mloky*),
- **symbol** – zastupuje skutečnost jejím znakem; často je mnohoznačný a souvisí s autorovými znalostmi, zkušenostmi (*srdce, váhy, kříž, vlajka...*); má blízko k alegorii, konkrétní pojem vyjadřuje něco abstraktního,
- **perifráze** – básnický opis (*až bude na mě tráva růst*),

²² Zde použité výklady a příklady byly upraveny podle knih Šmilauer, V.: *Nauka o českém jazyku* (1972, s. 62–63) a Sochrová, M.: *Český jazyk v kostce pro střední školy* (1999, s. 28).

- **eufemismus** – zjemnění (*až odejdu* = *až umřu*),
- **dysfemismus** – náhrada výrazu neutrálního hrubým (*zdechnout* = *umřít*),
- **litotes** – oslabení popřením protikladu (*to není pravda* (= lež), *nemohu nepřiznat*).

Nyní přejdu k hledisku lexikologickému. **Lexikologie se orientuje především na různé způsoby pojmenování a obohacování slovní zásoby.** Jeden z postupů je právě **sémantické tvoření pojmenování** (změna slovního významu neboli posun slovního významu), kdy se u existujících pojmenování tvoří nové významy. Viz například definice Dokulila (1962, s. 20): „*Tímto postupem nevzniká totiž primárně nové pojmenování, nýbrž rozmnožuje se jen počet významů existující pojmenovací jednotky.*“ V tomto případě se jedná o nepřímé pojmenování, protože zde dochází k přenesení slova za účelem označení jiného denotátu. K nepřímým pojmenováním se proto také řadí **přenesená pojmenování**. Právě podle typu přenesení lze v lexikologii rozlišit **metaforu**, **metonymii** a **synekdochu**. Podle Hausera (1980, s. 71) se však v těchto případech hovoří „*o významech stálých, které se již staly pevnou součástí významové struktury. Jiné jsou významy objevující se v užití slova v různých kontextech, významy aktuální. Takové bývají zejména v uměleckém stylu. Chceme-li postihnout rozdíl mezi oběma typy, nazveme první lexikální, druhý aktuální (v uměleckém stylu básnický).*“ Hauser uvádí mnoho příkladů ke znázornění rozdílu mezi lexikální metaforou a metaforou básnickou, např. *oko* = a) *oko na polévce* (lexikální metafora); b) *oči továren* (= světla, básnická metafora).

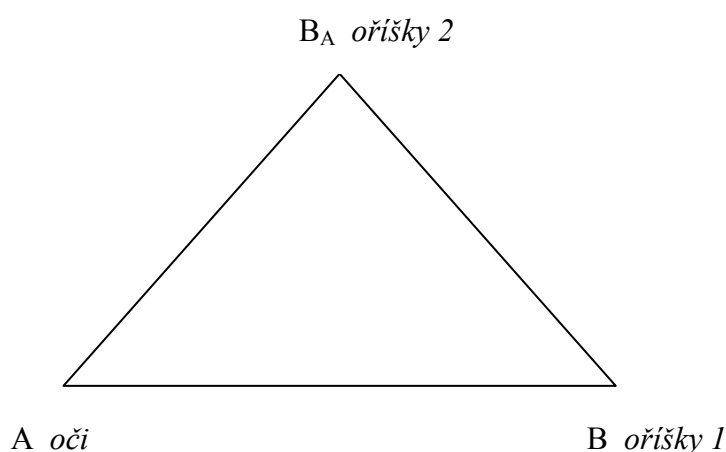
Nyní je již jasné, s jakými přístupy k nepřímým pojmenováním se můžeme v odborné literatuře setkat. Ve své práci se při popisu nepřímých pojmenování v českém jazyce / v českém znakovém jazyce zaměřím pouze na lexikologický přístup k nepřímým pojmenováním.

3. Nepřímé pojmenování v české lingvistice

V předchozích kapitolách bylo vyloženo, jak se nepřímá pojmenování liší od pojmenování přímých. Následující část je zaměřena na proces nepřímého pojmenování,²³ na různé způsoby přenášení významu a na klasifikaci nepřímých pojmenování.

Nejprve je nutno odpovědět na otázku, co je hlavní příčinou vzniku nepřímých pojmenování. V širším kontextu je to snaha mluvčího použít místo dosavadního pojmenování nový, aktuální výraz a tímto výrazem označit nějakou věc, bytost, jev apod. Prvotní funkce nepřímého pojmenování je tedy označovací, onomaziologická. Nepřímé pojmenování se ale zakládá na tzv. sémaziologicko-onomaziologické derivaci,²⁴ nelze tedy zapomínat na sémantickou motivaci přeneseného pojmenování (srov. Filipec – Čermák, 1985, s. 108).

Filipec a Čermák (1985, s. 109) osvětlili, jak se v procesu nepřímého pojmenovávání postupuje pomocí **sémantického trojúhelníku** (viz schéma), a to na příkladu básnické metafory F. Halase *oči starých žen /.../ oříšky bez jádra / misky bez obětí...*

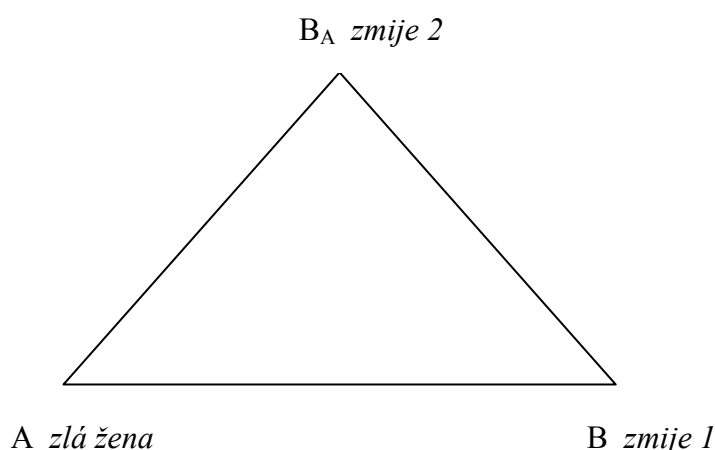

²³ Filipec a Čermák používají termín nepřímá nominace (1985, s. 108).

²⁴ Derivace je slootovorný proces, česky odvozování.

„Místo běžného pojmenování skutečnosti *A* (oči) se užije pojmenování jiné skutečnosti *B* (oříšky), tedy B_A . Pojmenování skutečnosti *B* zde tedy vystupuje ve dvou funkcích, primární a sekundární (*B* a B_A). Toto přenesení pojmenování (oříšky bez jádra místo oči) je možné proto, že označené předměty mají společné podobné vlastnosti (kulatost, prázdnotu, pragmatické rysy smutek, stáří), tzv. *tertium comparationis*, které se novým pojmenováním výrazněji vyjádří. Vztah $A - B$ je vztah onomaziologický, pojmenovací, vztah $B - B_A$ je sémaziologický – slovo označující denotát *B* nově označuje denotát *A*, a má tedy dvojí denotaci. V tomto smyslu mluvíme o přenášení významu“ (Filipec – Čermák, 1985, s. 109).

Aby spojitost mezi původním významem lexému a novým, přeneseným významem byla zřejmá, kromě příkladu Halasovy básnické metafor, uvedené u Filipce a Čermáka, jsem zvolila ještě druhý příklad lexikalizované metafor *zmije* = *zlá žena*:

V souvislosti se vznikem nepřímých pojmenování je třeba zmínit i proces tzv. **lexikalizace**. Čermák (2001, s. 195) proces lexikalizace vysvětluje takto: původní originální metafora se časem lexikalizuje, to znamená, že získá nezávislou existenci. Například několik významů slova *koruna* v současnosti existuje jako několik lexikálních jednotek, u nichž se vzájemná sémantická motivovanost v průběhu času poněkud setřela. Lexém *koruna* je ustálený ve slovní zásobě českého jazyka ve svém původním významu i v přenesených významech. Používání tohoto lexému v jeho přenesených významech již uživatelé nevnímají jako aktuální metaforu, ale jako metaforu lexikalizovanou, uzuální. Více viz kapitola 3.1. Metafora.

Jak jsem již popsala v předchozí kapitole, základní (původní) význam nepřímého pojmenování se označuje jako **přímý**, přenesený (nový) význam se chápe jako **nepřímý**. Pojem **nepřímá** (přenesená) **pojmenování** v lexikologii zahrnuje několik typů přenesení, které je známé jako **metafora**, **metonymie** a **synekdocha**.

Na nepřímá pojmenování lze nahlížet z různých úhlů pohledu. Srovnajme si pojetí nepřímých pojmenování u různých autorů, shrnutá v následujícím citátu (Vaňková – Nebeská – Saicová Římalová – Šlédrová, 2005, s. 93): „*Lingvistika tradičně analyzuje, třídí a vykládá přenesená pojmenování především v rámci lexikologie. Postupuje-li se od denotátu k pojmenování, chápou se jako prostředky nepřímé nominace (Filipec – Čermák, 1985, s. 108–120), postupuje-li se od formy k významu slov, přistupuje se k přeneseným pojmenováním jako k jednomu ze způsobů sémantického tvoření lexikálních jednotek, jako k rozšiřování počtu významů slov (např. Karlík – Nekula – Rusínová, 1995, s. 97–99; Hladká, 2000). Pozornost se jim věnuje samozřejmě i ve frazeologii (viz např. Čermák – Hronek, 1983; 1988; 1999).*“ Autorky dále poukazují na to, že ani vymezení jednotlivých typů nepřímých (obrazných, přenesených) pojmenování není jednotné. Hranice mezi kategoriemi nepřímých pojmenování není ostrá a autoři publikací na toto téma ji vnímají různým způsobem. Je zajímavé, že někteří vnímají dokonce synekdochu jako specifický případ metonymie a ostrou hranici vidí pouze mezi kategoriemi metafora a metonymie. Zastáncem tohoto názoru je např. R. Jakobson (1980/1993, cit. Vaňková – Nebeská – Saicová Římalová – Šlédrová, 2005, s. 94). Opačný názor má např. Mikolajczuk (1999, cit. tamtéž), který mluví o vyjádřeních metaforicko-metonymických. V jeho pojetí se hranice mezi metaforou a metonymií rozostřuje.

V následujících kapitolách se budeme věnovat jednotlivým typům nepřímých pojmenování v českém jazyce.

3.1. Metafora

Jedním z nejčastějších způsobů nepřímého pojmenování je **metafora**. Je to pojmenování vzniklé přenesením významu na základě **vnější podobnosti předmětů**, podle Hausera (1980, s. 71) např. na základě jejich tvaru, barvy, rozsahu či množství, umístění a funkce. Zde je několik Hauserových příkladů takových metafor:

- **podobnost v tvaru:** *zub v ústech* – zub pily, ozubeného kola,
- **podobnost v barvě:** *cihlový* (cihlový dům) – cihlová barva,
- **podobnost v umístění:** *pata* (část nohy) – část hory,
- **podobnost v rozsahu:** *chloupek, kapka* – malé množství,
- **podobnost ve funkci:** *pero* – nástroj na psaní.

Přenášení významu na základě podobnosti se týká podstatných jmen, přídavných jmen i příslovčí a sloves. Je to z toho důvodu, že tyto slovní druhy označují předměty, jevy, jejich vlastnosti, okolnosti z těchto vlastností vyplývající i děje. V takových oblastech skutečnosti se vyskytují metaforické významy. Nyní se zaměřím na to, s jakými metaforami se u jednotlivých slovních druhů setkáváme. Existují totiž určitá specifika, vlastní pouze danému slovnímu druhu.

S rozdělením metafor podle slovních druhů a jejich motivace se lze setkat u více autorů, např. u Hausera (1980, s. 71–73), u Šmilauera (1972, s. 60–61). Podívejme se nyní blíže na klasifikaci uvedenou v publikaci Filipce a Čermáka (1985, s. 112–114). Nejpočetnější skupinou jsou podstatná jména, dále pak vydělíme skupinu přídavných jmen,²⁵ od nichž lze odvodit i příslovce, a nakonec se zaměříme na slovesa. Pro účely mé práce jsou důležité zejména aspekty motivace jednotlivých skupin metafor.

1. Podstatná jména

a. Podobnost tvaru předmětů²⁶

Sem patří například různá **pojmenování výrobků motivovaná pojmenováními částí lidského a živočišného těla** (*křídlo letadla*), **živočichů** (*kůň – náradí v tělocvičně*), **(částí) rostlin** (*čočka brýlí*), **neživé přírody** (*pramen vlasů*), **pojmenování jiných výrobků** (*cihla sýra*). Méně produktivní jsou další podtypy: **pojmenování lidí motivovaná pojmenováními živočichů** (*žirafa – vysoká žena*), **výrobků** (*sud – tlust'och*); dále pak **pojmenování neživé přírody motivovaná pojmenováním živočichů** (*název souhvězdí – Beran*); **pojmenování přírodních předmětů motivovaná pojmenováními výrobků** (*klobouk*

²⁵ Podle Filipce a Čermáka (1985, s. 113) je „metaforické přenášení u adjektiv zastoupeno v menší míře, protože podobnost tu lze vyjádřit slovotvorně, pomocí sufixů.“

²⁶ Mám nyní na mysli předmět pojmenování obecně, tedy nejen neživé objekty, ale také živočichy, lidi atd. Hauser na tomto místě používá termín denotát (1980, s. 71).

hříbu); **pojmenování z oblasti živočišné motivovaná pojmenováními z oblasti rostlinné** (*mandle v krku*).

b. Podobnost vlastností

V této skupině se nacházejí čtyři podtypy: **pojmenování lidí a jejich povahových vlastností motivovaná pojmenováními živočichů** (muž, povahové klady: *lev* – silný, povahové zápory: *beran* – tvrdohlavý; žena, povahové klady: *holubička* – milá, povahové zápory: *husa* – hloupá); **pojmenování lidí motivovaná pojmenováními rostlin** (*křen*); **pojmenování lidí motivovaná pojmenováními neživé přírody** (*zlato*); **pojmenování lidí motivovaná pojmenováními pohádkových bytostí** (*víla*).

2. Přídavná jména

U skupiny přídavných jmen je důležité přenášení mezi oblastí neživé přírody a vlastnostmi živočichů, popř. lidí. Zde vyčleňujeme následující podtypy: **přídavná jména pojmenovávající lidské vlastnosti (a) motivovaná pojmenováními přírodních jevů** (*drsná kůra* – *drsný člověk*); **(b) motivovaná pojmenováními výrobků** (*hrubý písek*, *hrubá mouka* – *hrubý člověk*); **(c) motivovaná pojmenováními z oblasti živočišné** (*beránčí* – *mírný*); **(d) motivovaná pojmenováními neživé přírody** (*dřevěný jazyk*); **přídavná jména pojmenovávající barvy využitím pojmenování z oblasti rostlinné, popř. neživé přírody a výrobků** (*mléčné sklo*).

3. Slovesa

Produktivní je podtyp sloves pojmenovávajících **zvukové projevy (mluvení) lidí motivované pojmenováními zvuků živočichů** (mluvení příjemné: *štěbetat*, *vrkat*; mluvení nepříjemné: *kuňkat*, *krákat*). Dalším podtypem jsou **pojmenování zvuků, pohybů, činností, stavů lidí motivovaná pojmenováními zvuků, pohybů, činností předmětů a jevů neživé přírody** (*foukat do polévky* – primárně fouká vítr); **pojmenování pohybu lidí motivovaná pojmenováními pohybu živočichů** (*letět do práce*), **pojmenování pohybů, činností a stavů neživých předmětů a jevů motivovaná pojmenováními pohybů, činností a stavů lidí, popř. zvířat** (*běžet* – stroj, čas).

Jak uvádějí Filipec a Čermák (1985, s. 111), v českém jazyce se můžeme setkat s **metaforami jednoslovnými i víceslovnými**. Metafory tvoří specifický typ ustálených spojení slov. Jako příklad jednoslovné metafory zmiňují Filipec a Čermák *srdce = milovaný člověk*, jako příklad víceslovné metafory: *lidský červ = ubohý člověk*.

S metaforami dvouslovnými se podle Filipce (1962, s. 504) setkáme především „u substantiv, která vytvářejí spojení se shodným a neshodným přívlastkem konkretizujícím základní část pojmenování (oči hvězdáren). Spojení jsou dvojího typu: ustálená spojení slov, sousloví, která jsou jako celek významovou jednotkou (oči hvězdáren = dalekohledy, dát hlavy dohromady = poradit se) – tu jde o spojení ekvivalentní slovům –, a volnější spojení, jejichž jedna část je jasně sémanticky základní, jejichž druhá část nebo další části však mají povahu sice významově nutného, ale přece jen vnějšího kontextu (led mlčení = mrazivosti).“

Podle frekvence a způsobu užívání se vyčleňují dvě velké skupiny metafor. Metafora může být (a) **aktuální** (vytvořená pro určitý aktuální kontext), a to především v uměleckých a publicistických textech, např. *předsálí privatizace*, a (b) **uzuální** (ustálená, lexikalizovaná), např. *stolička* (zub), *noha* (stolu), *zvonek* (druh květiny). Metafora je častá v ustálených slovních spojeních, např. *psí jazýček* – lidový název pro jítrocel, a zejména ve frazémech, např. *mít máslo na hlavě*, *hořká pilulka*. Přechod mezi oběma typy metafor však není ostrý (PMČ, 1997, s. 97–98).

Uzuální metafora se staly součástí slovní zásoby. To má na mysli také Šmilauer (1972, s. 60), když píše, že, že metafora se rychle „otírají“, jejich původní napětí a novost mizí, metafora se lexikalizují. Jako příklad metafor, které se staly již zcela neutrálním pojmenováním věcí, uvádí *oční jamky*, *bubínek v uchu*, *křídlo dveří*, *kohoutek u vodovodu*. Všechny tyto výrazy byly původně neotřelé metafora, které se časem změnily v běžně používané výrazy. Šmilauer vysvětluje rozdíl mezi běžně používanými metaforami a tzv. **klišé**. Básnická metafora, která se zneužíváním otřela, se mívá účinkem. Stane se z ní klišé, viz například výrazy: *hodina dvanáctá*, *otravovat studně*.

S výše uvedeným souvisí i pojetí metafora ve společné práci čtyř lingvistek: „Podle míry zakotvenosti v jazyce se pak rozlišují **metafora uzuální a aktuální**. Uzuální jsou metafora obecně užívané, např. *ručičky* (hodin a hodinek); *zmijs* (zlá, neupřímná

žena); myš (ovládací zařízení počítače); špinavé peníze (peníze získané nepoctivě nebo v rozporu s dobrými mravy); nalít čistého vína (vyjasnit situaci, říci pravdu); ztratit půdu pod nohama (ztratit pocit jistoty). (...) Aktuální metafora jsou produktem (záměrné) jazykové tvořivosti autora; z nich se vyčleňují metafora literární (umělecké), zejména básnické... Aktuální metafora však nejsou specifikou literatury umělecké, setkáváme se s nimi všude, kde kreativní mluvčí nebo pisatel usiluje o neotřelé formulace, zejména v publicistice (politický suterén), v reklamě (tygr mezi automobily; zlaté chvíle; klíč k bydlení), ale také ve vědě (geometrický svět)“ (Vaňková – Nebeská – Saicová Římalová – Šlédrová, 2005, s. 94).

Termín uživatelská metafora je synonymem termínu **lexikalizovaná²⁷ metafora**. Oba termíny používají například Filipec a Čermák (1985, s. 109): „*Tu jde o metaforu obraznou, aktuální. (...) Druhý typ tvoří metafora lexikalizované, uživatelské, jejichž přenesenost už nabyla, popř. nabývá společenské hodnoty. Tyto metafora jsou buď součástí významových užití LJ: balvan ledu kus, (...) – nebo vytvářejí sekundární významy polysémických lexémů: hlava šroubu, koruna stromu (...).*“

Ačkoliv se oba termíny v mnoha publikacích překrývají, někteří odborníci vydělují dva typy metafor, **lexikalizovanou metaforu** a **lexikální metaforu**: „*V rámci uživatelských metafor se liší lexikalizované – to jsou právě ty, které vznikly ustálením metafor aktuálních (žebříček popularity; kandidát vypadl hned v prvním kole) – a pojmenovací (velký třesk)*“ (Vaňková – Nebeská – Saicová Římalová – Šlédrová, 2005, s. 95). „*Metafora lexikalizované se ustalují z potřeby vyzdvihnout specifický pohled na realitu většinou už nějak pojmenovanou, tj. slouží k účelům přejmenovacím. V jazyce zpravidla plní funkci pragmatických synonym (makovice k hlava). Naproti tomu metafora lexikální vznikají za účelem primárně pojmenovacím. Jsou užívány v případě, kde nastává potřeba pojmenovat nové objekty nebo pojmy.*“ (Hladká, 2000, s. 21, cit. Vaňková – Nebeská – Saicová Římalová – Šlédrová, 2005, s. 95)

Různý je také rozsah používání lexikalizovaných metafor. Podle autorského kolektivu Vaňková – Nebeská – Saicová Římalová – Šlédrová (2005, s. 95) se některé lexikalizované metafora rychle staly součástí širší slovní zásoby (viz příklady vytunelovat; stínová vláda), jiné se užívají pouze v určitých společenstvích (nechává

²⁷ Proces lexikalizace viz s. 23.

počítač stále běžet; stáhnou si to z internetu; střešový termín; síťový model). Některé metafory jsou omezeny na určité komunikační situace (*není v obraze; je za vodou; je mimo mísu; nemůže to rozdýchat*), další jsou nějakou dobu „módní“ a frekvence jejich používání postupem doby slábne (např. výrazy *neviditelná ruka trhu; plošné uplatnění; je to krok správným směrem*).

Pro zajímavost lze zmínit také sociolingvistické aspekty nepřímých pojmenování. Sémantické oblasti, ze kterých nejčastěji vychází nepřímá pojmenování, a které tedy dávají také podnět k jejich lexikalizaci, jsou ovlivňovány vývojem společnosti, daným jazykem a stadiem jeho vývoje. Němec (1987, s. 116) uvádí, že například ruská zoonyma v nepřímých pojmenováních často označují kladně hodnocenou osobu, zatímco litevská méně často. Šmilauer (1972, s. 60) k tématu dodává, že okruh, z něhož se metafory berou, je určován zájmy mluvčích, kteří nepřímá pojmenování vytvářejí. U starých Řeků se setkáváme s mnoha metaforami z oblasti lovu a plavectví, v jazyce Římanů jsou hojné metafory z rolnictví. Pro dnešní dobu jsou typické metafory ze sportu, např.: *„Divadlo se snaží zvedat laťku výš. Sluníčko svítí na plný plyn.“*

Již výše jsem zmínila, že metafora není pouze prostředkem, jak ozvláštnit projev mluvčího a přidat mu básnické obraznosti, např. v případě uměleckých textů. Dlouhou dobu se o metaforách uvažovalo pouze ve vztahu k poezii a próze.

V 80. letech 20. století ale vyšla přelomová práce *Methaphors We Live By* (1980) (Metafory, kterými žijeme, český překlad M. Čejky vyšel v roce 2002) autorů Lakoffa a Johnsona. Od té doby se metaforami zabývá kognitivní lingvistika, která říká, že metafory jsou prostředkem naší každodenní komunikace, našeho prožívání a myšlení. Pomocí metafor např. běžně mluvíme o abstraktních věcech, které jsou pro nás jinak jen těžko uchopitelné, např. o čase mluvíme jako o penězích: čas můžeme ušetřit, utrácet, věnovat někomu apod. Tato tematika však je již mimo rámec méj diplomové práce.

3.2. Metonymie

Druhým způsobem vzniku nepřímých pojmenování je **metonymie**. Je to pojmenování vzniklé přenesením významu na základě **věcné (vnitřní) souvislosti**

předmětů. „Na rozdíl od metafory si metonymie v podstatě vždy uchovává primární význam přenášeného pojmenování, pouze ho zasouvá do pozadí“ (PMČ, 1997, s. 98).

Metonymický vztah je např. také mezi významy slova *škola*: 1) výchovně-vzdělávací instituce, zvláště pro mládež, 2) budova, v níž je tato instituce umístěna (*postavit si moderní školu*), 3) osazenstvo školy, tj. žáci, učitelé, popř. i další zaměstnanci (*naše škola jde na brigádu*), 4) vyučování (*máme školu od 8 hodin*), 5) stoupenci některého směru uměleckého, vědeckého, zpravidla reprezentovaného nějakou osobností (*Puchmajerova škola*), 6) zkušenost, „škola života“ (*byla to pro mě tvrdá škola*) (srov. Filipec – Čermák, 1985, s. 110; Čechová, 1996, s. 52).

Filipec a Čermák (1985, s. 110) přiřazují k metonymii také symbol, tj. „*označení konkrétního předmětu, který je konvenčním znakem abstraktního pojmu, jako např. srp a kladivo = symbol komunismus, holubice = mír.*“

Podobně jako u metafory se s rozdělením metonymie podle slovních druhů a jejich motivace také setkáváme u více autorů, např. u Hausera (1980, s. 73–76), u Šmilauera (1972, s. 59). Aby klasifikace jednotlivých typů nepřímých pojmenování byla v mé práci jednotná, stejně jako u metafory se budu držet klasifikace podle Filipce a Čermáka (1985, s. 115–119). Ti rozdělili skupiny metonymických výrazů podle slovních druhů na podstatná jména, přídavná jména, slovesa a předložky. Hauser (1980, s. 76) ale tvrdí, že „*přenesené metonymické významy mají pouze podstatná jména, u jiných slovních druhů se s nimi neseťkáváme.*“ Zde nebude uveden pouze slovní druh předložky, který není pro účely mé práce důležitý.

1. Podstatná jména

a. Přenášení na základě činnosti

Zde jsou tyto podtypy: **(a) činnost – výsledek činnosti** (*dlažba: dlažba pokračuje – odstraňovat dlažbu*); **(b) činnost – předmět činnosti** (*balení – zboží ve dvojím balení*); **(c) činnost – subjekt činnosti** (*balet – tanec i taneční soubor*); **(d) činnost – prostředek činnosti** (*balet – tanec i hudební skladba*); **(e) činnost – způsob činnosti** (*konstrukce: jeřábu – stroj má novou konstrukci*); **(f) činnost – doba činnosti** (*běh – času a turnusu*); **(g) činnost – místo činnosti** (*izolace: koupelny – renovovat starou izolaci*).

b. Přenášení na základě předmětu

V této skupině lze nalézt následující podtypy: **(a) předmět** (surovina, materiál) – **výrobek** (umělecký výtvar): *bronz* (*socha z bronzu – Štursův bronz*), *diamant* (*drahokam – nástroj k řezání skla*); **(b) forma** (nádobu) – **obsah**: *bábovka, balík, hrnec*; **(c) předmět – subjekt, který s ním pracuje**: *dirigent k orchestru: začnou první housle*.

c. Přenášení na základě místa

Tato skupina se kryje s jediným podtypem: **místo** (budova, soubor budov; místnost; podnik; úřad) – **lidé tam pracující**: *divadlo, gymnázium, knihovna, pošta, škola, ústav, ministerstvo* atd.

d. Přenášení na základě vlastnosti a stavu

Sem patří čtyři podtypy: **(a) vlastnosti, stav – čin, jednání**: *banálnost* (*sdělení, společníka – dopustit se banálnosti*); **(b) vlastnost – předmět, věc**: *dobrota* (*máte tu plno dobrot*); **(c) schopnost – nositel schopnosti**: *síla* (*pracovní síla*); **(d) hodnost** (titul) – **nositel hodnosti** (titulu): *akademik, docent, doktor, kandidát* atd.

2. Slovesa

a. Přenášení (a) činnosti: *kouřit* (*kamna kouří – kouřit cigaretu*); **(b) pohybu**: *drkotat* (*vůz drkotá po cestě – drkotat zuby*); **(c) zvuku – působení činnosti, pohybu, zvuku**: *drnčet* (*okna drnčí – drnčet pokličkami*.)

b. Přenášení mezi činnostmi bezprostřední a zprostředkovanou:

V této skupině existují tři podtypy: **(a) tisknout** (*kniha se tiskne – autor tiskne v nakladatelství ČSAV*); **(b) aktuální děj a schopnost agentu realizovat děj**: *chodit* (*do školy – nemocný, dítě už chodí*), *hrát* (*na housle – Beethovena*); **(c) nesamostatný – samostatný pohyb**: *jet* (*vlak jede – jet vlakem*).

3. Přídavná jména

a. Přídavná jména kvalitativní

V této kategorii jsou různé podtypy: **(a) vlastnost člověka – vlastnost** (projev): *bystrý* (člověk – úsudek); **(b) mající vlastnost X – způsobující vlastnost X**: *hladový* (člověk – rok); **(c) u prostorových pojmenování označujících vlastnost větší než norma – určitý rozměr**: *dlouhý* (dlouhá tyč x krátká – tyč dlouhá 2m); **(d) rozměr prostorový – časový**: *dlouhý* (dlouhé vlasy – představení); **(e) prostorový rozměr – zvuk**: *hluboký* (hluboká studna – hluboký hlas); **(f) prostorový a časový rozměr – umístění, poloha**: *starý* (stará známost – staří Čechové).

b. Přídavná jména vztahová

Označují: **(a) vztah k subst. X – určenost předmětu pro X**: *jarní* (doba – plášt'), *letní* (měsíc – dům); **(b) vztah k subst. X – původ, vyrobenost z X**: *bobří* (mládě – kožich), *bramborový* (bramborová nat' – bramborový salát); **(c) vztah k subst. X – označujícímu dobu – činnost pro tuto dobu typickou**: *lednový* (den – ples), *únorový* (únorová manifestace) aj.

c. Smíšený typ (přídavná jména vztahová i kvalitativní)

Označují **vlastnost X a předměty** (i lidi) mající tuto vlastnost: *šedivý* (*šedivé vlasy* – šedivý člověk), *tlustý* (*tlusté tváře* – tlustý člověk), *ledový* (*ledový krystal* – ledová plocha).

V kapitole o metafoře jsem uvedla, že metafory mohou být jednoslovné i víceslovné, ale metonymické výrazy jsou převážně **jednoslovné** (Filipec – Čermák, 1985, s. 111). „Stejně jako metafora může být **metonymie** (nebo synekdocha) **aktuální** nebo **uzuální**“ (PMČ, 1997, s. 98).

3.3. Synekdocha

Třetím způsobem, jak dochází ke změně významu, je **synekdocha**, která je považována za zvláštní typ metonymie. Jedná se o záměnu **části za celek**, nebo naopak záměna **celku za část**. Za synekdochu je možno považovat i **souhrn označením pro**

jednotlivce a počet neurčitý označením pro počet určitý, např. *mít sto výmluv, být vzdálen na tisíc honů* (srov. EŠČ, 2002, s. 471; Havránek – Jedlička, 1981, s. 434).

U autorů zabývajících se nepřímými pojmenováními, např. u Hausera (1980, s. 76) a u Šmilauera (1972, s. 60), se klasifikace jednotlivých typů synekdochy podle jejich motivace mnoho neliší. Klasifikace synekdochy podle slovního druhu se liší opět jen u Hausera (1980, s. 76), který tvrdí, že „*(Také) synekdochické významy mají pouze podstatná jména.*“ Podrobnější klasifikaci synekdochy opět převezu od Filipce a Čermáka (1985, s. 117–118). Tato klasifikace byla uvedena přímo v rozdělení typů metonymie. Filipce a Čermák totiž ve své knize vnímají synekdochu jako součásti metonymie a hranici vidí pouze mezi kategoriemi metafora a metonymie.

1. Podstatná jména

a. Přenášení z části na celek

Zde se lze setkat s těmito podtypy: **(a) předmět – předmět** (*bar: pult – prodejna*), (*film: vyvolat film – loutkový film*); **(b) část těla – člověk: hlava** (*bolí mě hlava – spotřeba na hlavu*); **(c) část těla – nemoc: Co dělá ten žlučník** (*pacient operovaný na žlučník*); **(d) hlas – pěvec** zpívající tímto hlasem: *Nastupují tenory!*; **(e) část oděvu – člověk** nosící ji: *pořád potkávám to kimono* (*člověka nosícího kimono*); **(f) forma vlády – stát** uplatňující ji: *demokracie, monarchie*; **(g) číslice – předmět** ji označený: *jednička atd. (tramvaj, pokoj v hotelu, známka v školní klasifikaci, třída ve vlaku, rychlost v motorovém vozidle).*

b. Přenášení z celku na část

V této kategorii jsou následující podtypy: **(a) rostlina – část** (zelenina, obilí, plody vhodné k jídlu): *rybíz (trhat rybíz – zasadit rybíz)*; **(b) varianta část těla živočicha – maso z ní, též pokrm: játra** (*dát si k obědu játra*); **(c) rostlina – květ: růže** (*zasadit růži – dát do vázy růži*).

c. Přenášení z části na část

Tato kategorie obsahuje jeden podtyp: **(a) část těla člověka – část oděvu**, který ji chrání: *bok (vesta s prošíványými boky), loket (prodřené lokty).*

2. Slovesa

a. Přenášení činnosti týkající se části a celku předmětu

Zde jsou tyto podtypy: **(a) dělat, tvořit, upravovat část celku – celek:** *prokopat (tunel – kopec)*; **(b) deformovat, znehodnocovat část celku – celek:** *prodřít (díru v ponožce – ponožku)*; **(c) význam slovesa je zahrnut ve významu druhém, přičemž dochází k výměně valenčních pozic:** *nabrat vodu konví*, tj. část z jistého množství – *nabrat konev vody*, tj. nabráním vody naplnit; **(d) přenést činnost z části na celek:** *číst Povědky malostranské – Nerudu* (tj. *Nerudova díla*); **(e) přenesení se týká sloves, jejichž participanty jsou ve vztahu části a celku:** *opadat (listí opadalo – stromy opadaly)*; **(f) činností upravovat celek (jeho povrch) – odstraňovat část celku z povrchu, z vnitřku předmětu:** *holit (tvář – vousy)*, *česat (vlasy – peří z vlasů)*.

3.4. Frazém a idiom

V předchozích kapitolách své práce jsem popsala pojetí nepřímého pojmenování v lexikologii, které zahrnuje pouze tři typy: metaforu, metonymii a synekdochu. Pojem **frazém** do výčtu způsobů vzniku nepřímých pojmenování, oproti Čechové (1996, s. 53), přímo nezařadím. Z hlediska mé práce je termín frazém důležitý, protože přenášení významu se uplatňuje i ve frazému. Příruční mluvnice češtiny (1997, s. 71) definuje frazém jako ustálenou kombinaci alespoň dvou slovních forem, která má celistvý význam. „K typickým, i když ne zcela nutným znakům frazému patří **metaforičnost a expresivnost** (udělat díru do světa, být v balíku, lézt někomu krkem). (...) Vedle termínu frazém se setkáváme také s pojmově blízkým termínem **idiom**. V této dichotomii pak označení frazém akcentuje formální stránku frazeologické jednotky, idiom stránku významovou.“

Čechová (1996, s. 53) mezi frazémy řadí **rčení** (např. *má za ušima, pálí mu to*), **přirovnání** (např. *je chytrý jako liška, mění barvy jako chameleon*), **pořekadla** (mají větný charakter, shrnují často zkušenost lidí; např. *Dvakrát měř a jednou řež, Ráno moudřejší večera*). Dále je třeba zmínit **pranostiku** (výroky týkající se roční doby, počasí a závislosti zemědělských prací na nich), např. *Únor bílý, pole sílí*. Podle Čechové do výčtu zmíněných typů patří také **příslloví**, dvousložkové ustálené (obrazné) výpovědi, jež obsahují obecně platné zásady nebo zkušenosti mravoučné povahy: první

část přísloví něco konstatuje, druhá část z toho vyvozuje poučení (např. *Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá; Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne, Líná huba, holé neštěstí*).

4. Nepřímá pojmenování ve znakových jazycích

Jak jsem uvedla v jiné části své práce, nepřímá pojmenování jsou jazykovou univerzálií ve všech jazycích.²⁸ Lze předpokládat, že nepřímá pojmenování existují i ve znakových jazycích na celém světě. Svůj výzkum nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce jsem zamýšlela podložit teoretickými poznatky z odborné literatury o cizích znakových jazycích. Bohužel se mi nepodařilo nalézt konkrétní studie či monografie na téma nepřímých pojmenování ve znakových jazycích.

První problém nastal již ve fázi hledání klíčových slov v anglickém jazyce, podle nichž jsem chtěla získat informace o cizojazyčné literatuře na internetu, a to v bibliografické databázi specializované knihovny univerzity v Hamburku.²⁹ Vyhledávala jsem následující termíny: **nepřímá pojmenování / naming unit indirect, metafora / metaphor** a **idiom**. Nejčastěji jsem v informačních zdrojích narazila na termín přeložitelný jako **metafora v americkém znakovém jazyce**. Obsah tohoto termínu a informace, které lze za pomoci tohoto termínu jako klíčového slova nalézt, ovšem bohužel neodpovídají požadavkům mé práce. Tento způsob chápání metafory nespadá do tradiční jazykovědy, ale zabývá se jím kognitivní lingvistika, jejíž obecné teze byly formulovány v práci Lakoffa a Johnsona (*Metaphors We Live By* (1980), *Metafory, kterými žijeme*, český překlad M. Čejky vyšel v roce 2002) na počátku 80. let 20. století. Podstatu kognitivní lingvistiky a jejích cílů jsem stručně nastínila v kapitole 3.1. Metafora, zde pouze doplňuji výklad Macurové (2005, s. 79–80) o metafoře ve znakovém jazyce:

„Na těchto východiscích, konkrétně na pracích Lakoffa a Johnsona (např. Lakoff; Johnson 1980, český překlad 2002) staví studie o metafoře v americkém znakovém jazyce (Taub 2001). V návaznosti na dosavadní poznatky o metaforice znakových jazyků (např. Wilbur 1990) spojuje koncept metafory s typickým rysem jazyků existujících vizuálně motoricky – s jejich ikoničností. Na rozsáhlém materiálu amerického znakového jazyka (jeho struktury jsou v knize přiblíženy fotografiemi, obrázky a schémata) je dobře vidět, do jaké míry i americký znakový jazyk využívá tělesného ukotvení významu (lidské tělo slouží jako zkušenostní základ pro porozumění

²⁸ Filipec a Čermák (1985, s. 120) uvádějí, že „metafora a metonymie patří k jazykovým univerzáliím.“

²⁹ <http://www.sign-lang.uni-hamburg.de/bibweb/>

takovým pojmům, jako např. uvnitř x vně, nahoře x dole, blízko x daleko), jak i v americkém znakovém jazyce jsou metafory (orientační, ontologické i strukturní) spjaty se smyslovou zkušeností člověka a jakou funkci metafora plní při organizování lidské zkušenosti neslyšících.“

Ze souvislostí kognitivní lingvistiky a poznatků o metafoře v českém znakovém jazyce vycházela diplomová práce Lucie Šuchové (roz. Kuchařová) s názvem „Metafora v českém znakovém jazyce“ z roku 2007.

Zmínila jsem se o výběru klíčových slov pro sběr informací o metaforách ve znakových jazycích. Druhým z termínů, se kterým jsem se v zahraničních pramenech často setkávala a který spadl do tematiky nepřímých pojmenování, byl termín **idiom**. Idiom či frazém se někdy řadí přímo mezi typy nepřímých pojmenování vedle metafory, metonymie a synekdochy, ale v této práci vymezuji idiomy jako samostatnou skupinu. Jak jsem již uvedla výše, typickým rysem frazému či idiomu mohou být metaforičnost a expresivnost, ale není to nutnou podmínkou. V kapitole 3.4. Frazém a idiom jsem vymezila rozdíl mezi jednotlivými typy nepřímých pojmenování (metafora, metonymie, synekdocha) a frazémem či idiomem. Ve své práci se zabývám problematikou nepřímých pojmenování ve znakovém jazyce obecně, proto jsem z literatury, která se věnuje konkrétním idiomům či frazémům, rozebírá jejich etymologii atd., čerpala jen z důvodu většího porozumění širší problematice.

Pro zajímavost doplňuji informace, které jsem našla v dostupných materiálech o americkém znakovém jazyce. Valli a Lucas (1995, s. 225) i Baker-Shenk a Cokely (1981, s. 119) uvádějí na pravou míru časté omyly v určování znaků jako idiomů. Ve svých výzkumech dokázali, že znaky považované dlouho za idiomy, jako např. znak SUCCEED/AT-LAST, NONE/ZERO, FINISH, v podstatě vůbec idiomy nejsou. Svoje tvrzení dokládají na příkladech použití těchto znaků. „*Jsou to pouze často používané znaky, které mají několik různých významů. (...) Tak například znak NONE/ZERO (=NULA) znamená ‚vůbec ne‘, nebo ‚nic/žádný‘, a je často používán ve spojeních jako FUNNY NONE (= LEGRÁČNÍ NIC) a SEE NONE (= VIDĚT NIC)“* (Baker-Shenk – Cokely 1981, s. 119, překlad R. Nováková). Baker-Shenk a Cokely definují idiom jako skupinu slov s daným významem, který nemůže být odvozen z významů jeho částí. To znamená, že idiom musí splňovat tyto podmínky: (a) být ustálený, (b) skládat se víc než z jednoho slova, (c) jeho význam nemůže být odvozen pouze z významů jeho

jednotlivých slov. V minulosti se často stávalo, že určitý znak byl považován za idiom jenom proto, že neměl jednoduchý a jednoslovný ekvivalent v mluveném jazyce (slovo za znak). Jako jasný příklad idiomu v americkém znakovém jazyce zmiňují Baker-Shenk a Cokely výraz „*TRAIN FADE-OUT-OF-SIGHT* (obvykle přepisovaný jako *TRAIN ZOOM*, volně přeloženo jako *VLAK ZMIZET-Z-DOHLEDU*, může se objevit jako složený znak či jako dva oddělené znaky), znamená ‚Omlouvám se, ale nedával jsi pozor, a já to nebudu opakovat.‘ To je ustálený výraz skládající se z více než jednoho znaku a jeho význam není založen na významu jeho jednotlivých částí. Je ovšem zajímavé, že podle standardní definice frazému má americký znakový jazyk velmi málo frazémů“ (Baker-Shenk a Cokely, 1981, s. 119, překlad R. Nováková). Pro srovnání, výraz s významem „Omlouvám se, ale nedával jsi pozor, a já to nebudu opakovat“ existuje i v českém znakovém jazyce – v přepisu: „**DRUHÝ PROGRAM PŘÍŠTÍ+TÝDEN**“.

Jiné kompletní studie o nepřímých pojmenováních ve znakových jazycích se mi bohužel nepodařilo najít.

5. Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce

V úvodu své práce jsem zmínila, že český znakový jazyk je jazyk přirozený. Na tomto místě není nutné rozebírat, jaké rysy přirozeného jazyka český znakový jazyk má. Lze však dokázat produktivnost českého znakového jazyka, tedy to, že jeho slovní/znaková zásoba se neustále vyvíjí. Jednou z možností vzniku nového pojmenování je právě změna významu slov již existujících (více v kapitole 2.2. Slovní zásoba a její změny), která je tématem mé práce.

V době, kdy jsem se začala zabývat nepřímými pojmenováními v českém znakovém jazyce, popsala jsem je následovně: „*V mluveném jazyce vznikne přenesením významu slovo, které má stejnou formu a u kterého se mění jen jeho význam. V případě znakových jazyků dochází vedle těchto případů ještě k případům, kdy se kromě významu pozmění i forma znaku, např. v pohybu artikulace znaku (např. NEMOC). Pevnou součástí nepřímého pojmenování NEMOC je také mluvní komponent NEMOC*“ (Nováková, 2008, s. 10). Vycházejíc z nových zkušeností a poznatků, z vlastního výzkumu i vlastní zkušenosti při výuce českého znakového jazyka, bych nyní chtěla stanovit nová kritéria pro vymezení nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce. Shrnuji je v následujících základních bodech.

Kritéria nepřímého pojmenování v českém znakovém jazyce

1. Výraz ve svém primárním významu na první pohled nezapadá do kontextu (v kontextu dostává jiný, „přenesený“ význam).
2. U znaků, které jsou doprovázeny mluvním komponentem, může být forma znaku v přeneseném významu buď beze změn, nebo může projít částečnou či úplnou změnou.
3. Pokud znak není doprovázen mluvními komponenty, ale orálními komponenty, pak forma znaku musí být i v přeneseném významu beze změn. (Výjimkou je znak PRÁZDNÝ.)
4. Co se týče významu, přenesený význam nepřímého pojmenování může být vlastní pouze znakovému jazyku, může se částečně překrývat s češtinou nebo může být stejný v češtině i v českém znakovém jazyce. Pokud je přenesený význam stejný i v češtině, vzniká tzv. sémantický

kalk. Takových nepřímých pojmenování je v českém znakovém jazyce hodně a nejsou to nepřímá pojmenování zajímavá pro tuto práci (př. CIKÁN, ČERSTVÝ, BOLET HLAVA). U této skupiny jsou opět tři možnosti změny formy znaku: žádná, částečná nebo úplná změna.

5. Nepřímé pojmenování je ustálené – používá ho větší skupina uživatelů znakového jazyka.

V mém seznamu kritérií nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce se objevily termíny **mluvní komponent** a **sémantický kalk**. První termín se vztahuje přímo ke znakovému jazyku, proto považuji za vhodné ho blíže vysvětlit. Druhý termín se v mé práci objevil již ve výkladu o nepřímých pojmenováních v českém jazyce, ale ráda bych ještě doplnila několik poznámek k sémantickému kalkování v českém znakovém jazyce. Následující podkapitola je proto zaměřena na tyto dva pojmy, úzce související s problematikou nepřímých pojmenování a s kontaktem českého znakového jazyka a českého jazyka.

5.1. *Kontakt českého znakového jazyka a českého jazyka a jeho dopad na nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce*

Český znakový jazyk jako jazyk menšinový žije v úzkém kontaktu s jazykem většinovým, tedy s českým jazykem. Dva jazyky, které žijí vedle sebe, se nevyhnou ani vzájemným vlivům a s tím spojeným změnám ve všech jazykových rovinách. Macurová a Nováková (2008, s. 280) vysvětlují, že existuje čtyři až pět oblastí, kde se v českém znakovém jazyce vlivy českého jazyka projevují nejvýrazněji. Jsou to: „*užívání **prstové abecedy** (a hláskování českých slov), **inicializace**, tzv. **mluvní komponenty**, **kalky** a vlivy **gramatické**.*“

O dvou z těchto jevů můžeme mluvit i u nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce, kde se objevuje vždy **mluvní komponent**, a v některých případech dochází i k **sémantickému kalkování**. V následující citaci je popsáno sémantické kalkování u znakových jazyků obecně: „... *při **kalkování sémantickém** podle cizí předlohy ‚přibývá‘ k výrazu/znaku už existujícímu nový význam (např. v britském znakovém jazyce MYŠ jako termín z oblasti výpočetní techniky). Prokázáno je také, že se ve znakových jazycích přejímá/kopíruje struktura slovních spojení /frazémů příslušného jazyka mluveného, např. v britském znakovém jazyce CAN'T STAND (kde angl. stand je*

užito ve významu vydržet, nikoliv stát; o australském znakovém jazyce srov. v této souvislosti Johnston, 2007), v českém znakovém jazyce srov. např. kalkovaný výraz pro ekvivalent českého v první řadě ve významu především“ (Macurová – Nováková, 2008, s. 289). S tím se setkáváme i u nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce, kdy při přejímání výrazu z českého jazyka došlo k přejímání jeho základního i přeneseného významu nebo významů – srov. například kapitulu 6.6. Srovnání významu nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce a v českém jazyce, konkrétně v tabulce (a) „Významy se v ČZJ a v ČJ překrývají“.

Ve své práci jsem se cíleně vyhýbala nepřímým pojmenováním (viz videoukázka nezařazených nepřímých pojmenování: BOLET HLAVA, CIKÁN, ČERSTVÝ, POHÁDKA, VĚRNÝ), u nichž došlo ke kalkování sémantickému. Během výzkumu se bohužel ukázalo, že i dalších 6 výrazů, o kterých jsem se původně domnívala, že jde o nepřímá pojmenování vlastní pouze českému znakovému jazyku, jsou zřejmě sémantické kalky. Proto se tato skupina nakonec v mé práci objevila (viz tabulka v kapitole 6.6. Srovnání významu nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce a v českém jazyce). K této skupině sémantických kalků lze dodat, že u některých výrazů došlo i ke změně formy (zřejmě to souvisí s větší expresivitou nepřímých pojmenování), např. u výrazů BOLET HLAVA a KREV.

Jak jsem zmínila výše, u nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce se můžeme setkat se dvěma druhy vlivu českého jazyka. Již byl vyložen vztah mezi nepřímými pojmenováními v českém znakovém jazyce a sémantickým kalkováním. Druhým nejvýraznějším výsledkem jazykového kontaktu jsou právě **mluvní komponenty**.

Mluvními komponenty se rozumí užívání „českého slova v bezhlesé artikulaci nebo jeho části, produkované simultánně s manuální složkou znaku“ (Macurová – Nováková, 2008, s. 291).

„Ty pohyby úst, které do znakového jazyka ‚vnášejí‘ artikulaci příslušného jazyka mluveného, a jsou tedy do jisté míry prvkem ‚přejatým‘, ‚cizím‘, se označují jako mluvní komponenty. Ty pohyby úst, které jsou pro znakový jazyk specifické

(v příslušných mluvených jazycích se nevyskytují), se označují jako **komponenty orální**“³⁰ (Macurová – Nováková, 2008, s. 291).

Problematika mluvních komponentů v cizích znakových jazycích je zpracována a prozkoumána z různých úhlů pohledu a v různé míře úplnosti. Byly již zcela či částečně zodpovězeny otázky, jakou mají mluvní komponenty funkci a jaká je frekvence a distribuce mluvních komponentů v cizích znakových jazycích. Bohužel je nutno konstatovat, že problematika mluvních komponentů v českém znakovém jazyce je na samém počátku výzkumu (srov. Macurová – Nováková, s. 291–292).

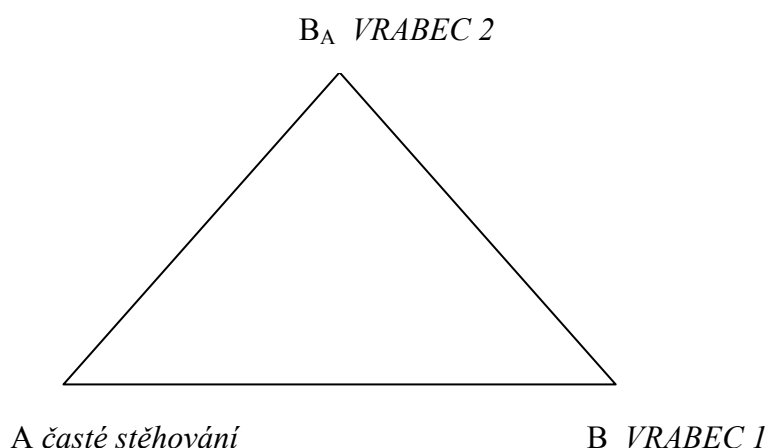
*„Reflexe českého znakového jazyka jeho rodilými uživateli poukazuje k tomu, že v českém znakovém jazyce se mluvní komponenty vyskytují jednak **fakultativně**, jednak **obligatorně**. Fakultativní (,nepovinné‘) užití mluvních komponentů poukazuje zvl. k pragmatickým dimenzím daného komunikačního aktu (zvl. k předjímání adresáta autorem projevu): tak se mluvní komponent může (a nemusí) vyskytnout např. u znaků ČERVENÝ (č), MÁMA (máma), HUBENÝ (u). Obligatorní (,povinné‘) je užití mluvních komponentů v případech, kdy minimalizují (odstraňují) homonymii manuální složky znaku, např. u znaků PLÁN (á) a INŽENÝR (ž)“* (Macurová – Nováková, 2008, s. 292).

Z toho vyplývá, že mluvní komponent je u nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce **obligatorní** prvek. Dokazují to také příklady z mého výzkumu. Mluvní komponent se tak v českém znakovém jazyce stává jedním z hlavních kritérií nepřímého pojmenování.

5.2. Proces nepřímého pojmenování v českém znakovém jazyce

V kapitole o nepřímých pojmenováních v české lingvistice byl vysvětlen proces nepřímého pojmenování pomocí tzv. sémantického trojúhelníku. Domnívám se, že toto schéma dá vztáhnout také na český znakový jazyk. Pomocí sémantického trojúhelníku lze analyzovat například nepřímé pojmenování z českého znakového jazyka VRABEC = časté stěhování.

³⁰ „Orální komponenty jsou frekventované zvl. v intrakulturní komunikaci neslyšících, např. v tzv. specifických znacích (srov. k tomu např. Motejzíkova, 2003; Vysuček, 2004). Bakalářskou práci o orálních komponentech českého znakového jazyka připravuje J. Mareš“ (Macurová – Nováková, 2008, s. 291).

Filipcův a Čermákův (1985, s. 109) popis procesu nepřímého pojmenování v českém jazyce lze vztáhnout na stejný proces u českého znakového jazyka. Skutečnost, která se dá pojmenovat základním pojmenováním (skutečnost A, časté stěhování), se označí pojmenováním původně označujícím jinou skutečnost (B, VRABEC 2, tedy B_A). Pojmenování skutečnosti B zde tedy vystupuje ve dvou funkcích, primární a sekundární (B a B_A). Přenesení pojmenování (VRABEC místo časté stěhování) bylo uskutečněno na základě faktu, že označené zvíře a člověk mají společné podobné chování (jde o způsob pohybu vrabce).

Využití schématu sémantického trojúhelníku pro nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce dokazuje, že na nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce lze aplikovat kritéria stanovená českou lingvistikou pro nepřímá pojmenování v českém jazyce.

5.3. *Proces lexikalizace nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce*

I u nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce se objevuje proces **lexikalizace**, stejně jako u nepřímých pojmenování v českém jazyce. V souvislosti s procesem lexikalizace lze určit jako **aktuální** či **uzuální (lexikalizované)** všechny typy nepřímých pojmenování českého jazyka. Rozdíl, který existuje mezi aktuálními a uzuálními nepřímými pojmenováními, platí i pro nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce. Je ovšem samozřejmé, že není snadné udělat hranici mezi aktuálními a uzuálními nepřímými pojmenováními, navíc je nutno přihlédnout k povaze znakového

jazyka, který nemá psanou podobu. Je obtížné sledovat vývoj nepřímého pojmenování v českém znakovém jazyce, ale během výzkumu jsem zjistila několik případů, kdy jedinec (neslyšící osoba) použil již existující znak v novém, aktuálním významu, jako nepřímé pojmenování v českém znakovém jazyce. Jako příklady uvedu výrazy SPOLUPRÁCE nebo PES – jeden respondent místo uzuálního výrazu KAMARÁD raději použil aktuální výraz SPOLUPRÁCE. Jiný respondent zase místo uzuálního výrazu SLEPICE použil aktuální výraz PES (více o významu výrazů je v samotném seznamu nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce na str. 101 a 139). Mimo výzkum jsem byla i svědkem dalšího procesu lexikalizace jednoho výrazu. Jde o nepřímé pojmenování SOCIÁLNÍ PŘÍPAD (viz videoukázka v oddílu „nezařazená“). Význam výrazu SOCIÁLNÍ PŘÍPAD je „stravenky“ a vztahuje se ke stravenkám, které dostávají zaměstnanci jako bonus ke své výplatě. Tento výraz vymyslela jedna neslyšící osoba ze studijního oboru Čeština v komunikaci neslyšících na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na základě asociace mezi jídlem se slevou (díky stravenkám) a sociálně slabšími občany. Časem se výraz rozšířil na celou skupinu osob, které tam pracují nebo studují. Ostatní neslyšící výraz zatím většinou neznají, ale již existují známky počínajícího šíření i mimo daný studijní obor a lze se domnívat, že tento aktuální výraz se časem bude lexikalizovat. Jinak jsou skoro všechny výrazy v mém seznamu nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce nepřímá pojmenování „uzuální/lexikalizovaná“, která se stala součástí znakové zásoby.

Při sledování vývoje nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce si lze všimnout nejen rozdílu mezi uzuálními a aktuálními výrazy, ale i postupného zanikání určitých nepřímých pojmenování. Je možné sledovat, jak používání některých nepřímých pojmenování pomalu ustává a místo starého výrazu vzniká nový. Při konzultaci s respondenty během výzkumu jsem v užití nepřímých pojmenování zaznamenala jisté generační rozdíly, např. rozdíl v užívání výrazů HROB a MRTVICE ve významu „stav po požití alkoholu“. Starší generace neslyšících používá výraz MRTVICE. Časem však tento výraz ustupuje a jeho místo zaujímá nový výraz HROB se stejným významem, který je velmi populární u mladší generace neslyšících. Jako rodilá mluvčí znakového jazyka jsem byla tímto vývojem sama velmi překvapena. Podle mého jazykového citu se nyní výraz HROB používá v různých situacích, kdy s jeho užitím nemohu souhlasit, ale respektuji jazykový vývoj. V rámci jazykového vývoje může nastat také situace, kdy výraz zanikne a nový výraz se stejným významem

již nevzniká – např. TELEFON. V oblasti nepřímých pojmenování se však projevují nejen generační rozdíly, ale i rozdíly další, např. regionální. Teprve díky výzkumu jsem se dozvěděla, že některé výrazy běžné ve středních Čechách nejsou užívané či známé na Moravě (např. CHUTNÝ). Více o generačních i regionálních rozdílech je zmíněno v „Komentáři k získanému jazykovému materiálu.“³¹

Filipec a Čermák (1985, s. 111) uvádějí, že existuje metafora jednoslovná i víceslovná. Také u nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce se můžeme setkat se specifickým typem **ustálených spojení znaků**. Jsou to: ČERNÝ DEN, DÁVAT (mi) HLOUPOST, DVA OBRAZ, PRVNÍ ŘADA, VÍC BODŮ atd. Tyto výrazy nejsou složené znaky, ale dva samostatné znaky. A pouze jejich spojení, nikoli samostatné znaky, nese celý přenesený význam. Toto spojení je ustálené a nelze jej měnit, např. u spojení DÁVAT (mi) HLOUPOST nelze měnit osobu argumentu, takže neexistuje například spojení DÁVAT (mu) HLOUPOST.

5.4. *Klasifikace nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce podle motivovanosti*

V českém jazyce existují tyto základní typy nepřímých pojmenování: metafora, metonymie a synekdocha. Ve své práci nezamýšlím vyčlenit typy nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce, tento cíl by byl v současné době příliš odvážný. Pokusím se však o rozdělení jiného druhu. Filipec a Čermák (1985, s. 112–120) klasifikovali nepřímá pojmenování v českém jazyce podle aspektu motivace u všech jednotlivých skupin (metafory, metonymie a synekdochy). Aplikuji nyní tuto klasifikaci i na nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce.

Je však nutno upozornit, že v některých případech není snadné rozhodnout o zařazení daného nepřímého pojmenování v českém znakovém jazyce do jednotlivých skupin.

1. Pojmenování lidí

- a) **Pojmenování stavů lidí motivovaná pojmenováními jiných stavů a činností lidí** (ČLEN – identifikovat se s neformální skupinou lidí; HOTOVO – nemuset se o záležitost starat; MRTVICE – být v šoku,

³¹ Tyto komentáře najdete u každého výrazu v části 6. Vlastní výzkum.

pít do bezvědomí; PRIMA – oblíbit si nějakou činnost navzdory původním zábranám; mít příjemný pocit).

- b) **Pojmenování vlastností, stavů a chování lidí motivovaná pojmenováními neživých předmětů a jevů** (DVA OBRAZ – přetvářka; HOUSLE – dlouze mluvit na prázdno; HOROR – vypadat hrozně, děsit někoho něčím, mít špatnou zkušenosti; MOTOR – nepřetržitě mluvit; REKLAMA – předvádění).
- c) **Pojmenování vlastností, stavů a chování lidí motivovaná pojmenováními míst** (DIVADLO – lež, přetvářka a hrát si na něco; HROB – být opilý, nic neumět, zůstat beze změn napořád (povahově či zdravotního stavu), hluboký spánek; KONEC – mít nějaké omezení, které se podaří řešit, být někým přistižen při nepovolené činnosti, uvědomit si situaci, kdy se člověk dostal vlastní vinou do nečekaných problémů; VENKOV – nevalné chování).
- d) **Pojmenování stavů a vlastností lidí motivovaná pojmenováními z oblasti vlastností** (ČERNÝ DEN – mít menstruaci, nebýt ve své kůži; ČISTÝ – být bez poskvrny; CHUTNÝ – mít dobrý spánek; LACINÝ – dělat z něčeho zbytečnou aféru; PRÁZDNÝ – nedodržení slibu; SLADKÝ – vést bezproblémový/sladký život, dostat zaslouženou odměnu po vynaloženém úsilí, nemít žádný problém s někým).
- e) **Pojmenování pohybů a stavů lidí motivovaná pojmenováními jevů neživé přírody a předmětů** (BLESK – velmi rychle; BOMBA – výrazná a velmi rychlá změna).
- f) **Pojmenování lidí a jejich povahových vlastností motivovaná pojmenováními částí těla a vnitřností** (BŘICHO – nezasloužená odměna za nicnedělání; KREV – dědičné vlastnosti).
- g) **Pojmenování chování lidí motivovaná pojmenováními chování živočichů** (KŮŇ – nevnímání okolí; SLEPICE – nesamostatné chování, následování někoho; VRABEC – časté stěhování).
- h) **Pojmenování způsobů chování a vlastností lidí motivovaná pojmenováními z oblasti povolání, popř. pohádkových bytostí** (ČERT – nemoci s něčím přestat; ztratit myšlenky; KRÁL – mít hodnotu, chovat se dominantně; MISTR – umět manipulovat, umět

uniknout problému, umět něco mistrovsky; VOJÁK – způsob života na vojně).

2. Pojmenování činností

- a) **Pojmenování činností motivovaná pojmenováními jiných činností** (DÁVAT (mi) HLOUPOST – být neuvěřitelné, dělat si z někoho blázny, vyjádřit nespokojenost a odsouzení situace; JE – využít příležitost; HRÁT – mít pohlavní styk, měnit často své sliby a dohody; LEPIT – držet se někoho jako klíště, mít někoho v patách; NEPRODÁT – neprozradit, nepůjčit; SPÁT – nemít zájem, vytahovat se; VOLAT – mít závislost; VONĚT – být lákán penězi, získat práci; VYHRÁVAT – upřednostnit; UTÉCT – stydět se, odmítnout).
- b) **Pojmenování činností motivovaná pojmenováními předmětů** (HESLO – stereotyp v činnosti, místě činnosti; PRŮKAZ – zvládnout nějakou činnost dokonale; TELEFON – jít na záchod).
- c) **Pojmenování činností a jejich způsobu či okolností motivovaná pojmenováními lidí** (DĚDEČEK – velmi pomalý).
- d) **Pojmenování činností a jejich způsobu či okolností motivovaná pojmenováními jiných způsobu činnosti či výsledků činnosti** (KULTURA – dělat nějakou činnost pro zábavu a pro radost, vyplnit volný čas nějakou činností bez konkrétního cíle; POVINNOST – dělat to vždy a bez výjimky; POVOLÁNÍ – rozumět něčemu velmi dobře; ZÁBAVA – mít časté změny).
- e) **Pojmenování míry intenzity činnosti motivovaná pojmenováními z oblasti lidských vlastností a stavů** (SILNÝ – moc; MRTVÝ – chybně něčeho (nic, žádný, bez něčeho); NEMOC – mánie).

3. Pojmenování z oblasti neživé (předměty, jevy, neživá příroda)

- a) **Pojmenování stavu předmětů motivovaná pojmenováními míst** (MUZEUM – nedotčené/nepoužité věci; HROB – kvalita věci, která vydrží dlouho).

- b) **Pojmenování vlastností předmětů motivovaná pojmenováními jinými předmětů či jevů** (HOROR – velmi náročné, nevalná úroveň náplně, obsahu).
- c) **Pojmenování pohybu, činností a stavů předmětů motivovaná pojmenováními pohybu, činností a stavů lidí** (ČISTÝ – jasný systém střídání (např. služeb), zaokrouhlené číslo končící nulami; KAMARÁD – kompatibilita, spojení věcí; PLÁČ – pryskyřice, kapka; ZDRAVÝ – dobrý stav předmětů).
- d) **Pojmenování činností a stavů předmětů motivovaná pojmenováními z oblasti matematiky** (NULA – zdůraznění záporu; PRVNÍ MÍSTO – udělat něco jako první ze všeho; PRVNÍ ŘADA – být v něčem nejlepší/největší).
- e) **Pojmenování vlastností a počtu předmětů motivovaná pojmenováními z oblasti měrných jednotek** (KILO – velká hmotnost; VÍC BODŮ – většina).
- f) **Pojmenování pohybů a stavů předmětů motivovaná pojmenováními jevů neživé předmětů a přírodních jevů** (BLESK – velmi rychle; BOMBA – výrazná a velmi rychlá změna).

Z této klasifikace vyplývá, že nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce se vyskytují ve třech oblastech: u pojmenování lidí, činností a neživých předmětů (a přírodních jevů). Nejčastějším případem, kdy se v českém znakovém jazyce užije nepřímé pojmenování, je právě pojmenování lidí. Většinou jsou nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce motivovaná jinými pojmenováními z oblasti lidské, pojmenováními živočichů, neživé přírody (předměty) a míst.

Na výše uvedených příkladech si lze všimnout, že motivovanost nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce je často ovlivněna kulturou neslyšících. Základním rysem vnímání světa specifickým pro komunitu neslyšících je soustředěnost na vizuální podněty, proto v českém znakovém jazyce většinou vznikají nepřímá pojmenování, která jsou motivovaná vzhledem lidí či předmětů. Například ve skupině pojmenování, kterou jsem ve své klasifikaci nazvala „pojmenování chování lidí motivovaná pojmenováními chování živočichů“, najdeme mnoho zajímavých příkladů motivovaných vzhledem a vizuálními vlastnostmi živočichů. Konkrétním příkladem je

výraz KŮŇ: v českém znakovém jazyce bylo motivací tohoto nepřímého pojmenování to, jak toto zvíře vypadá, jak vizuálně působí chování koně, když má klapky na očích a nemůže vnímat okolí. Právě na základě tohoto vizuálního rysu bylo pojmenování KŮŇ přeneseno jako nepřímé pojmenování chování člověka, který nevnímá své okolí, neotočí se, když na něho někdo usilovně volá. Pro srovnání, v českém jazyce se také setkáme s nepřímým pojmenováním KŮŇ, které bylo však motivováno jinými vlastnostmi, než jaké jsem právě popsala pro tentýž výraz v českém znakovém jazyce. Motivace výrazu KŮŇ v českém jazyce souvisí spíše s vnitřní charakteristikou – pozitivními či negativními vlastnostmi koně, které ovšem nejsou vizuálními rysy: kůň je silný a vytrvalý, proto pracovitý – *dřít jako kůň* (hodně pracovat), *potit se jako kůň* (silně a nepříjemně se potit při námaze).

Dalším zajímavým rysem nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce je to, že nepojmenovávají jen konkrétní předměty či osoby, čímž popírají častý předpoklad o znakovém jazyce. Stejně jako nepřímá pojmenování v českém jazyce jsou nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce schopna označovat i abstraktní jevy. Filipec a Čermák (1985, s. 114) uvádějí: „*Substantiva, adjektiva a slovesa označující konkrétní předměty, vlastnosti a činnosti nabývají přeneseného abstraktního smyslu a zároveň dodávají vyjádření naléhavost, intenzitu, subjektivní hodnocení.*“ Fakta uvedená v citaci platí také pro nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce, viz příklady: HRÁT – mít pohlavní styk, měnit často své sliby a dohody; HROB – být opilý; MRTVÝ – chybění něčeho; PRŮKAZ – dovednost atd.

Ač nelze na tomto místě dokázat existenci stejných typů nepřímých pojmenování v českém jazyce a v českém znakovém jazyce, z výše uvedených skutečností je zřejmé, že se skupiny nepřímých pojmenování v českém jazyce částečně překrývají, částečně liší. Na předchozích stránkách byla popsána teoretická východiska vztahující se k nepřímým pojmenováním v obou jazycích. V další části své práce se budu věnovat praktické analýze konkrétního jazykového materiálu.

6. Vlastní výzkum

6.1. *Metodologie a postup*

Pro svou diplomovou práci jsem shromáždila 60 znaků českého znakového jazyka, které dosud nebyly popsány jako nepřímá pojmenování. Jedná se o znaky, u kterých jsem si uvědomila problematičnost použití v různých významech, jak jsem se již zmínila v úvodu. Kromě těchto 60 znaků jsem zaznamenala ještě dalších 8 znaků s přeneseným významem, které jsem z různých důvodů nezařadila do daných skupin, ale v textu své práce, jak jsem již uvedla, je budu dále využívat pro vysvětlení některých souvislostí (aktuální x ustálená metafora, existence jiných variant vyjádření pro jeden význam, shodnost x rozdílnost s vyjádřením v češtině). Tyto znaky jsem ve své práci uvedla ve speciálně vytvořené složce „nezařazené“.

Mou snahou bylo získat v českém znakovém jazyce ke každému znaku označenému jako nepřímé pojmenování co nejvíce příkladů jeho užití. Ty jsem přeložila do češtiny a nad překlady jsem se následně zamyslela. Vznikl materiál, ve kterém bylo možno vysledovat skupiny příkladů s podobnými významy. Rozdělila jsem je do skupin, takže ke každému výrazu nepřímého pojmenování vzniklo 1–5 významových skupin.

Nepřímá pojmenování se objevují jako běžné jazykové prostředky především v intrakulturní komunikaci Neslyšících, s čímž souvisela náročnost překladu do češtiny. V této fázi práce byla velmi důležitá spolupráce neslyšícího lingvisticky vzdělaného rodilého mluvčího českého znakového jazyka a tlumočníka, který je rodilým mluvčím češtiny a má nadhled nad oběma jazyky a jejich výrazovými prostředky.

Než jsem započala s vlastním výzkumem, vytvořila jsem předběžný seznam 67 znaků/výrazů (viz Příloha I) ze svého vlastního projevu pomocí tzv. intuitivní reflexe a sledováním přirozené komunikace neslyšících s mou účastí i bez ní, využila jsem tzv. pozorovací metodu – observaci. Jednalo se o prostředky, se kterými jsem měla již zkušenost jako s „problematickými“ prostředky interkulturní komunikace při výuce českého znakového jazyka v kurzech pro veřejnost i pro tlumočníky. K tomu jsem použila také seznam třiceti výrazů / nepřímých pojmenování ze svého pilotního

materiálu „Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce“³², který vznikl na podnět samotných tlumočnicků. K vynesení konečného soudu, zda daný výraz patří do skupiny nepřímých pojmenování (viz Kriteria nepřímého pojmenování v českém znakovém jazyce v kapitole 5. Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce), jsem musela opět spolupracovat jednak s neslyšícími respondenty, jednak se slyšícím tlumočnickem znakového jazyka. K získávání jazykového materiálu od neslyšících respondentů jsem využívala elicitací metodu.

Na výzkumu jsem se rozhodla spolupracovat jen s těmi neslyšícími respondenty, kteří mají neslyšící rodiče, tedy s rodilými mluvčími českého znakového jazyka. Tuto podmínku jsem si stanovila především proto, abych měla jistotu stability zkoumaného jazykového prostředku a vyloučila jeho používání jen jako součást idiolektu, a zároveň abych doložila způsob jeho předávání z generace na generaci, resp. jeho odlišné užívání zástupci různých generací.

Ve svém výzkumu jsem zpracovala projevy celkem osmi neslyšících respondentů, 5 žen a 3 mužů. Věkové kategorie respondentů byly v tomto rozmezí: šest z nich bylo ve věku 30–33let, jeden respondent ve věku 20 let a jedna žena ve věku 40 let. Co se týká vzdělání, rozhodla jsem se řídit podle jejich znalostí o znakovém jazyce, tzn. směrodatná pro mne byla jejich schopnost reflexe českého znakového jazyka a jejich lingvistické znalosti o něm. Jeden respondent byl v oblasti českého znakového jazyka lingvisticky vzdělaný, další dva měli o svém jazyce základní lingvistické znalosti ze školení pro lektory českého znakového jazyka v organizaci Pevnost – České centrum znakového jazyka, o. s. (dále Pevnost). Tři z respondentů měli o svém jazyce alespoň minimum znalostí, a to buď díky zkušenostem ze své profese lektora českého znakového jazyka v organizaci Pevnost, nebo díky vzdělání na střední škole pro sluchově postižené, kde se ve výuce např. občanské výchovy měli možnost dozvědět alespoň základní informace o českém znakovém jazyce jako jazyce přirozeném. Poslední dva respondenti neměli žádné lingvistické vzdělání. Původně jsem plánovala vést výzkum s deseti neslyšícími respondenty, kteří by z hlediska zmíněných kritérií tvořili vyvážený vzorek, bohužel se mi to však nepodařilo, a to z různých důvodů (organizačních, časových aj.). Pokud jde o místní původ respondentů, všech osm jich

³² NOVÁKOVÁ, R.; Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce. [DVD]. Praha : ČKTZJ, 2008. ISBN 978-80-87153-18-5.

v současnosti žije v Praze, ale pouze šest se jich v Praze narodilo, dva pocházejí z Moravy.

Pro získání jazykového materiálu k jednotlivým výrazům jsem použila předběžně připravený seznam 67 českých slov – nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce – a ukázala jsem jej respondentům. S každým respondentem jsem pracovala individuálně a celou dobu jsem natáčela náš rozhovor na videokameru, která byla stranou od místa vedeného rozhovoru, nebyla tedy umístěna tak, aby ji měl respondent stále před očima, byla jen na okraji jeho zorného pole, a respondent tak nemusel mít pocit, že mluví na kameru. Snažila jsem se vytvořit příjemnou a uvolněnou neformální atmosféru, kdy jsme pomocí řízeného rozhovoru, který však nebyl jen striktně pracovní, společně rozebírali nepřímá pojmenování jako zajímavé a pro obě strany přínosné téma. Pokud jsme odbočili od hlavního tématu, nové téma jsme dořešili a zase se vrátili k problematice nepřímých pojmenování a jazykové diskuzi. Videokamera zaznamenávala celý průběh rozhovoru. Při sledování záznamu jsem si uvědomila, že díky těmto „odbočkám“ jsme se mnohdy dostali k zajímavým informacím, které ve své práci uvádím v komentářích k získanému jazykovému materiálu. Z toho důvodu se materiál velmi těžko stříhal a dále zpracovával. Vznikly klipy, na jejichž začátku je velmi ostrý střih, nebo jež jsou naopak „vedeny“, přičemž úvod jsem při přepisu znaků nezohledňovala. Jednalo se o falešné začátky výpovědi uvedených např. znaky NAPŘÍKLAD, TO ZNAMENÁ, JAKO, TAKY, NEBO apod. Tyto začátky jsou v klipech ponechány především proto, aby byla celá výpověď kompletní, a také proto, že v některých případech nebylo možné materiál rozstříhat jinak.

O cíli mého výzkumu nebyli respondenti předem podrobněji informováni. Na začátku setkání jsem jim záměr výzkumu jen nastínila a ukázala jim jeden vlastní příklad k nepřímému pojmenování (NEMOC). Bez problémů ihned pochopili, o jaký typ výrazů se mi jedná. Do průběhu výzkumu jsem se snažila zasahovat co nejméně, jen v některých situacích jsem respondentův projev usměrnila pomocí doplňujících otázek nebo jiných příkladů.

Každý respondent si nejdříve přečetl výrazy napsané v připraveném seznamu a na jeho základě znakoval své konkrétní příklady jejich užití. V některých případech jsem od respondenta kromě těchto výpovědí získala i spontánní vysvětlení významu

daného nepřímého pojmenování. Po zaznamenání jejich vlastních příkladů jsem se s nimi vrátila k jednotlivým nepřímým pojmenováním a diskutovali jsme o již získaných příkladech od jiných respondentů. Jejich příklady užití nepřímých pojmenování jsem si zapsala a potom je dalším respondentům sama přeznakovala, abych následně zjišťovala jejich reakce a hodnocení (zda je podle jejich názoru konkrétní případ vhodný pro použití, zda je jim srozumitelný, zda je pro ně běžný a známý apod). Díky tomuto ověřování jsme se v diskuzi společně zamýšleli nad významem výrazů hlouběji. V získaných rozborech jsem dospěla k dalším upřesněním, která ve své práci uvádím nejdříve u konkrétních příkladů respondentů jako poznámku *(x) nebo shrnuji v komentáři k získanému jazykovému materiálu.

V průběhu výzkumu jsem do svého seznamu nepřímých pojmenování přidala dalších 9 výrazů (DIVADLO, JE, KONEC, KULTURA, NEPRODÁT, POVOLÁNÍ, PRIMA, PRVNÍ ŘADA a ZDRAVÝ). Po sesbírání příkladů jsem vše konzultovala s tlumočnickem českého znakového jazyka. Zajímalo mě především to, zda se dané nepřímé pojmenování vyskytuje ve stejném významu také v českém jazyce. Nakonec jsem některé výrazy ze seznamu úplně odstranila. K tom jsem se rozhodla na základě předem stanovených kritérií (viz kapitola 5. Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce). Mezi vyřazené výrazy patří např. INFARKT (stejný význam nepřímého pojmenování v češtině), SVATÝ (stejný význam nepřímého pojmenování v češtině). V konečné fázi na seznamu zůstalo 60 + 8 nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce.

Jak si již mnoho odborníků mohlo ověřit, elicitální metoda není ideální způsob získávání jazykového materiálu v oblasti výzkumu českého znakového jazyka, protože vyjadřování respondentů je velmi silně ovlivněno situací. Pokusím se nevýhody a problémy této metody shrnout:

- *časová náročnost* (s každým respondentem bylo nutno během jedné schůzky probrat více než 60 výrazů, délka celého videozáznamu k jednomu respondentovi je dvě a půl hodiny),
- *ztráta přirozenosti komunikace, přizpůsobování projevu respondenta výzkumníkovi* (např. při používání regionálních znaků: respondent z Moravy použil během elicitace ve své výpovědi český znak, ale v navazujícím volném rozhovoru už použil znak moravský),

- *postupná ztráta jistoty v posuzování jazykových prostředků*: v pokročilejší fázi výzkumu, již po velkém množství příkladů diskutovaných v krátkém čase, začínali respondenti ztrácet nad užitými jazykovými prostředky nadhled a schopnost rozhodnout se, zda je pro ně daný příklad přijatelný, či nikoliv, popřípadě zmiňovali příklady, které po mé snaze ujistit se, zda je opravdu běžně používají, sami prohlásili za nevhodné. Při déle trvající intenzivní analýze vznikalo čím dál více pochybnosti o správném užití především u příkladů těch nepřímých pojmenování, která jsou si významově blízká. Respondenti v některých situacích nebyli schopni s jistotou vysvětlit, zda by v daném příkladu nemohl být uveden i jiný výraz nepřímého pojmenování. Často zmiňovali, že původně uvedený příklad vlastně není vhodný a že by se více hodil jako příklad na jiné, významově blízké nepřímé pojmenování. Příkladem je konkrétní situace respondenta, který na začátku výzkumu tvrdil, že v českém znakovém jazyce vůbec nepoužívá výraz SLEPICE v přeneseném významu. Já jsem však měla záznam situace, kdy jej ve svém přirozeném projevu v panelové diskuzi o diskriminaci neslyšících spontánně použil,
- *nerovnoměrné ověřování*: mezi prvním a dalšími respondenty je velký rozdíl v množství ověřovaných elicitovaných příkladů. První respondent neověřoval žádné materiály, druhý respondent ověřoval materiály získané pouze od prvního respondenta, oproti tomu např. osmý respondent ověřoval materiály získané od všech respondentů.

Uvědomuji si skutečnost, že výzkum by mohl mít mnohem vyšší validitu, pokud bych se k získanému materiálu mohla s respondenty vrátit ještě jednou s časovým odstupem a pokud bych měla možnost získaný materiál ověřit ještě jinou skupinou nezávislých respondentů. Z důvodů časové tísně, ale v neposlední řadě i kvůli vědomí, že po respondentech požaduji velmi náročnou práci bez jakéhokoliv finančního ocenění, jsem neměla možnost vést výzkum tímto směrem.

Jako doklad toho, že se nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce používají běžně v přirozených promluvách, tedy i mimo můj výzkum, jsem se rozhodla využít již existující materiály. Mezi příklady použití jednotlivých nepřímých pojmenování jsem zařadila i několik výpovědí rodilých mluvčích znakového jazyka,

které jsem získala z jiných zdrojů. Měla jsem k dispozici celkem tři materiály: soukromý záznam z panelové diskuze o diskriminaci neslyšících, která byla realizována v rámci pětiletého výročí založení Pevnosti dne 7. 5. 2005, výukové DVD materiály pro výuku znakového jazyka³³ a CD-ROM Specifické znaky³⁴.

Na závěr práce se získanými příklady užití nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce jsem se rozhodla vyřadit výpovědi, které si byly obsahově velmi blízké (stejně příklady se vyskytly u různých respondentů) nebo o kterých sám respondent prohlásil, že nejsou správné a že se jedná o omyl. V příkladech jsem také neuváděla výpovědi, ve kterých respondenti používají výraz v základním významu. Cílem bylo získat takové příklady, jež by ilustrovaly výpovědi co nejvíce různých respondentů a zároveň jedinečnost jejich projevů v českém znakovém jazyce (pokud byly dvě výpovědi obsahově shodné, ale v jedné z nich se objevila zajímavá gramatická struktura nebo další prvek, který je z lingvistického pohledu i jinak zajímavý, upřednostnila jsem ji). Tímto způsobem jsem zamýšlela získat co nejvíce užití daných nepřímých pojmenování v různých významech.

Při zpracovávání získaných 60 výrazů nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce jsem se po dlouhém zvažování rozhodla utřídit materiál podle formy znaku. K tomuto rozhodnutí jsem dospěla především díky zajímavým postřehům, které se týkaly změny formy znaků při přenášení významu. V češtině u znaků s přeneseným významem dochází jen k posunu významu, a forma existujícího pojmenování se nemění. V případě českého znakového jazyka však při posunu významu dochází v nejružnější míře také ke změně formy znaku.

³³ Interní výukový materiál obsahuje 80 autorských příběhů sebraných od více než 25 neslyšících z České republiky. Tento materiál vytvořila organizace Pevnost – České centrum znakového jazyka, o.s..

³⁴ VYSUČEK, P.: Specifické znaky. [Bakalářská práce]. Praha: FF UK, 2003.

6.2. *Struktura zpracování jednotlivých nepřímých pojmenování*

Všechny sebrané výrazy nepřímých pojmenování, kterým se ve své práci věnuji, jsem rozdělila podle formy znaku do tří základních skupin. První skupinu výrazů tvoří takové, u kterých v užití v základním i v přeneseném významu nedochází k žádné změně formy znaku (tato skupina je na počet výrazů nejpočetnější, 44 výrazů). Druhou skupinu tvoří takové, u kterých v užití v základním významu a ve významu přeneseném došlo k částečné změně formy znaku týkající se 1–2 parametrů znaku nebo u kterých se znak mění z jednoručního na dvouruční (9 výrazů). Třetí skupinu tvoří takové výrazy, u kterých se formy znaku v základním významu a ve významu přeneseném zcela liší. Jedná se o změnu ve všech parametrech znaku (7 výrazů).

V každé skupině jsou nepřímá pojmenování seřazena abecedně podle odpovídajícího přepisu formy znaku do českého slova. Všechna česká slova jsou v citátové podobě kromě dvou: JE (jedná se o přenesení významu jedné formy slovesa být) a NEPRODAT (jedná se opět o přenesení významu jedné formy slovesa prodat, a to záporu). V seznamu jsem byla také nucena uvést šest ustálených dvouslovných spojení, sousloví (jedná se o přenesení významu celého spojení výrazů, nikoliv jednotlivých znaků).

Každý lexém ze seznamu je zpracovaný podle jednotné struktury. Pod lexémem jsou uvedeny fotografie, které zachycují postupně podobu znaku v základním a v přeneseném významu. V některých případech jsou doplněny fotografie zachycující i jiné varianty znaku.

Forma znaku je dále popsána podle dvou aspektů: „mluvní komponent“ a „změny formy znaku“. Doplněna je dále informace, která se týká užití znaku: „často ve spojení se znakem“. V položce „mluvní komponent“ se snažím popsat odpovídající pohyb úst, který se pojí s manuální formou znaku. V položce „změny formy znaku“ popisují rozdíly formy znaku v základním a v přeneseném významu. Přidávám také informaci o dalších případných změnách (např. změna znaku z jednoručního na dvouruční). Do položky „často ve spojení se znakem“ uvádím na základě získaných příkladů znak/znaky, které se často s nepřímým pojmenováním pojí. Nejedná se u ustálená spojení ani o spojení jediná možná, ale např. pro studenta českého znakového

jazyka jde o užitečnou informaci související s užíváním výrazu v přirozených promluvách českého znakového jazyka.

V další části rozboru lexému se zabývám jeho významem. Nejdříve popisuji sémantickou motivovanost pro přenesení významu. Dále shrnuji zjištěné významové skupiny, ve kterých bylo výrazu v přeneseném významu v získaných příkladech užito. Zobecnění významu jednotlivých skupin výrazů probíhalo na základě sebraných příkladů. V případě jednoho výrazu (DĚDEČEK) jsem došla k obecnému významu, který jsem však pro větší přehlednost a lepší pochopení rozdělila do dalších významových podskupin. Příklady jsem se v tištěné části práce pokusila pro úplnost zaznamenat pomocí přepisu znaků do českých slov. Při přepisu jsem velmi často narážela na problém, jak zaznamenat správný význam znaků českými slovy tak, abych jejich význam nezkreslila. Opět se tedy projevila nevýhoda toho, že znakový jazyk nemá psanou podobu, jež by zachytila podobu promluvy v co nejvěrnější podobě. Obsah promluvy jsem soustředila do překladové části zpracovaného znaku.

Všechny příklady jsou přeložené do češtiny. V některých situacích jsou užity různé jazykové prostředky. V některých příkladech se v překladu užívá spisovná čeština a v některých více čeština obecná. Překlad vychází z užití jazyka u samotných mluvčích. Pravděpodobně díky úzkému vztahu mezi respondenty a vedoucím výzkumu je mnoho příkladů spíše neformálních (např. ležerní provedení jednotlivých znaků, asimilace několika znaků v jeden, artikulace dvouručních znaků jednou rukou, výrazná mimika, uvolněná pozice těla apod.) a tomu odpovídají i zvolené jazykové prostředky překladu do češtiny.

V jednotlivých významových skupinách jsou příklady řazeny podle dvou hledisek. Pokud se ve skupině objevilo více příkladů k jednomu významu, vyhodnotila jsem je jako nejfrekventovanější a v seznamu příkladů je uvedla na prvním místě. Pokud se v příkladech výrazně čteněji užívaný význam neobjevil, řadila jsem příklady podle pořadí respondentů. Do tabulky s příklady jsem některé konkrétní promluvy označila *(x) a přidala informaci o hodnocení ostatními respondenty. Pod tabulku s příklady jsem u části výrazů doplnila „komentář k získanému jazykovému materiálu“. V něm uvádím cenné postřehy respondentů i mé vlastní zajímavé z pragmatického hlediska.

Poslední část struktury zpracování jednotlivých nepřímých pojmenování tvoří „srovnání s použitím výrazu v přeneseném významu v češtině“. Zde se pokouším o usouvztažnění výrazu v českém znakovém jazyce s výrazy v českém jazyce. Doplnuji poznámky k tomu, zda se některé konkrétní příklady užití kryjí s příklady v češtině, zda je možné jeden význam z českého znakového jazyka přeložit stejným výrazem v češtině apod. V této fázi nebylo jednoduché vyrovnat se s rozdílnými povahami obou pracovních jazyků, českého znakového jazyka a jazyka českého. Mnohdy se v překladu do češtiny objevují i jiné slovní druhy než ty, do kterých je přepsáno nepřímé pojmenování. Pro mě byl určující mluvnický komponent, který je pevnou součástí nepřímých pojmenování, a především pak slovní druh jeho přepisu do českého jazyka. Např. *Všechno musí být podle něj tip top jako někde na vojně*. V tomto případě je v češtině užito výrazu *vojna*, přestože v českém znakovém jazyce je artikulován znak VOJÁK. Je to z toho důvodu, že forma znaku je pro výrazy VOJÁK a VOJNA totožná. Tato problematika je zcela jistě zajímavá, není však předmětem mé diplomové práce. Cílem mé práce nebylo vytvořit překladový frazeologický slovník nepřímých pojmenování českého znakového jazyka do nepřímých pojmenování v jazyce českém, nýbrž pouze sebrat určitý vzorek zajímavých jazykových prostředků z českého znakového jazyka, které dosud unikaly veškeré pozornosti.

K nalezení odpovídajících výrazů v přeneseném významu v českém jazyce jsem využila tuto dostupnou literaturu:

- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha: Academia, 1998.
- Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy slovesné A–P. Praha: Academia, 1994.
- Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy slovesné R–Z. Praha: Academia, 1994.
- Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy neslovesné. Praha: Academia, 1988.
- Slovník české frazeologie a idiomatiky: Přirovnání Praha: Academia, 1983.

Uvedené zdroje nebudu v části „srovnání použití výrazu v přeneseném významu v češtině“ nadále uvádět, neboť by se stejné citace opakovaly příliš často a učinily by

tak text nepřehledným. Jsem si vědoma toho, že jsem nezahrnula všechna frazeologická spojení vyskytující se v českém jazyce např. v jiných než mnou vybraných zdrojích nebo v mluvené češtině. Mé závěry vyplývají pouze z příkladů uvedených ve zdrojích citovaných výše.

6.3. *Klasifikace získaných nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce na základě formy znaku*

Žádná změna formy znaku	
1. BOMBA	23. LACINÝ
2. ČERNÝ DEN	24. MISTR
3. ČERT	25. MOTOR
4. ČISTÝ	26. MRTVÝ
5. ČLEN	27. MUZEUM
6. DAVÁT (mi) HLOUPOST	28. POVINNOST
7. DĚDEČEK	29. POVOLÁNÍ
8. DIVADLO	30. PRŮKAZ
9. DVA OBRAZ	31. PRVNÍ MÍSTO
10. HESLO	32. REKLAMA
11. HOROR	33. SILNÝ
12. HOTOVO	34. SLEPICE
13. HOUSLE	35. TELEFON
14. HRÁT	36. UTÉCT
15. HROB	37. VENKOV
16. CHUTNÝ	38. VÍC BODŮ
17. KAMARÁD	39. VOJÁK
18. KILO	40. VONĚT
19. KONEC	41. VRABEC
20. KRÁL	42. VYHRÁVAT
21. KULTURA	43. ZÁBAVA
22. KŮŇ	44. ZDRAVÝ

Částečná změna formy znaku	
1. BLESK	5. NEMOC
2. BŘICHO	6. NULA
3. JE	7. PLÁČ
4. LEPIT	8. PRVNÍ ŘADA
	9. SLADKÝ

Úplná změna formy znaku	
1. KREV	5. PRIMA
2. MRTVICE	6. SPÁT
3. NEPRODÁT	7. VOLAT
4. PRÁZDNÝ	

Nezařazená nepřímá pojmenování	
1. BOLET HLAVA	5. POHÁDKA
2. CIKÁN	6. SOCIÁLNÍ PŘÍPAD
3. ČERSTVÝ	7. SPOLUPRÁCE
4. PES	8. VĚRNÝ

6.4. Značky použité v přepisu znaků

+	inkorporace (př. 3+MĚSÍC)
XXX-XXX	víceslovný český ekvivalent odpovídající významu jednoho znaku v českém znakovém jazyce (př. ZA-TO-NEMOCT)
ODKAZ: on	odkazuje na osobu (tvar ruky B) ³⁵
INDEX: xxx	odkazuje na subjekt (tvar ruky d)
INDEX: mě, jeho, jí	odkazuje na osobu v nepřímém pádu (tvar ruky u)
INDEX: on-ji	určuje vztah subjekt a předmět – odkazuje na to kdo a ke komu (tvar ruky u)
KLF: popis	klasifikátor zastupující věc, osobu, vymezující oblast apod.
XXX-KLF: popis	výraz, který je doplněn klasifikátorem
SLOVESO (já-on)	směrové sloveso subjekt–objekt
NMS: popis	popisuje nemanuální složku znaku
GESTO: popis	popisuje prostředek, který se v promluvě použil, ale je spíše gestem
SZ č. X	specifický znak (Vysuček, 2001) – seznam viz Příloha III
SZ č. X (2009)	specifický znak (Vysuček, 2009) – seznam viz Příloha IV
XXX	nepřímé pojmenování
*(x)	počet respondentů, kteří projeví nesouhlas nebo nejistotu s uvedeným výrazem v konkrétním příkladu
*(pozn.)	poznámka autora

³⁵ Tabulka tvary ruky viz Příloha II

6.5. Seznam příkladů nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce

Žádná změna formy znaku

BOMBA

BOMBA (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: artikulace části slova BOM

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: motivováno objektem, který má schopnost v jednom okamžiku zasáhnout obrovský počet lidí, obrovskou plochu, mít obrovský dopad

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. výrazná a velmi rychlá změna stavu, věci, situace

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Rok byl nezaměstnaný a nedělal vůbec nic. Potom ze dne na den začal pracovat na plné obrátky. Nabral si tolik práce, že pracoval skoro 24 hodin denně.	ROK NEZAMĚSTNANÝ ROK SEDĚT OD-TÉ-DOBY BOMBA PRÁCE KLF: hodně zaměstnaný BLÁZEN 24 HODIN PRÁCE.
Dlouho jsem tam pracoval za pár korun a potom mi z ničeho nic výplata vyletěla na docela vysokou částku. Aby se mi to nelíbilo!	VÝPLATA TAKY SZ č. 49 (2009) DLOUHOUDOBĚ BOMBA VÝPLATA VYLETĚT-NAHORU VÝPLATA VYSOKÝ JE

Chtěla jsem si koupit plazmovou televizi. Viděla jsem, že stojí kolem 30 000 korun. Uvažovala jsem, jestli ji mám koupit hned. Nakonec jsem se rozhodla, že ještě chvíli počkám. Za měsíc cena stejné televize spadla na polovinu, na 15 000 korun. To už bylo mnohem přijatelnější a tak jsem si ji hned koupila.	TELEVIZE KLF: LCD CENA 30 000 JÁ NECHAT ROZMYSLIT POTOM NECHAT ZA MĚSÍC PŘIJÍT BOMBA SNÍŽIT 15 000 DOBRÝ SZ č. 4 KOUPI
Cena benzínu vyletěla z 22 korun na 35 korun. Potom zase hned spadla. S cenami benzínu je to jako na houpačce.	BENZÍN BOMBA 22 35 ZPÁTKY ZÁBAVA ZPÁTKY BENZÍN
Znála jsem ji jako docela tlustou ženskou. Potom jsem ji zanedlouho viděla a byla poloviční. Tak jsem se ptala, jak to dokázala. Říkala, že brala léky na hubnutí. Tak to jo! Ale i tak je to dobrý, když se jí po nich za tak krátkou dobu podařilo tak strašně zhubnout.	BÝT (min. č.) TLUSTÝ NMS: pohled doleva od toho člověka a zpět PÁNI BOMBA ZHUBNOUT NEMOŽNÝ ODKUD VZÍT LÉKY BRÁT JÁ SZ č. 76b (2009) DOBRÝ BOMBA ZHUBNOUT
Za pár minut bylo vyprodáno. Neuvěřitelný!	VYPRODÁNO BOMBA VYPRODÁNO BOMBA PÁNI

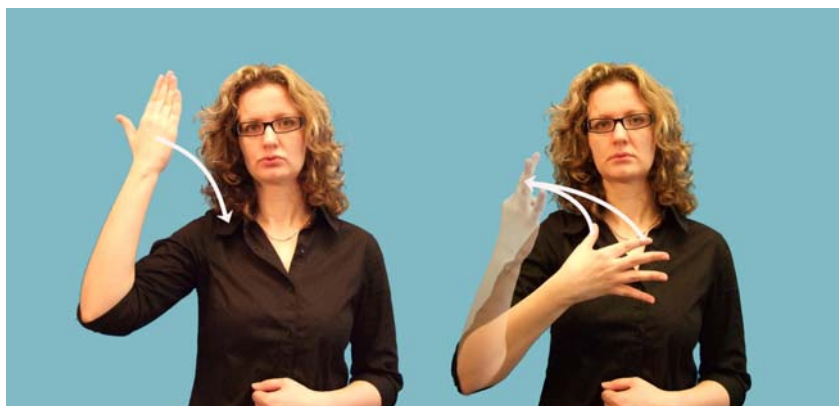
Komentář k získanému jazykovému materiálu:

V diskuzi dva respondenti tvrdili, že výraz BOMBA sami v komunikaci aktivně nepoužívají, ale bezpečně mu rozumí, když se s ním setkají v promluvě jiného mluvčího. Další dva respondenti by ve svém vyjádření dali přednost použití výrazu BLESK před výrazem BOMBA. Ostatní respondenti s předloženými příklady souhlasili. Podle nich je výraz BOMBA v českém znakovém jazyce „nový“, používaný především zástupci mladé generace.

Srovnání s použitím výrazu BOMBA v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz BOMBA vyskytuje např. ve frazeologickém spojení *působit jako bomba* (překvapivý, senzační). V tomto významu však v českém znakovém jazyce žádné nepřímé pojmenování BOMBA nenajdeme.

ČERNÝ DEN

ČERNÝ DEN (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: u prvního znaku sousloví je artikulace jen části slova ČE a nevýrazné RNÝ a u druhého znaku je artikulace celého slova DEN, celkově artikulace vypadá jako ČE DEN. Jen u jednoho respondenta byl znak artikulován bez pohybu úst

Změny formy znaku: žádné, ale oba znaky se spojí v jeden (asimilace)

Často ve spojení se znkem: –

Sémantická motivovanost: označení černé jako symbolu pro něco špatného, nevydařeného, nepovedeného a den jako jeden časový usek, ve kterém se negativní události nahromadí

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. mít menstruaci

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Když mají neslyšící ženy měsíčky, mluví o tom jako o „ČERNÉM DNU“.	SZ č. 51 (2009) ŽENA PRO TVŮJ MĚSÍČKY ČERNÝ DEN
Černý den je den, kdy mám měsíčky.	ČERNÝ DEN MĚSÍČKY ČERNÝ DEN

b. mít smolný den

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Cestou do práce jsem upadla, v práci jsem pak vylila hrnek s kávou, ani doma to nestálo za nic. Vypadá to, že dneska se mi lépe smůla na paty.	CESTA DO PRÁCE PADAT KLF: chodit PRÁCE KÁVA ROZLÍT NEBO DOMŮ NĚCO ROZLÍT VYPADAT DNES VÝČET: to to ČERNÝ DEN JÁ

c. nebýt ve své kůži

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Dneska jsem hrála špatně. Nemám svůj den.	JÁ HRÁT ŠPATNÝ ČERNÝ DEN
V práci jsem se hrozně snažila, ale vůbec mi to nešlo. Prostě nejsem ve své kůži, do ničeho se mi nechce, a tak jsem vyrobila jen několik málo kusů.	PRACOVAT SNAŽIT SZ č. 71 (2009) ČERNÝ DEN CÍTIT NEDBALE MÁLO KUSŮ
Mám špatnou náladu. Ve výuce to není ono, pořád se myšlenkami míváme, dochází k nedorozuměním a ke sporům. Prostě takový den blbec.	NÁLADA DNES ŠPATNÝ ČERNÝ DEN UČIT DIVNÝ CÍTIT SMŮLA NAVZÁJEM NEROZUMĚT SPOR (já-studenti) ČERNÝ DEN
Dneska se mi test nepovedl, napsal jsem ho úplně špatně. Jako bych to ani nepsal já.	TEST PROPAD ČERNÝ DEN JÁ ŠPATNÝ
Neměl jsem svůj den. Zkouška byla hrozně jednoduchá, ale já jsem úplně vybuchl. Prostě mi to nasedlo.	ZKOUŠKA ČERNÝ DEN (s orálním komponentem) JÁ ZKOUŠKA ZNÁT SZ č. 42b (2009) ČERNÝ DEN (s orálním komponentem) JÁ

Srovnání s použitím výrazu ČERNÝ DEN v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz ČERNÝ DEN vyskytuje stejně jako v českém znakovém jazyce např. ve frazeologickém spojení *mít černý den*. (smolný, nešťastný). V českém znakovém jazyce však najdeme nepřímé pojmenování ČERNÝ DEN navíc ve významu od češtiny zcela odlišném: „mít menstruaci“. V uvedených příkladech respondentů se nepřímé pojmenování objevuje vždy s vysvětlením, co nepřímé pojmenování znamená. V běžných promluvách to však není nutné. Toto nepřímé pojmenování je ve zmíněném významu „mít menstruaci“ zcela srozumitelné a obecně používané.

ČERT

ČERT (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova ČERT nebo jeho části ČE(R)

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: objekt, který mě pokouší, kterému často podlehneme

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. chtít něco pořád víc a víc, nemoci s něčím přestat

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Když jednou ochutnám kousek cukroví, pak už ho sním všechno. Nemůžu si pomoci.	CUKROVÍ JEDEN OCHUTNAT- KLF: držení cukroví UŽ ČERT JÍST- KLF: držení cukroví (opakovaně)
Nerada chodím nakupovat do supermarketů. Je tam těžké ubránit se té spoustě lákavého zboží.	OBCHOD VELKÝ DOVNITŘ NÁKUP ČERT SZ č. 14
Od televize se člověk hned tak neodtrhne.	TELEVIZE SLEDOVAT ČERT GESTO: mávnout
Když si vezmu jednu kostičku čokolády, nedá mi to a musím ji dojíst celou.	ČOKOLÁDA JÍST ČERT JÍST (opakovaně)
Chtěla jsem si hodit do automatu jen tak pro zábavu pár korun, ale nakonec jsem se od něj nemohla odtrhnout.	AUTOMAT JEN-TAK-Z-DLOUHÉ- CHVÍLE VOLAT (opakovaně) ČERT KLF: dát mince do automatu HRÁT DÁL
Jakmile se zapovídáme, hrozí, že skončíme až v noci.	UKAZOVAT NEBEZPEČÍ ČERT AŽ FLÁM *(1)

<p>Nejhorší je to vždycky na návštěvách. To povídáme, povídáme a nemůžeme se zastavit. Nejčastěji se zapovídáme při samotném odchodu domů na chodbě. Vždycky si říkám, že by bylo lepší, kdybychom se vrátili a povídali si normálně v pokoji. Ale tak nějak je ta chodba pro povídání nejlepší. Nejvíce se nám chce povídat právě tam. Asi je to nejkrásnější povídací zóna.</p>	<p>NAVŠTÍVIT ČERT SEDĚT UKAZOVAT DLOUHO TĚŽKO VSTÁT VÍC JEDEN ČERT CHODBA NEBEZPEČÍ KLF: otvírání dveří DOMŮ POZDRAVIT (já) UKAZOVAT MOCT ZPÁTKY SZ č. 3 JEDEN NEJLEPŠÍ CHODBA UKAZOVAT ČERT MÍSTO (chodba) KRASNÝ MÍSTO CHODBA</p>
---	---

b. ukrást/ztratit myšlenky

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
<p>Povídala jsem a povídala a najednou jsem zapomněla, co jsem chtěla říct dál. Úplně mi to vypadlo.</p>	<p>UKAZOVAT ZAPOMENOUT ČERT UKRÁST *(1)</p>

Srovnání s použitím výrazu ČERT v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz ČERT vyskytuje v mnoha frazeologických spojeních s mnoha významy, např. *nebát se ani čerta* (být odvážný, nebát se nikoho), *bát se jak čert kříže* (velice; vyhýbat se něčemu), *být mlsný jako čert* (vybíravý v jídle). V žádném z uvedených významů se však v českém znakovém jazyce nepřímé pojmenování ČERT nepoužije.

ČISTÝ

ČISTÝ (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova ČISTÝ

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: symbol něčeho, co je úhledné, bez vady, neposkvrněné

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. zaokrouhlené číslo končící nulami

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Chci, aby to byly pěkné cifry zaokrouhlené alespoň na desítky. Žádné 10 000 a nějaké haléře k tomu, ale hezky 10 000 rovných.	ČISTÝ JAKO NULA-KLF: množství 10 000 NULA-KLF: množství 10 000 KLF: různá čísla HALÉŘ BEZ 10 000 ČISTÝ
Třeba s cenami. Nechci platit nějakých 18 korun a 90 haléřů, ale pěkně v celých korunách a hotovo!	NAPŘÍKLAD ČÍSLO 18, 90 SZ č. 3 (2009) ČISTÝ ČÍSLO DOST
Koukal jsem na nabídku volných mobilních čísel. Chtěl jsem nějaké jednoduché číslo složené z dvojmístných zaokrouhlených desítek třeba 40 70 60 a tak. Takový nějaký jsem chtěl.	MOBIL ČÍSLO KLF: různá čísla NE KOUKAT ČISTÝ JEDNODUCHÝ KOUKAT ČISTÝ DOST NAPŘÍKLAD KLF: různá čísla 39 NE CHTÍT 40 70 60 ČISTÝ DOST JÁ KOUKAT MOBIL

b. jasný systém střídání (např. služeb)

Překlad do ČJ	Přepis znaku
Chci, aby byl jasný systém, který by se neměnil. Jeden týden bys měl službu ty, další týden on, potom další týden na to zase ona, potom bych měl službu třeba já. Takhle by se to pořád točilo dokola. Nechci, aby to bylo pokaždé jinak. Pro mě je důležitý ten přehledný, pevný a stále stejný systém.	HESLO LEPŠÍ ČISTÝ TÝDEN HOP (ty) PŘÍŠTÍ+TÝDEN HOP (on) 14+DNÍ HOP (ona) HOP (mě) KOUKAT ČISTÝ DOST SZ č. 3 (2009) STŘÍDAT SZ č. 3 (2009) KOUKAT ČISTÝ

c. být bez poskvrny, bez vady

Překlad do ČJ	Přepis znaku
Není možné, aby znakoval bez jediné chybičky. Vždycky se tam nějaká ta chybka vloudí.	UKAZOVAT BEZ CHYBA NULA TY ČISTÝ NEMOŽNÝ MUSET MÍT CHYBA
Nechci mít žádné závazky. Mám ráda, když mám všechno v pořádku a všechno poplacené. Nesnáším dluhy. Mám ráda zameteno před svým vlastním prahem.	NIC POŘÁDNÝ ZAPLATIT ČISTÝ NECHTÍT DLUH ČISTÝ DOST

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

V diskusi o získaných příkladech jeden respondent uvedl, že výraz ČISTÝ nezná, sám ho nikdy nepoužil, ale když jej viděl v kontextu, rozuměl mu bez problémů. Ve skupině významu b) „jasný systém střídání (např. služeb)“ by jeden respondent použil místo výrazu ČISTÝ výraz JEDNODUCHÝ.

Srovnání s použitím výrazu ČISTÝ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz ČISTÝ vyskytuje např. ve frazeologickém spojení *bejt čistej* (momentálně po velkých vydáních, bez peněz). V českém znakovém jazyce v tomto významu nepřímé pojmenování ČISTÝ nenajdeme.

ČLEN

ČLEN (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova ČLEN

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: někdo náležící ke skupině lidí se stejnými cíli, nároky, dovednostmi nebo zájmy

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. identifikovat se (někoho) s neformální skupinou lidí, komunitou (nevymezené členským průkazem, ale filozofií, smýšlením, názory, chováním)

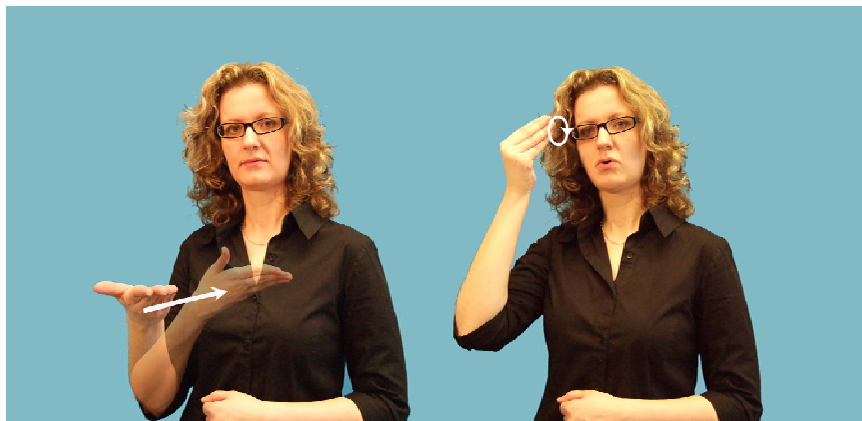
<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Už je z něj taky alkoholik.	ALKOHOL UŽ ČLEN GESTO: mávnout
Oni takhle chlastají pořád. To je známé. Ale i on už pije jako duha. Je stejný jako takhle skupinka. Už je z něj taky alkoholik.	ONI SZ č. 1 CHLASTAT ON VÝKON UŽ CHLASTAT PŘIPOJIT (k nim) NOVÝ ČLEN ONI
Pořád spěchá domů, nikdy nikam nejde. Chová se jako nějaká jeptiška.	TY BÝT-PUNTIČKÁŘ DOMŮ (opakovaně) ČLEN JEPTIŠKA
Nezbylo mi nic jiného než se připojit k nové skupině mladých lidí, která se tu vytvořila.	NOVÝ SKUPINA MLADÝ SZ č. 2 (2009) PŘIPOJIT ČLEN PŘIPOJIT
Chceš se bavit s námi? Tak pojď.	SPOLEČNĚ UKAZOVAT SZ č. 12 (2009) TY PŘIJÍT (k nám) ČLEN PŘIPOJIT (k nám) CHTÍT ANO
Patřím do té party.	JÁ ČLEN SKUPINA PARTA ČLEN STEJNÝ

Mám dvě děti, celkem vlastně tři. Už třikrát jsem byl úspěšným střelcem na branku. A tak patřím mezi zasloužené otce.	OTEC OPLODNIT MÍT (já) DĚTI DVA UŽ JÁ TŘI ŘÍKAT UŽ PRŮKAZ MÍT (oni-mě) ČLEN HOTOVO STŘÍLET POVĚST UŽ TŘETÍ DĚTI ČLEN ODKAZ: na osobu
Snaží se dělat chytrého a pořád používá co nejobornější české věty. Patří víc mezi ty slyšící než mezi nás. Chytráček!	JÁ CHYTRÝ VĚTY-KLF: dlouhý JÁ PŘEDVÁDĚT TY ČLEN SLYŠÍCÍ PŘÍPOJIT ZA-TO-NEMOCT
Jo, nemám rád, když někdo neslyšící mluví. Ať si jde mezi slyšící, když mu vyhovuje používat mluvenou řeč, je mu mezi slyšícími dobře a myslí si, že slyšící jsou lepší. Potom už je vlastně taky slyšící. Patří víc mezi ně.	NENÁVIDĚT ON MLUVIT ČLEN PŘÍPOJIT SLYŠÍCÍ JEHO MLUVIT MILOVAT SLYŠÍCÍ PŘÍPOJIT MILOVAT FANDIT ČLEN JEHO SLYŠÍCÍ

Srovnání s použitím výrazu ČLEN v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz ČLEN vyskytuje např. ve významu „člen rodiny; člen družstva“. V tomto významu v českém znakovém jazyce výraz ČLEN funguje také. V přeneseném významu však v češtině najdeme výraz ČLEN pouze ve frazeologických spojeních např. *papírový/matrikový člen* (člen zapsaný ve spolku, společenství, ale pasivní). V českém znakovém jazyce není motivací pro nepřímé pojmenování náležitost k formální skupině nebo pasivita či aktivita. Více je upřednostňován způsob chování a jednání, které je typické pro jinou osobu nebo skupinu lidí. V češtině a v českém znakovém jazyce se překrývá význam v jednom z uvedených příkladů „Být členem party“.

DÁVAT (mi) HLOUPOST

DÁVAT (mi) HLOUPOST (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: artikulace u prvního slova sousloví je slovo DÁVA
a u druhého je artikulace celého slova HLOUPOST

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: dělat něco, co je nesmyslné, nepřijatelné

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. být neuvěřitelné

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Řekla jsi mi, že už jsou rozvedení. To podle mě nemůže být pravda. Vždyť jsem je nedávno potkal a vypadalo to, že je mezi nimi všechno v pořádku. Vůbec se nehádali ani nedohadovali, nic takového. To mi do sebe nezapadá.	TY ŘÍCT (mně) OBA ROZVOD KONEC ROZVOD DÁVAT (mi) HLOUPOST JÁ NEDÁVNO POTKAT BÝT (min. č.) VYPADAT DOBŘE HÁDAT SPOR VYPADAT NULA DÁVAT (mi) HLOUPOST NEVĚŘIT INDEX (tebe)
Kamarád mi řekl, že zemřel jeden neslyšící. Určitě to nemůže být pravda.	KAMARÁD ŘÍCT (mně) NESLYŠÍCÍ ZEMŘIT DÁVAT (mi) HLOUPOST
Nedostala jsem výplatu. Přišlo mi, že to snad nemohou ani myslet vážně. Vždyť potřebuju mít na jídlo. Okamžitě jsem se ozvala.	VÝPLATA DÁT (mi) NEDOSTAT DÁVAT (mi) HLOUPOST JÁ POTŘEBOVAT JÍST JÁ JÍT TAM PROTESTOVAT

b. dělat si z někoho blázny, utahovat si z někoho

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Pořád to měníš. Děláš si snad ze mě blázny?	VĚC MĚNIT (opakovaně) DÁVÁT (mi) HLOUPOST
Domluvili jsme se, že budeme v následujícím roce spolupracovat na projektu. Všechno jsme připravili, a když měl projekt pomalu začít, řekl mi, že jde od toho. Myslel jsem si, že to ani nemůže myslet vážně. Všechno jsme pak dělali zbytečně. Celé dva roky práce byly k ničemu. Nemohl jsem tomu věřit. Říkal jsem mu, že to musí být vtip.	DOHODA CHTÍT PROJEKT PLÁN PŘÍŠTÍ+ROK PŘIPRAVIT BLÍŽIT-SE ODVOLAT (on) SZ č. 3 PRYČ DÁVÁT (mi) HLOUPOST JAKO JÁ SZ č. 8 PROJEKTOVAT CELKEM DVA+ROKY SZ č. 7 DÁVÁT (mi) HLOUPOST
Dostal jsem zprávu, že náš projekt byl schválen. Tak mám radost, že to máme jisté. Po nějaké době mi ale oznámí, že nám nemohou projekt proplatit ve schválené výši, třeba 300 000 korun, ale že nám musí přidělené peníze snížit. Přijde mi to na hlavu postavené. Když to jednou schválí, tak by to mělo být napevno. Ne že mi po třech týdnech oznámí, že zjistili nedostatek finančních prostředků. Co ty tři neděle dělali? To na to nepřišli dřív? To mi opravdu nedává smysl.	PROJEKT POSLAT (mi) SCHVÁLENO HURÁ RADOST POTOM VĚC UVÉST CENA UVÉST PŘÍKLAD 300 000 POTOM BLÍŽIT NE SNÍŽIT UŽ DÁVÁT (mi) HLOUPOST DOHODA SCHVÁLIT ZNAMENÁ PLATIT NE PŘÍŠTÍ 3 NEDĚLE ŘÍCT NE ZMĚNA CENA SNIŽIT NE TO ZJISTIT DÁVÁT (mi) HLOUPOST PŘEDTÍM SZ č. 19 AŽ VĚŘIT DOMLUVIT-SE (já s nimi) ON DÁT (mi) PROBLÉM DÁVÁT (mi) HLOUPOST
Řekli mi, že to je akce zdarma. Tak jsem tam přiběhl a oni po mě chtěli zaplatit. Přemýšlel jsem proč. Zdálo se mi to divné. Až potom jsem zjistil, že ty ostatní mají průkaz, proto nemusí nic platit. Připadal jsem si jako blbec.	AKCE ZDARMA PŘIJÍT PLATIT DÁVÁT (mi) HLOUPOST ON MÍT PRŮKAZ NEPLATIT GESTO: dát facku
Křičí: „Podívej se na tu bouračku!“ Dívám se, ale nikde nic. Řekl jsem, že je to pěkně hloupá legrace.	UKAZOVAT (já s ním) PODÍVAT-SE-NMS: rozkaz HÁVARIE JÁ OTOČIT DÁVÁT (mi) HLOUPOST TAM NEMÍT
Tomu, co říká, se nedá věřit. Jen si ze mě utahuje.	DÁVÁT (mi) HLOUPOST UKAZOVAT DÁVÁT (mi) HLOUPOST

c. vyjádření nespokojenosti a odsouzení situace

Překlad do ČJ	Přepis znaku
Když jsem ho pozval, je jasné, že platím. Nenechám ze sebe proto dělat šaška a nebudu se s ním na místě dohadovat kvůli penězům. Prostě to zaplatím a on bude mlčet a nebude vymýšlet hlouposti.	BÝT (min. č) POZVAT (ho) ZAPLATIT NE MUSET PŮL UKAZOVAT DÁVAT (mi) HLOUPOST JÁ ZAPLATIT DOST MLČET UKAZOVAT DÁVAT (mi) HLOUPOST
Když se potkáme, mluví se mnou jako nějaký puberták. Vždycky mu říkám, ať nechá těch trapných blbostí a baví se se mnou normálně.	ON POVAHA NAPŘÍKLAD PŘIJÍT NORMALNĚ UKAZOVAT ON UKAZOVAT NMS: dělat grimasy JÁ NMS: dívat se na něho DÁVAT (mi) HLOUPOST (mě – našťvaně)
Krade, vraždí a dopouští se spousty dalších snad ještě horších zločinů. Myslím, že to by neměl mít zapotřebí.	LOUPEŽ (opakovaně) VRAŽDA (opakovaně) RŮZNĚ VÍC (opakovaně) VYPADAT DÁVAT (mi) HLOUPOST CO

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

V diskuzi o získaném jazykovém materiálu jeden respondent sdělil, že je přesvědčen, že výraz **DÁVAT (mi) HLOUPOST** je v českém znakovém jazyce „nový“. Přímou uvedl, že se podle něj jedná o módní výraz mladých lidí.

Srovnání s použitím výrazu **DÁVAT (mi) HLOUPOST v přeneseném významu v češtině:**

V češtině spojení **DÁVAT (mi) HLOUPOST** nenajdeme. Zajímavé je, že v českém znakovém jazyce se v tomto spojení vyskytuje metafora, díky které konkretizujeme hloupost (něco nesmyslného, pošetilého) v konkrétní uchopitelnou věc, předmět. Tu pak použijeme v situaci, kdy tento předmět někdo dává mně (dělá si ze mě legraci, říká mi neuvěřitelné věci, z mého pohledu dělá něco zbytečného, co nemá za potřebí). Není však možné spojení užívat stejným způsobem jako sloveso DÁT (sloveso shodové). Spojení je možné použít jen ve směru po horizontální ose směrem k mluvčímu.

DĚDEČEK

DĚDEČEK (český znak v základním i přeneseném významu)

DĚDEČEK (moravský znak v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: pouze s orálním komponentem – povyplazený jazyk

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: pomalý pohyb

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. příliš pomalu – vykonávání lidské činnosti, pohybu člověka

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Ty se tak plazíš! Hni sebou. Potřebuju ještě zajít do obchodu.	PĚŠKY DĚDEČEK PĚŠKY HONEM GESTO: pojd' OBCHOD POTŘEBOVAT DOVNITŘ
Neloudej se tak s tím jídlem! Trošku sebou pohni!	JÍST (ty) DĚDEČEK HONEM GESTO: dělej JÍST
Píše neuvěřitelně pomalu. Čekal jsem celou věčnost, než to dopíše. Píše fakt strašně pomalu.	DĚDEČEK PSÁT DĚDEČEK ON PSÁT UŽ ČEKAT DLOUHO UŽ ZBAVIT DĚDEČEK PSÁT
Musel jsem napsat článek, ale šlo mi to hrozně pomalu. Potil jsem ze sebe každý odstavec.	ČLÁNEK MUSET (já) SEPSAT PSÁT- KLF: na počítači DĚDEČEK TEXT PŘEMÝŠLET TEXT TEXT PSÁT- KLF: na počítači

b. příliš pomalu – pohyb dopravních prostředků

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Půjčila jsem si trabanta, jen tak na zkoušku. No, pěšky bych tam byla rychleji.	AUTO TRABANT JEHO ZKOUŠKA JÁ VZÍT ŘÍDIT-KLF: volant DĚDEČEK
Vlak z Prahy do Zlína se strašně coural. Zastavoval v každé zastávce. Málem jsem tam zapustil kořeny.	VLAK PRAHA AŽ ZLÍN DĚDEČEK ČEKAT (dlouho) DĚDEČEK

c. velmi pomalu – fungování technických zařízení

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Když zapnete starou televizi, to byste vyrostli, než naběhne obraz.	TELEVIZE HISTORICKÝ DÁVNO ZAPNOUT DĚDEČEK KLF: obrazovka spustit
Když chci něco stahovat z internetu, tak musím jedinečně v Brně. Když jsem v Praze, tak bych musela přes datovou kartu, přes kterou je děsně pomalé připojení, jenom 512 MB/min a ke všemu ještě omezení stahovaných dat na 5 GB. To si ani neškrtnu.	NE JÁ POUZE DO BRNA STÁHNOUT DŮVOD INTERNET MODEM DĚDEČEK 512 MB KLF: modem do notebooku PLUS MAXIMÁLNÍ 5 GB HOTOVO JÁ MÍT-OMEZENÍ KLF: klávesnice
Podobné je to s počítačem. Zapnete ho a to by z toho jeden vyrostl, než naběhne. Potřebuju rychle pracovat, ale on jako naschvál aktualizuje všechny programy včetně antivirového. Já se to snažím nějak uspíšit a tak klikám jak o život, ale bezvýsledně. Vždycky nakonec musím počkat, až jsou všechny aktualizace ukončeny a až se mi objeví plocha počítače. Potom teprve můžu začít pracovat. Trvá mu to neuvěřitelně dlouho.	TAKY POČÍTAČ NĚKDY POČÍTAČ ZAPNOUT KLF: obrazovka spustit velmi pomalu GESTO: dělej KLF: obrazovka spustit AKTUALIZOVAT VIRUS JÁ KLIKOUT SZ č. 3 KLIKOUT (opakovaně) NIC MUSET ČEKAT UŽ SPLNĚNO KLF: plocha obrazovky UŽ KLIKOUT PRACOVAT DĚDEČEK SZ č. 11

d. velmi pomalu – plynutí času

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Jel jsem na tábor na 14 dní. Věřil jsem, že to rychle uteče. Jenže se to tam naopak strašně vleklo. Už po týdnu jsem se hrozně těšil domů.	TÁBOR PRYČ 14+DNÍ JÁ MYSLET BRZO GESTO: mávnout UŽ TÝDEN DLOUHO DĚDEČEK JÁ HONEM DOMŮ

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Základním významem všech příkladů je provádět něco pomaleji, než je obvyklé. Pro jasné pochopení všech oblastí, kde je oproti češtině možné toto vyjádření použít, jsem rozdělila příklady do dalších podskupin.

Srovnání s použitím výrazu DĚDEČEK v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz DĚDEČEK nevyskytuje ve frazeologických spojení ani v ustálených slovních spojeních ve významu „pomalý“. V češtině je pravděpodobně možné použít aktuální spojení „jít pomalu jako starý dědeček“, avšak opravdu jen při označení pomalého pohybu osob/y, ale ne při označení způsobu fungování věci nebo pomalého pohybu věcí či plynutí času.

DIVADLO

DIVADLO (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova DIVADLO nebo jeho části DIVA

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: jedná se o něco, co není skutečné, co není doopravdy, ale jen jako

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. lež, přetvářka

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Nehraj tu na mě žádný divadlo.	TY DIVADLO ZBYTEČNĚ
Spolu jsme se na něčem domluvili. On se pak úplně jinak domluvil s dalším člověkem. Řekl jsem, že bude nejlepší, když se sejdeme všichni tři a vyjasníme si to. Z toho už se neměl jak vykroutit. Požádal jsem ho, ať nic nehraje a řekne před ním to, na čem jsme se domluvili společně. Není potřeba nic zatajovat nebo překrucovat. Poprosil jsem ho, ať to řekne na rovinu tak, jak to je.	MY-DVA-KLF: proti sobě ANO VY-DVA-KLF: proti sobě JINÝ JINÝ VYPADAT DIVADLO MY-DVA-KLF: proti sobě OPRAVDU (opakovaně) MY-TŘI UŽ SZ č. 43 (2009) MY-TŘI SRAZ ON NMS: být v rozpacích ZMĚNA GESTO: podívejte DIVADLO BÝT (min. č.) MY-DVA-KLF: proti sobě SLIB VY-DVA-KLF: proti sobě JINÝ TY DIVADLO PROČ BÝT (min. č.) ŘÍCT (mně) STEJNÝ ŘÍCT (ty-mu) PROSIT
Umí se dokonale přetvařovat. Nikdy nevím, kdy mu mám věřit a kdy ne. Tváří se, jako by všechno mezi námi bylo v pořádku, ale já vím, že mě nemá rád.	ČLOVĚK TYP KLF: osoba DIVADLO VĚŘIT INDEX (mu) SZ č. 3 NAVZÁJEM SZ č. 21 (2009) VĚDĚT SZ č. 51 (2009) NENÁVIDĚT INDEX (mě) VĚDĚT KLF: osoba DIVADLO VĚDĚT SZ č. 3 *(1)

Říkal mi: „Není mi dobře, asi budu nemocný.“ Za chvíli ale přiběhne a je celý rozzářený. Říkal, jak je nemocný, ale teď vypadá úplně zdravě. Nechala jsem to být, ani jsem mu už nic neříkala.	OZNÁMIT (ti) CÍTIT NENÍ-DOBŘE NEMOCNÝ POTOM PŘIJÍT UKAZOVAT VESELE JÁ KOUKAT DIVADLO ŘÍCT (mně) NEMOCNÝ VÁŽNÝ JÁ KOUKAT NORMÁLNĚ ZDRAVÝ SZ č. 2 (2009) SZ č. 11 (2009)
Můj syn mi třeba večer říká: „Maminko, já zítra nechci do školky“. Já mu vysvětluju, že do školky musí. Ale on pořád opakuje, že tam nechce. Tak ho nechám být. Potom když ho ráno budím a říkám: „Pojď, jdeme do školky“, tak se hrozně těší. Co to teda včera bylo za divadýlko? Včera nechtěl o školce ani slyšet a dneska se tam těší. Nerozumím tomu. Už jsem to dál neřešila. Oblékli jsme se a vyrazili.	SYN MŮJ VEČER VOLAT MAMI ZÍTRA ŠKOLA NECHTÍT JÁ ANO MUSET ŠKOLA NECHTÍT (opakovaně) JÁ OPAKOVAT ŘÍCT (mně) NEVŠÍMAT. ZÍTRA RÁNO VSTÁVAT CHTÍT ŠKOLA ANO TĚŠIT DIVADLO VČERA NECHTÍT DNES CHTÍT NEROZUMĚT VYKAŠLAT SZ č. 2 (2009) GESTO: pojď OBLÉCT ODEJÍT ŠKOLA
Vykřikuje, že tam v žádném případě nebyl. Ale já vím, že lže. Hraje divadlo. Ví, že tam byl.	JÁ NEBÝT (min. č.) NEBÝT (min. č.) LHÁT DIVADLO SZ č. 51 (2009) BÝT (min. č) ON
Vyprávěl mi, že je soukromý podnikatel. Říkala jsem si, že má teda super práci. Jeden známý mi pak ale řekl, že ho viděl někde mýt okna. Co to tedy mělo znamenat? Co to bylo za divadélko, když vyprávěl, jaké má úžasné zaměstnání?	DÁT (mi) VYPRÁVĚT DÁT (mi) PRÁCE PODNIKATEL PRÁCE POVOLÁNÍ SZ č. 74 (2009) VE-SKUTEČNOSTI NESLYŠÍCÍ NĚKDO PŘISTIHNOUT (ho) CO OKNO UMÝT-KLF: okno DÁT (mi) UKAZOVAT DIVADLO SZ č. 74 (2009) POVOLÁNÍ
Vždycky přijde a s úsměvem mi vysvětluje, co se bude dít. Je to jedno velké divadlo. Ještě před chvílí byl protivný až hrůza. Umí se velmi dobře přetvařovat. Je to výborný herec.	KLF: osoba přecházející USMÍVAT-SE VYSVĚTLIT SZ č. 51 (2009) UKAZOVAT OBLIČEJ DIVADLO PROTIVNÝ PŘEDTÍM UMĚT MÍT DVĚ OBRAZ OBLIČEJ DIVADLO KLF: osoba
Potkali jsme se, ale ještě než jsem ho stačil pozdravit, otočil se a dělal, že mě nevidí. Já jsem ho viděl, on mě taky musel vidět, jen se schválně otočil na druhou stranu. Dělal, že mě opravdu nevidí.	JÁ POTKAT CHTÍT CHYTIT (ho) OTOČIT (on) DIVADLO SCHVÁLNĚ ON DÍVAT-SE-KLF: jinam DIVADLO ON JÁ VIDĚT OČI-KLF: on na mě CHTÍT POZDRAVIT (ho) DŘÍV OTOČIT (on) SZ č. 51 (2009) DIVADLO ON
Mnohem více navštěvuji své neslyšící příbuzné. Když jsem na návštěvě u slyšících příbuzných, za chvíli už tam nemůžu vydržet a prosím, abychom šli domů. Mamka mě vždycky přemlouvá, abych měla rozum a zůstala alespoň ze slušnosti. Tak sedím a snažím se usmívat, i když to ve mně pěkně vaří. Po hodině už opravdu jdeme. To je vám úleva. Konečně můžeme volně dýchat.	PŘÍBUZNÝ SZ č. 51 (2009) TETA MŮJ NESLYŠÍCÍ VÍC NAVŠTÍVIT (k ní) SLYŠÍCÍ NAVŠTÍVIT (k nim) SZ č. 8 JÁ TAM HODINA 5+MINUT GESTO: volat loktem PROSIT DOMŮ MÁMA NE ROZUM SLUŠNÝ ZŮSTAT JÁ NMS: dělat grimasy „spokojeně“ DIVADLO HODINA ODEJÍT DOMŮ ÚLEVA VENKU VZDUCH RÁD

b. hrát si na něco, dělat něco ne doopravdy

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Požádali jsme kolegu, aby pro nás natočil výukové video, na kterém by to vypadalo jako při skutečné výuce znakového jazyka, ale bez studentů. Bylo to nakonec tak dobře natočené, že studenti věřili tomu, že se jedná o živou výuku. Lektor se tam opravdu dokonale obracel jako ke studentům a vedl s nimi jako rozhovor, který vypadal úplně jako skutečný. Musel jsem jim potom pořád opakovat, že to bylo nahrané.	OBJEDNAT KOLEGA PROSIT JAKO STUDENTI-KLF: sedící v půlkruhu PRÁZDNÝ DIVADLO NATÁČET (mě) UKAZOVAT (snaživě) NATÁČET VYPADAT OPRAVDOVĚ ŽIVÝ NE PRÁZDNÝ STUDENTI-KLF: sedící v půlkruhu VYPADAT DIVADLO KLAMAT OSTATNÍ VĚŘIT NE DIVADLO UKAZOVAT ANO PRAVDA PROSIT JMÉNO CO V-TOM PRÁZDNÝ VLASTNÍ UKAZOVAT DIVADLO .
Viděla jsem reklamu na nůž, se kterým se úplně úžasně krájelo. Tak jsem si ho taky koupila, ale brzy jsem zjistila, že je to ve skutečnosti úplně jinak a že to v reklamě bylo jen dobře sehrané divadlo na diváka, aby firma lépe nože prodala.	NŮŽ REKLAMA VYSÍLAT NŮŽ SZ č. 74 (2009) ŘEZAT JÁ ANO DOBŘE KOUPIT ŘEZAT VE-SKUTEČNOSTI PRÁZDNÝ DIVADLO VYSÍLAT LIDÉ CHODIT-KLF: fronta KOUPIT
V reklamě ještě ani do čokolády nekousnou a už se rozplývají nad tím, jak báječně chutná. Umí to opravdu dobře zahrát. To tedy jo!	VIDĚT TELEVIZE REKLAMA ZAPNOUT. KLF: televize REKLAMA ČOKOLÁDA JÍST-KLF: čokoláda JEŠTĚ-NE SNÍST JEŠTĚ-NE UŽ DŘÍV OBLIČEJ NMS: moc dobré VYPADAT DIVADLO OBLIČEJ ANO
Všichni víme, kolik nám dá práce, než z balíčku žvýkaček dostaneme jedno dražé. Ale v reklamě s balíčkem jen lehce pohnou a už se z něj sypou dražé sama. To je divadýlko.	DIVADLO SYPAT ZVÝKAČKA ZMÁČKNOUT ČECH ZMÁČKNOUT (namáhavě) ŽVÝKAČKA-KLF: dvě dražé VĚDĚT REKLAMA SYPAT PADAT-KLF: dražé na dlani
Vždycky to musí něčím vyšperkovat. Je to pro nás takový divadýlko.	DIVADLO OZDOBA DÁVAT (mně) DĚLAT-SI-RŮZNÉ-ZNAKY DIVADLO OZDOBA
Dělají, že se každou chvíli z toho jídla pozvrací. Já vím, že si vymýšlejí. Vždycky říkám, ať pomalu polykají a že to bude v pořádku. Znam děti, vždycky na nás hrajou u jídla to divadlo se zvracením. Ale já se nenechám, radím jim, ať jí hezky pomalu, a uvidí, že to půjde. Je na nich vidět, že neví, co dalšího si vymyslet.	JÍST NMS: špatně z jídla LHÁT GESTO: dělej JÍST POLYKAT (pomalu) DĚTI DIVADLO NMS: špatně z jídla GESTO: mávnout POTOM POMALU JÍST NEVĚDĚT-CO-DĚLAT GESTO: dělej
Spousty divadelních představení si užijete ve sportu. Padají tam jako hrušky, i když se jich nikdo ani nedotkne. Jsou to vynikající herci, to vám řeknu!	SPORT VÍC SILNÝ FAUL PADAT-KLF: při faulech na zem SZ č. 51 (2009) DIVADLO PRÁZDNÝ DIVADLO PADAT-KLF: při delší vzdálenosti DIVADLO PÁNI

Srovnání s použitím výrazu DIVADLO v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz DIVADLO vyskytuje např. ve frazeologických spojení *dělat někomu divadlo* (předstírat něco); *sehrát někomu divadlo* (přetvařovat se ve snaze něco získat). V českém znakovém jazyce se objevuje použití zmíněného přeneseného významu DIVADLO ve stejných významových okruzích.

DVA OBRAZ

DVA OBRAZ (v základním i přeneseném významu) – 1. varianta znaku

DVA OBRAZ (v základním i přeneseném významu) – 2. varianta znaku

Mluvní komponent: plná artikulace slov DVA OBRAZ

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: dvě různé podoby tváře jedné osoby

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. mít dvě tváře; přetvářka

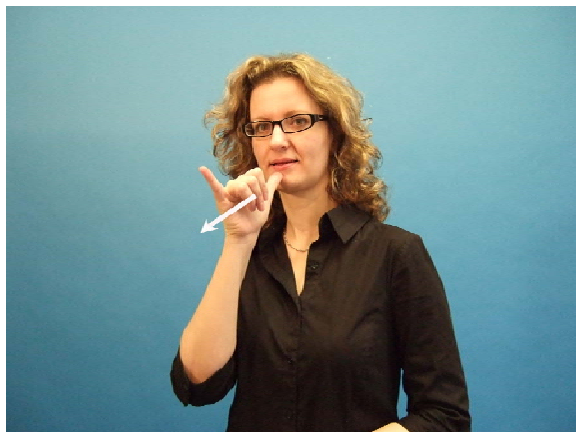
<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Můj kamarád má dvě tváře. To fakt nemám rád. To potom nevíte, jestli máte věřit tomu, co vám říká, nebo spíš očekávat, že vám zezadu může vrazit kudlu do zad.	KAMARÁD TYP DVA OBRAZ ZNÁT SZ č. 14 BAVIT-SE SZ č. 21 (2009) VĚŘIT ZA-ROHEM JÍT-DO-PRDELE INDEX: mě

Seděly jsme a já jsem ji upozorňovala: „Pozor, radši jí to vůbec neříkej, v ní se člověk vůbec nevyzná. Hrozně se přetvařuje.“	MY DVA KLF: proti sobě ONA CHTÍT INDEX (mu) VYPRAVĚT MY DVA UKAZOVAT JÁ VOLAT (ji) NE POZOR ONA MÍT DVA OBRAZ
Dřív to byl na pohled hodný, příjemný kluk. Po svatbě se z něj ale stal neuvěřitelný tyran. Kdo by to byl tehdy řekl, jakou svou druhou tvář skrývá.	ON HODNÝ KRÁSNÝ LÁSKA CHOZENÍ MUŽ SZ č. 74 (2009) SVATBA ZLÝ AHA ON DVA OBRAZ UMĚT
Něco jiného říká vám a něco úplně jiného zase o vás! Má takové dvě tváře, které nepředvídatelně mění.	NĚCO UKAZOVAT VE-SKUTEČNOSTI ZÁDA JINÝ UKAZOVAT DVA OBRAZ MĚNIT (opakovaně)
Na jednu stranu ho ubezpečuje, že to, co mu říká, je pravda. Ale vzápětí říká jiným, že mu záměrně lhal, protože je hrozný! To znamená, že se přetvařuje.	UKAZOVAT OPRAVDU NMS: oči na druhé osobě DÁT-LŽIVÉ-INFORMACE (té první osobě) ON HROZNÝ TAK DVA OBRAZ
Každý den se chová jinak. Kdo mu má pak věřit? Jeden den ho vidíte, že je v pohodě, ale druhý den je to úplně někdo jiný. Je to chlap mnoha tváří. Říkal jsem mu, že to není nic dobrého.	STŘÍDAT DVA OBRAZ HLOUPOST (ty) JÁ VIDĚT (tebe) VČERA TY DOBRÝ DNES JINÝ TY DVA OBRAZ CO BLBOST
Když začínáš chodit s holkou, jeden den je jako med, ale druhý den je z ní zlá semetrika. Mají dvě úplně různé tváře.	CHODIT OBLIČEJ HODNĚ PŘÍJEMNÝ ZÍTRA JINÝ TY ZLÝ TY DVA OBRAZ DÁT (mi) CO

Srovnání s použitím výrazu DVA OBRAZ v přeneseném významu v češtině:

V českém znakovém jazyce se výrazové spojení DVA OBRAZ vyskytuje ve významu, kterému v češtině odpovídá frazeologické spojení př. *mít dvojí tvář*, ne však ve spojení, ve kterém by se objevil výraz OBRAZ, DVA OBRAZ.

HESLO

HESLO (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova HESLO

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: tajný kód, známý pouze jednomu člověku nebo omezené skupině lidí

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. stereotyp v činnosti, místě činnosti

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Na schůzi přichází zásadně s velkým předstihem. Neviděl jsem, že by to u něj kdy bylo jinak.	HESLO JEHO VÍDAT DŘÍV SCHŮZE PŘIJÍT DŘÍV HESLO JEHO
Když pracuji na počítači, tak používám pořád stejný postup. Ostatní třeba zkoušejí hledat různé další možnosti, ale já používám pořád jednu cestu. To jsem celá já.	POČÍTAČ POSTUP HOP HOP HESLO MOJE POVAHA ON ZKOUMAT-KLF: do hloubky JÁ STEJNÝ TOHLE HESLO MOJE ZAMĚŘIT
Důchodci vstávají každý den v 8.00 hodin. Ani dřív, ani později. Možná už jsou tak nastavení. Opravdu tak vstávají se železnou pravidelností. Po osmé už vždycky stojí v obchodě ve frontě s ostatními důchodci. Všiml jsem si, že to tak je.	HESLO JEJÍ RÁNO 8+HODIN VSTÁVAT (opakovaně) 7 9 10 NIKDY 8+HODIN SZ č. 1 BABIČKA DĚDEČEK DŮCHODCE HESLO JEJICH OBCHOD FRONTA 8+HODIN VÍDAT
S Evou se vždycky scházíme na Andělu.	SPOLU (já+ona) EVA HESLO SRAZ KDE ANDĚL
Každý rok jezdíme k moři.	MOŘE JÁ HESLO KAŽDÝ+ROK JEZDIT

Domů jezdím vždycky jen touto cestou.	JÁ DOMŮ CESTA TATO HESLO JÁ
Chodím nakupovat jenom do této Billy.	BILLA OBCHOD BILLA KLF: dům TOTO JÁ HESLO CHODIT
Nejradši chodím nakupovat do Tesca. Vlastně chodím jenom tam. Nikdy nenakupuju jinde.	MILOVAT CHODIT TESCO HESLO MOJE JINAM VŮBEC CHODIT (směr k Tesco) HESLO MOJE
Chodím výhradně do téhle kavárny. Už se tam znám s číšníkem.	HESLO MOJE MÍSTO KAVÁRNA TAM OBLÍBENÝ HESLO MOJE ZNÁT ČÍŠNÍK POTKAT (já+číšník) HESLO MOJE
Do střediska, ke kterému jsme se kdysi dostali přes naše známé, jezdíme pravidelně každý rok na lyže.	HORY HESLO JÁ DŮM ZNÁMOST KONTAKT ... HESLO JÁ TAM KAŽDÝ+ROK SZ č. 1 LYŽOVAT

b. vymezená skupina lidí, která se schází ve stále stejném složení

Překlad do ČJ	Přepis znaku
V naší partě jsme jen my tři, nikdo jiný.	PARTA MY+TŘI HESLO JÁ JINÝ VŮBEC JÁ

c. náležitost určité věci pouze konkrétní osobě, příp. konkrétním osobám

Překlad do ČJ	Přepis znaku
Mamka měla chuť na kafe, a tak sáhla do skříňky pro hrnek a hned po mém. Křičím: „Ten je můj, ruce od něj pryč. Z něj piju jenom já. Jsem na něj zvyklý.“	SKLENICE MÁMA CHTÍT CHUŤ KÁVA ONA MÁMA VZÍT SKLENICE MŮJ JÁ-NMS: ne SZ č. 17 SKLENICE TENTO HESLO ZVYK MŮJ SKLENICE

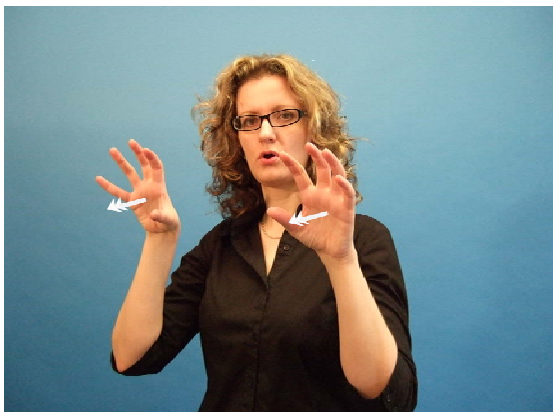
d. domluvený kód, téma hovoru srozumitelné jen omezené skupině lidí

Překlad do ČJ	Přepis znaku
Byly jsme skvělé partačky. Měly jsme takové svoje tajné kódy, ve kterých jsme se bavily, když jsme chtěly, aby nám nikdo jiný nerozuměl. Když jsme si řekly, co jsme potřebovaly, zase jsme přešly do normální řeči. Těm kódům jsme rozuměly opravdu jenom my dvě.	SPOJIT (já+ona) ZNAK TAJEMSTVÍ NEMUSET OSTATNÍ VĚDĚT NESLYŠÍCÍ VĚDĚT (nižší a zmenšeně ukazování) VĚDĚT-ANO (ona) VĚDĚT TOTO (index na znak VĚDĚT) SZ č. 51 (2009) PŘEVOD JINÝ TÉMA MOJE HESLO

Srovnání s použitím výrazu HESLO v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz HESLO vyskytuje např. ve frazeologickém spojení *být na heslo* (funguje náhodně, nepravidelně) F; *heslo dne* (aktuální úkol). V tomto významu však v českém znakovém jazyce žádné nepřímé pojmenování HESLO nenajdeme.

HOROR

HOROR (v základním i přeneseném významu)

HOROR (2. varianta znaku pouze v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova HOROR

Změny formy znaku: – ; při artikulaci 2. varianty znaku dochází ke změně tvaru ruky oproti základnímu znaku. Ke změně však nedochází vždy, je možné vysledovat i použití znaku ve stejném tvaru, jako je znak v základním významu

Často ve spojení se znakem: někdy ve spojení se znakem PÁNI!, toto spojení je možné pouze ve významu „hrozně“

Sémantická motivovanost: vyvolávající hrozný a nepříjemný pocit

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. vypadat hrozně, nepříjemný pohled na něco

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Učitelka je vždy krásně upravená a nalíčená. Jednou jsem ji náhodou potkal nenalíčenou. Vypadala hrozně.	UČITELKA TYP MALOVAT-KLF: make-up LESK NÁHODA JÁ POTKAT (ji) OBLIČEJ PRYČ PÁNI HOROR OBLIČEJ
Vypadá děsně.	KLF: osoba HOROR OBLIČEJ
Psal absolutně nečitelně.	PAPÍR KLF: tvar JEHO PSÁT KLF: já číst papír PÁNI HOROR NEČITELNĚ
Neslyšící jsou často velmi čistotní. Když se pak dostanou na návštěvu, kde to není úplně v pořádku, tyto neslyšící to dost zarazí. Vyleká je skutečnost, že někdo může mít tak hrozně ošklivý a špinavý byt.	NĚKDY NESLYŠÍCÍ ZVYK ČISTOTA PĚKNĚ KLF: oblast NAVŠTÍVIT NESLYŠÍCÍ LEKNOUT KLF: oblast ŠKAREDÝ HOROR ŠPINAVÝ

Na schůzi se všichni hádali, dohadovali a vzájemně na sebe útočili. Bylo to hrozné sledovat.	SCHŮZE SRAZ HÁDAT-SE KRIZE SPOR JÁ VYPADAT PÁNI HROZNĚ HOROR
Tahle televize vypadá jak z první světový.	TELEVIZE HOROR TO KLF: tvar HOROR SZ č. 3 JÁ TO
Ty plesy tam nemají žádnou úroveň. To už na mě bylo opravdu moc. Těšil jsem se, že si to hezky užiju, ale ve skutečnosti to připomínalo spíš hospodskou tancovačku.	PLES KLF: oblast HOROR JÁ SZ č. 3 VYPADAT SZ č. 50 (2009) MYSLET PLES ZNAMENAT MYSLET LUXUSNÍ NMS: ne KLF:oblast SZ č. 72 (2009) TYP HOSPODA KLF: oblast HOROR

b. velmi náročné

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Psalí jsme písemku. Když jsem se podíval na zadání, málem jsem upadl. Bylo to strašně těžké.	ŠKOLA VYSOKÁ ZKOUŠKA TEST TEXT PÁNI HOROR

c. nevalná úroveň náplně, obsahu

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Ten ples byl šíleně nudný!	PLES HOROR NUDA
Ten film nestál za nic.	HOROR FILM HOROR

d. děsit někoho něčím

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Hrozně mě vyděsil. Naletěla jsem mu úplně na všechno. Až potom mi řekl, že to byla jen legrace.	UKAZOVAT VĚŘIT VE-SKUTEČNOSTI PROVOKACE (mě) DÁVAT (mi) HOROR
Nechtěla jsem tomu věřit. Myslela jsem, že mě jen tak straší. On se ale dušoval, že se to opravdu stalo, že si to vážně nevymyslel. Bylo to strašný.	UKAZOVAT INDEX: mě DÁVAT (mi) HLOUPOST DÁVAT (mi) HOROR OPRAVDU NE DÁVAT (mi) HOROR JÁ NE OPRAVDU STALO VYPRÁVĚT PŘÍKLAD HROZNĚ TAM VYPRÁVĚT DÁVAT (mi) HOROR JÁ ANO OPRAVDU ANO GESTO: dotek na hrudi

e. mít špatnou zkušenost

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Požádali mě, abych za něj suplovala ve výuce. Tak jsem tam vyjela. To, co následovalo, bylo opravdu hrozné. Nakonec se výuka dokonce zrušila. Všechna moje snaha byla zbytečná.	PRÁVĚ BYLO VÝUKA PROSIT (mě) JÁ ANO SUPLOVAT JÁ PŘIJÍT (tam) VE-SKUTEČNOSTI CO HOROR PŘIJÍT (tam) NIC ZRUŠENO JAKO SZ č. 8

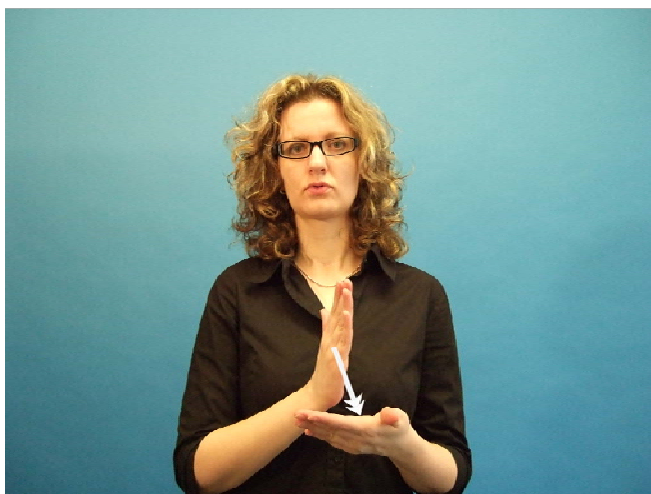
Komentář k získanému jazykovému materiálu:

V diskuzi o jazykovém materiálu a získaných příkladech čtyři respondenti uvedli několik zajímavých postřehů. Jeden z nich se týká použití varianty znaku. Dva z respondentů si myslí, že 2. varianta znaku HOROR je používána především zástupci mladé generace. Třetí respondent tvrdí, že výraz HOROR používají ve svých promluvách především ženy. Čtvrtý respondent výraz HOROR označil za nepěkný a s jeho používáním příliš nesouhlasí.

Srovnání s použitím výrazu HOROR v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz HOROR vyskytuje např. ve frazeologickém spojení *udělat z něčeho horor* (zveličit něco). V tomto významu však v českém znakovém jazyce žádné nepřímé pojmenování HOROR nenajdeme. V hovorové češtině je běžné spojení *to byl horor* (např. jízda), které se významově překrývá s užitím nepřímého pojmenování HOROR v jednom z významů v českém znakovém jazyce.

HOTOVO

HOTOVO (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova HOTOVO

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: ve významové skupině c) a d) se objevuje ve spojení se znakem V-TOM

Sémantická motivovanost: v konečné fázi, dokončeno

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. dlouhodobě se nemusím o záležitost starat, vše běží dále bez mé aktivity

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Výplatu mi posílají na bankovní účet. Z něho si nechávám strhávat měsíční platby za telefon. A víc se nemusím o nic starat.	VÝPLATA PENÍZE POSLAT BANKA MOBIL PLATIT MĚSÍČNĚ (opakovaně) HOTOVO ONI SEBRAT JÁ SZ č. 19

- b. připravené k použití (obsahující už všechno potřebné – souprava, balení, set)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Šel jsem do obchodu. Říkal jsem, že když jsem tam byl naposledy, chtěl jsem koupit notebook, ke kterému už by byla nainstalovaná bezdrátová myš. To mi tam dali. Myš je problém připojit k notebooku. Říkali mi, že si na to musím stáhnout program. Musel jsem jim vysvětlit, že by	JÁ OBCHOD DOVNITŘ PROSIT NOTEBOOK CHTÍT PŘIPOJIT AUTOMATICKY MYŠ BEZDRÁTOVÝ HOTOVO DÁT-KLF: zásuvka SVÍTIT POHYBOVAT-KLF: myš SZ č. 3 SZ č. 5 PŘIPOJIT PROBLÉM PROGRAM POVÍDAT MUSET STÁHNOUT JÁ NE

to už mělo jít automaticky, protože ten program už by měl být nainstalovaný v počítači. Počítač by měl mít všechny programy, které jsou potřeba. Ale stejně to nejde, tak mi to budou muset asi vyměnit. Nakonec řekli, že to vypadá na rozbitou myš.	UŽ KOUPIT SZ č. 29 HOTOVO TOHLE JAK VYMĚNIT SZ č. 29 HOTOVO VTOM PROGRAM PODROBNĚ HOTOVO TOHLE JAK MUSET NAHRADIT ASI MYŠ ROZBITÝ
Je pro mě důležité, abych dostal už připravený materiál. Nechtělo by se mi ho samotnému vytvářet.	KOUKAT HOTOVO MATERIÁL DOSTAT SÁM DĚLAT SZ č. 3 (2009) KOUKAT HOTOVO
Koupila jsem si počítač jako celou sestavu. Nemusela jsem si ho sestavovat po jednotlivých dílech sama a pak do něj sama instalovat operační systém. Všechno už bylo připravené přímo k používání.	KOUPIT POČÍTAČ OBCHOD DOVNITŘ VŠECHNO HOTOVO VZÍT-KLF: krabice HOTOVO KOUPIT ZVLÁŠT NIC PROGRAM V-TOM MÍT MYŠ MÍT V-TOM VŠECHNO MONITOR MÍT KLAVESNICE MÍT VŠECHNO HOTOVO .
Když vařím, nemusím to nijak složitě připravovat. Vezmu sáček, ten vysypu do hrnce, rozmíchám a je to. V sáčku už je všechno potřebné, koření, sušená omáčka. Už to jenom to rozmíchám. Potřebuju jen ten sáček, ve kterém je všechno potřebné.	VAŘIT JÍDLO PŘIDAT NE TRHNOUT-KLF: sáček JEDEN SYPAT-KLF: sáček HOTOVO V-TOM MÍT KOŘENÍ OMÁČKA V-TOM HOTOVO SYPAT-KLF: sáček DOST
Ve velmi známém časopisu Burda najdete úplně všechno. Najdete tam složené stříhy na různé oblečení, které jsou připravené tak, že se podle nich hned může šít. Burda je německý časopis.	ČASOPIS-KLF: sešit NÁZEV BURDA TO SLAVNÝ RŮZNÝ PODROBNÝ OBLEČENÍ STŘIH V-TOM HOTOVO PAPÍR-KLF: velikost papíru STŘIH TOHLE OD NĚMECKO JEHO

c. včetně, zahrnuto (např. v ceně)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Byl to docela drahý hotel. Ale zato v ceně byly zahrnuty ceny výletů, celodenní stravování, průvodce, pojištění, taxy, letištní poplatky a spousty dalších věcí. Už jsem se o nic nemusel starat.	HOTEL ZAPLATIT SZ č. 10 HOTOVO V-TOM DÁVAT (mi) PŘÍKLAD VÝLET JET KARTA DOPROVOD SAMI PRŮVODCE NONSTOP JÍDLO DÁVAT (mi) POJIŠTĚNÍ ZAŘÍDIT SAMI SEBRAT SAMI DAŇ ZAPLATIT JEHO STÁT NEVĚDĚT SEBRAT LETADLO POPLATEK HOTOVO V-TOM JÁ SZ č. 19
Dorazili jsme k na poušť. Na místě jsme si sjednávali program. Chtěli jsme zůstat tři dny. Součástí našeho programu byla vyjížďka na velbloudech, jídlo, ubytování a nápoje. Chtěli jsme, abychom zaplatili jednu částku, která by zahrnovala náklady na celý program. Nakonec jsme se domluvili.	CESTOVAT TAM POUŠŤ OBJEDNAT UŽ NE NA-MÍSTĚ TAM OBJEDNAT JÁ DOMLUVIT CHTÍT JÁ POUŠŤ TŘI+DNY VELBLOUD JEZDIT-KLF: držet pásky V-TOM SPÁT JÍST VODA KRMIT (mě) HOTOVO JÁ ZAPLATIT HOTOVO VŠECHNO KRMIT (mě) JÁ DOMLUVIT SOUHLASIT

Koupil jsem si auto. Díval jsem se na příslušenství, které má. Mělo klimatizaci už zahrnutou v ceně. Stejně jako žárovky do světel a mnoho dalších doplňků. V částce, kterou jsem zaplatil, bylo zahrnuto už všechno potřebné.	KOUPIT AUTO NOVÝ PŘINĚST-KLF: auto TYP SEZNAM MÍT KLIMATIZACE HOTOVO V-TOM CENA UKAZOVAT-KLF: na ceníku V-TOM HOTOVO VÝČET: KLIMATIZACE SVĚTLO KLF: různé součástky V-TOM HOTOVO
--	--

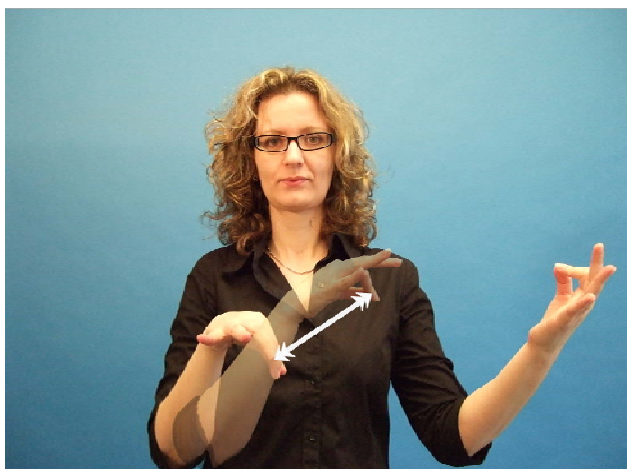
d. pod jednou střechou

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
O jídlo mám v práci postaráno. Chodím do závodní jídelny.	V-TOM PRÁCE HOTOVO JÍDLO MÍT VŠECHNO HOTOVO
V jedné budově je základní i mateřská škola. Nemusíte proto běhat nikam jinam. Je tam i družina, odpolední kroužky. To všechno je pod jednou střechou.	ŠKOLA HOTOVO V-TOM MÍT ZÁKLADNÍ MATEŘSKÁ ZVLÁŠT CHODIT-KLF: různá místa NEMUSET HOTOVO V-TOM DRUŽINA KULTURA HOTOVO V-TOM MÍT

Srovnání s použitím výrazu **HOTOVO v přeneseném významu v češtině:**

V češtině se setkáme s výrazem **HOTOVÝ** mimo jiné ve smyslu „připravený k použití, k dispozici, po ruce“. Ve stejném významu se použije výraz **HOTOVO** v českém znakovém jazyce. Navíc však také v přenesených pojmenováních ve významech „včetně něčeho; pod jednou střechou“. Tento výraz patřil k nejvíce diskutovaným přeneseným pojmenováním mé práce.

HOUSLE

HOUSLE (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: pouze s orálním komponentem – „uuu“

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: dlouhé hraní sladkých not, monotónní, nudné

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. dlouze mluvit na prázdno (i nesmyslně), mlátit prázdnou slámu (při předsevzetí)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Pořád říká, jak s tím kouřením přestane. Říkám mu vždycky: „No jo, to jsou ty tvoje pohádky!“ Zatím o tom pořád jenom mluví!	UKAZOVAT ON BÝT (bud. č.) NAPŘÍKLAD KOUŘIT PŘESTAT KONEC KOUŘIT JÁ GESTO: nech toho HOUSLE GESTO: nech toho UKAZOVAT VE-SKUTEČNOSTI DÁLE KOUŘIT
Jo, toho moc dobře znám. Je to takový kecálek.	ALE UKAZOVAT (on) HOUSLE ZNÁT GESTO: mávnout HOUSLE ŘÍCT (on+mě).
Neslyšící si přejí tak, že si řeknou: „Všechno nejlepší“, podají si ruku a políbí se na tvář. Žádný další velký ceremonie kolem toho navíc nepotřebují.	PODAT-SI-RUKU PŘÁT VŠECHNO NEJLEPŠÍ POLÍBIT-KLF: na tváři HOTOVO PODAT-SI-RUKU VŠECHNO DLOUHO TEXT (dlouhý) HOUSLE NEMÍT JÁ

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

V diskuzi nad získanými příklady tři respondenti uvedli, že výraz HOUSLE sami ve své komunikaci vůbec nepoužívají, ale rozumí mu v promluvách ostatních.

Srovnání s použitím výrazu HOUSLE v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz HOUSLE vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *hrát první housle* (mít hlavní úlohu), *hrát druhé housle* (mít podružnou úlohu). V tomto významu však v českém znakovém jazyce žádné nepřímé pojmenování HOUSLE nenajdeme.

HRÁT

HRÁT (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: při artikulaci znaku plná výslovnost slova HRA, ve spojení se znakem SPOLU nebo SÁM vždy plná artikulace pouze slova náležícího k doplněnému výrazu: SPOLU, SÁM

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: a) SPOLU, b) SÁM, c) VYPADAT

Sémantická motivovanost: příjemná nebo potěšující činnost (a, b), ale u c) hravá, zábavná činnost

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. mít pohlavní styk

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Sexuálně si spolu užívali.	SPOLU HRÁT TO SEX PRO DOST ... SPOLU HRÁT SPOLU
Měli spolu pohlavní styk.	MUŽ ŽENA ONI-DVA SPOLU HRÁT

b. onanovat, masturbovat

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Ukájel/a se.	SÁM HRÁT

c. časté změny slibů, dohod

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Pokaždé říká něco jiného. Když jednou něco slíbí, mělo by to tak být. A ne jednou jo, podruhé ne. Já potom nevím, jestli mám přijít, nebo nemám přijít. Chci jasnou domluvu, kdy a kam mám přijít.	HRÁT VAHÁT SLIB DOST VÁHAT HRÁT SZ č. 21 (2009) MÍT PŘIJÍT NEPŘIJÍT HRÁT VÁHAT NECHTÍT PŘESNÝ SRAZ DOST
Někdy mám pocit, že jí to baví a že je to pro ni nějaká zábava. Byli jsme domluveni, že budeme mít individuální výuku. Počítal jsem s tím. Ona potom, káča jedna, pošle tisíc esemesek a v každé něco jiného. Jednou výuku odvolá, v další SMS ji potvrdí a tak pořád dokola. Opravdu mi připadá, že se tím náramně baví. Strašně mě tím rozzlobila.	VYPADAT HRÁT CO ONA JÁ MYSLET PEVNĚ SRAZ VYPADAT HRÁT TAKÉ VČERA INDIVIDUÁLNÍ IDIOT ONA VOLAT (sms – několikrát) ODVOLÁVAT VYPADAT HRÁT ONA ZLOBIT JÁ
Seděla u televize a hrála si s ovladačem tak, že na obrazovce běhal každou chvíli jiný program. Říkal jsem jí: „Nemůžeš být chvíli v klidu? Musíš pořád přepínat ty programy? Televize není na hraní.“ Vzal jsem jí ten ovladač, protože jsem se už opravdu zlobil. Seděla, ani nemukla.	TELEVIZE ZMÁČKNOUT-KLF: ovladač MĚNIT (několikrát) HRÁT CO NORMÁLNÍ KLID SOUSTŘEDIT MĚNIT (ty a několikrát) VYPADAT HRÁT CO VZÍT-KLF: ovladač MLČET TYP DĚTI ZMÁČKNOUT-KLF: ovladač JÁ ROZZLOBENÝ

Srovnání s použitím výrazu HRÁT v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz **HRÁT** vůbec nevyskytuje v nepřímém pojmenování samostatně, jen ve spojení s výrazem hra (vysoká, špinavá, slušná, s ohněm...).

HROB

HROB (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova HROB

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: místo, kde se pohřbívají mrtví (mrtvola neodpovídá, nepřemýšlí a nežije – nepohybuje se)

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. být úplně opilý nebo bez pohybu

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Je úplně namol.	MUŽ TEN PÁNI OPILÝ UPADNOUT-DO-BEZVĚDOMÍ ON HROB HRŮZA
Pil do němoty.	ALKOHOL HROB

b. nic neumět (nenaučit se)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Učitelka mě vyvolala na zkoušení. Řekla jsem spolužačce vedle mě, že to je můj konec, protože to vůbec neumím.	ŠKOLA JÁ SEDĚT KLF: v půlkruhu UČITELKA VYVOLAT (mě) ZKOUŠKA JÁ VOLAT (vedle spolužačce) JÁ KONEC VYVOLAT (mě) HROB
Požádal mě, ať mu to vysvětlím. Já? Vždyť tomu sama nerozumím. Ať to raději vysvětlí on, já to opravdu neumím.	ŘÍCT (on+mně) PROSIT VYSVĚTLIT JÁ VYSVĚTLIT JÁ HROB VYSVĚTLIT SZ č. 3 JÁ NE TY GESTO: běž JÁ HROB

Na test nejsem vůbec připravený, nic neumím.	TEST HROB
Nedokážu se to naučit nazpaměť.	ZAPAMATOVAT-KLF: od papíru SZ č. 3 HROB
Nedokážu se to naučit.	JÁ UČIT-SE HROB

- c. zůstat beze změn už napořád, nastálo (týká se povahového rysu, zdravotního stavu člověka)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Je to taková povaha, která už se do konce života nezmění.	POVAHA JEHO SZ č. 18 AŽ DO HROB GESTO: mávnout
Zjistil, že má nevyléčitelnou nemoc.	ZJISTIT NEMOC GESTO: mávnout NEMOC DO HROB GESTO: mávnout
Měl vysoký tlak. Podařilo se mu ho snížit, ale aby se mu nevyhoupl zase nahoru, musí brát tyhle prášky až do konce života.	VYSOKÝ+TLAK-KLF: tlak na rameno UŽ PŘESTAT ZPÁTKY NE KLF: tlak na rameno TOHLE STÁT SE PRÁŠEK DO HROB PRÁŠEK

- d. hluboký spánek

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Spí, jako by ho do vody hodil. Není vůbec možné ho probudit.	ON SPÁT USNOUT HRUBĚ JÁ PROBUDIT (ho) SZ č. 3 ON HROB KONEC
Usnula jsem v mžiku tak hluboce, že mě nemohli vůbec probudit. Budík blikal, zvonil, ale mě to nevzbudilo. Spala jsem hodně tvrdě.	SZ č. 3 HROB SPÁT BUDIT (mě) HROB BLIKAT (lampička) SZ č. 3 BUDÍK SZ č. 3 HROB HOTOVO
Tvrdě usnu kdekoliv: ve vlaku, v autobuse, vlastně kdekoliv při cestování. Dokážu spát celou cestu. Nemám s tím žádný problém.	VLAK AUTOBUS DOKÁZAT CESTA JÁ DOKÁZAT HROB SPÁT-KLF: na cestě HOTOVO AŽ POHODA NEMÍT PROBLÉM

- e. vydržet dlouho, mít to nadoživotí (týká se kvality věcí)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Koupil jsem novou a drahou střechu. Nevadí, že byla tak drahá, vím, že mě přežije.	STŘECHA TA NOVÝ DRAHÝ NEVADIT VYDRŽET AŽ HROB

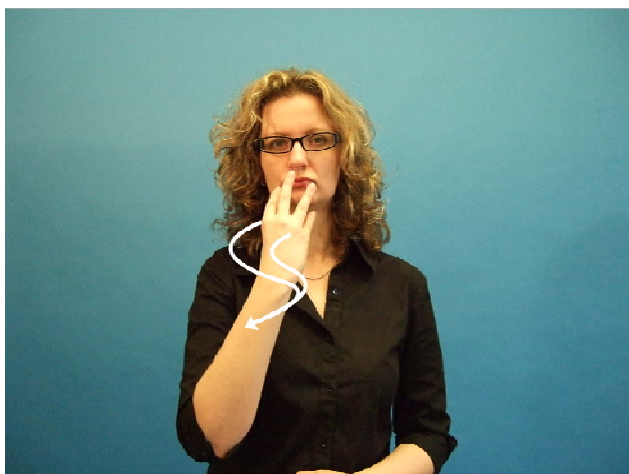
Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Na základě některých reakcí respondentů se výraz HROB používá výhradně v komunikaci neslyšících mladší generace.

Srovnání s použitím výrazu HROB v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz HROB vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *vzít si to s sebou do hrobu* (neprozradit); *přivést někoho do hrobu* (trápit někoho svým jednáním). V tomto významu však v českém znakovém jazyce žádné nepřímé pojmenování HROB nenajdeme.

CHUTNÝ

CHUTNÝ (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: pouze s orálním komponentem – vyšpulené rty

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: SPÁT

Sémantická motivovanost: něco si vychutnat, dosyta si užít

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. dobrý spánek

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Vyspat se dorůžova.	SPÁT CHUTNÝ
Ty si pěkně spinkáš a já jsem musel vstávat brzy jako ten vůl. Hlavně, že ty ses vyspal do sytosti.	SPÁT CHUTNÝ JAKO ON VÝHODA VSTÁT (já) VŮL ON CHUTNÝ
To se ti asi hezky chrupalo, když jsi vstal až v poledne, vid' Jojo.	SPÁT (ty) CHUTNÝ AŽ VSTÁT 12+HODIN CHUTNÝ ? ANO

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Dva respondenti z Moravy výraz CHUTNÝ v přeneseném významu neznají.

Srovnání s použitím výrazu CHUTNÝ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz CHUTNÝ ve spojení s významem dlouhého a spokojeného spánku vůbec nevyskytuje.

KAMARÁD

KAMARÁD (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: artikulace části slova KAMA

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: vřelý, dobrý vztah, náležitost jednoho ke druhému

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. kompatibilita, spojení věcí, které se k sobě hodí, které do sebe zapadají (funkce, forma, barva, životní podmínky)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Počítač je s touhle myší kompatibilní.	POČÍTAČ KLF: věž TYP MYŠ TYP SPOJIT DOBŘE KAMARÁD
Televize a satelit musí být vybírány podle značky tak, aby k sobě seděly. Když se koupí jen tak něco nahodile, tak to spolu prostě nekamarádí.	TELEVIZE SATELIT SPOJIT VIDEO KAMARÁD SPOLU TYP TYP KAMARÁD JINÝ JINÝ KONEC NEFUNGOVAT
Nejdřív jsem dřevo obrousil a pak ho teprve nalakoval, aby se lak do dřeva pěkně vsákl.	DŘEVO KLF: plocha BROUSIT JÁ LAKOVAT KAMARÁD VSÁKNOUT *(2)
V akváriu mám hodně rybiček. Viděl jsem nový druh rybiček a chtěl jsem si ho koupit, jenže nevím, jestli by si s mými rybičkami rozuměly a jestli by se spokojily s podmínkami, jaké mají moje původní rybičky.	AKVÁRIUM JÁ DOMA MÍT BOHATÝ RYBA JÁ SZ č. 12 (2009) RYBA CHTÍT DÁT (do akvárium) HODIT KAMARÁD

Červená košile a černé kalhoty k sobě dobře pasují.	KOŠILE ČERVENÝ KALHOTY ČERNÉ SPOLU KAMARÁD DOBŘE *(4)
Říkala jsem, že podle mě se tam ty barvy zdí hodí.	BARVA SPOJIT-KLF: zeď OBA KAMARÁD BARVA SPOJIT-KLF: zeď *(1)
Tenhle hrníček patří k jinému talířku.	HRNEK TALÍŘ KLF: hrnek postavit na talíř KAMARÁD NENÍ JINÝ JINÝ
Pořád jsem nemohla dostat šňůru do žádné ze zásuvek. Vklouzla až do té poslední.	ZÁSUVKA ZÁSUVKA SZ č. 5 KLF: dát do zásuvky POVÉST DOBŘE KAMARÁD
Žárovka nešla napasovat do žádné zdířky. Dobře šla až do té poslední, ve které se nakonec rozsvítila.	ŽÁROVKA KLF: zašroubovat JINÝ TVAR INDEX: jiné místo DOBŘE KLF: zašroubovat SVÍTÍT KAMARÁD SPOJIT DOBŘE
Zůstal mi jeden samostatný klíč, o kterém jsem nevěděla k čemu patří. Zkoušela jsem nejrůznější zámky tak dlouho, až jsem ten správný nakonec našla. Říkala jsem si, že si to musím pro příště zapamatovat.	KLÍČ INDEX: klíč ODKUD PROMÍCHAT KAM PATŘÍT ZKOUŠKA KLF: dát klíče do zámku NMS: ne ne NAJÍT KLF: dát klíče do zámku KAMARÁD JEHO PRO MUSET PAMATOVAT PRO PATŘÍT KLÍČ JEHO

b. zvyknout si na něco (zápach)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
„Tady to hrozně smrdí.“ „Ale za 10 minut ti to už ani nepřijde!“	SMRAD SILNÝ KLF: oblast GESTO: mávnout 10+MINUT UŽ ČICH KAMARÁD GESTO: mávnout *(2)

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Jeden z respondentů uvedl, že pro vyjádření stejného významu nepřímého pojmenování **KAMARÁD** b) používá výraz **SPOLUPRÁCE**. V tomto případě se jedná o použití znaku v aktuálním významu. Ve složce „nezařazené“ je ukázka jejího spontánního příkladu:

- Říkal: „Tady to hrozně smrdí.“ On na to: „Jen počkej, za pár minut ti to už ani nepřijde! Neucítíš to stejně jako my.“ KLF: oblast **SMRAD** GESTO: mávnout 5+MINUT **ZA-CHVÍLI SPOLUPRÁCE STEJNÝ SPOLU SMRAD** KLF: oblast **STEJNÝ**

Srovnání s použitím výrazu KAMARÁD v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz KAMARÁDIT, NEKAMARÁDIT nevyskytuje v frazeologických spojeních, ale v aktualizovaných metaforách ho můžeme najít v příkladech: *Dell nekamarádí s výrobcem procesorů AMD; Kamarádí internet s reklamou?*. Tyto příklady se významově blíží jednomu z významů KAMARÁD v českém znakovém jazyce.

KILO

KILO (v základním i v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova KILO

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: většinou se pojí se znakem „PÁNI!“ (zvolání)

Sémantická motivovanost: váhová jednotka zastupuje něco těžkého

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. příliš velká hmotnost předmětu, věci

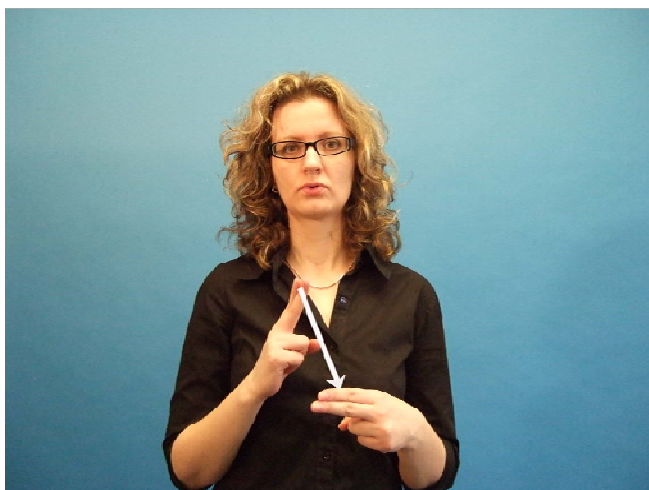
<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Nemohu tě nosit, jsi moc těžká	JÁ INDEX: tebe ZVEDAT SZ č. 3 PÁNI KILO TY
Miminko je už pěkně macaté. Hezky nám roste.	MIMINKO MOJE NOSIT PÁNI KILO
Posunovali jsme skříň. Byla šíleně těžká.	SKŘÍŇ POSUNOUT PÁNI KILO
Tedy to je pěkná námaha, chodit v těchto těžkých botách s tlustou podrážkou.	BOTY KLF: tlustá podrážka KLF: chodit KILO
Vždycky kupujeme celé balení pití. I když to nevypadá, pěkně se to pronese.	JÁ KOUPIT PITÍ KLF: krabice OBYČEJNĚ KLF: krabice KILO PÁNI NĚST
Když zabalím dětem všechny jejich věci do svého batůžku, musím říct, že je to pak docela slušná váha.	DĚTI KLF: dát do batohu NOSIT-KLF: batoh VĚCI KLF:dát do batohu NOSIT (těžce) KILO
Při házené mi celou váhou dupnul na nohu. Myslel jsem si, že to snad ani nemůže myslet vážně.	ŠLÁPNOUT (mě) KILO HÁZENÁ KLF: šlápnout (mě) KILO HLOUPOST ODKAZ: on

Jako smyslů zbavený láduje na tu polici tolik věcí, že to každou chvíli musí pod tou váhou spadnout.	DÁVAT (něco na polici – opakovaně) HLOUPOST KILO KLF: police spadnout PŘIJÍT
Opil se tak, že sebou praštil na zem. Chtěli jsme ho zvednout, ale i když je to hubeňour, měli jsme pocit, že snad váží sto kilo.	ALKOHOL UPADNOUT VYTÁHNOUT (já+ho) PÁNI KILO ON HUBENÝ KILO
Páni, ty jsi pořádný tlouštík! Kdyby sis na mě sedl, tak ze mě zbyde jen mastný flek.	PÁNI KILO TY TLUSTÝ KILO KLF: sedět na mě KLF: je ze mě placka

Srovnání s použitím výrazu KILO v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz KILO vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *vrazit někomu kilo* (dát někomu stovku); *mít něčeho na kila* (mít něčeho hodně, nadbytek), avšak ve významu velké hmotnosti se mi žádné nepodařilo najít.

KONEC

KONEC (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova KONEC nebo jeho části KO

Změny formy znaku: téměř žádné, jen zpomalené tempo pohybu

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: být na konci; nemít řešení, nemít cesty dál

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. bariéra, nějaké omezení, které se podaří řešit

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Nutně jsem si potřeboval zavolat. Ale jak, když neslyším? Žádný problém, naštěstí tu byla sekretářka.	JÁ POTŘEBOVAT ZAVOLAT KONEC JÁ NESLYŠÍCÍ GESTO: mávnout SZ č. 20 PŘÍTOMNÝ SEKRETÁŘKA
Přes 5. modul se nedostane. Nezvládne specifické znaky. Umí jenom ty příklady, které se naučí z učebnice. Všechny znaky musí mít spojené s českými slovy. Nemá cenu se snažit nějak ji to naučit. Nemí schopná se to naučit.	ONA POSTUP 5. MODUL KONEC SPECIFICKÉ ZNAKY KONEC VĚDĚT OTEVŘÍT-KLF: kniha HOTOVO ČEŠTINA SLOVO MÍT SPOJIT KDYBY BEZ KONEC GESTO: mávnout
Jednou se mi stala nepříjemnost. Měli jsme místo klíčů pro vstup do pokoje kartu. Mě ta karta ale nechtěla pustit dovnitř. Zámek se ani nerozsvítil. Na vrátnici mi řekli, že to musím nahlásit policii. Měl jsem obavy, jak s nimi budu komunikovat, ale na vrátnici mě	STÁT-SE KARTY-KLF: protáhnout turniketem KOLEJ-KLF: budova KARTY-KLF: protáhnout turniketem (opakovaně) KONEC SVĚTLO-KLF: svítit SZ č. 3 budova KARTY-KLF: protáhnout turniketem (opakovaně) VRÁTNICE ŘÍCT (mně) MUSET DOLU

ubezpečili, že to bude bez problémů, že se určitě nějak domluvíme. Policista umí základy mezinárodního znakového systému.	POLICIE JÁ NE KOMUNIKOVAT GESTO: běž GESTO: dobrý KOMUNIKOVAT DOBRÝ MEZINÁRODNÍ GESTO: dobrý POLICIE ROZUMĚT
Když jsem to viděla, bylo mi jasné, že to nebude fungovat. Když budu zabraná do práce, určitě nebudu moci zaregistrovat takové malé světýlko. Taky že jo. Blikalo to, ale vůbec jsem si toho nevšimla. Řekla jsem, že tam je moc malá žárovka, a že jestli to má pro mě fungovat, musí tam být větší žárovka. V práci mi ale řekli, že mi to má stačit.	JAK DÍVAT-SE (na světýlko) KONEC CÍTIT VŠIMNOUT SZ č. 3 ŠKRÁBAT- KLF: zuby NEVADIT POTOM BLIKAT- KLF: malé světýlko NESLYŠET NEVIDĚT SVĚTLO MALÝ-KLF: žárovka VĚTŠÍ ALE STAČIT

b. být někým přistižen při nepovolené činnosti

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Byl jsem na neschopence, ale potřeboval jsem nakoupit. Jdu a najednou jsem uviděl svého ředitele. V tu ránu jsem zmizel za rohem, dřív, než by mě nachytal	JÁ NEMOCNÝ SPRÁVNĚ DOMA SPRÁVNĚ GESTO: mávnout CHTÍT NAKUPOVAT POTŘEBOVAT JÍT PŘÍTOMNÝ (tam) ŘEDITEL KONEC VĚDĚT BÝT (bud. č) PŘISTIHNOUT (mě) SZ č. 15 JÍT-KLF: hned za rohem ZMIZET
Zjistila, že mám tahák. Nešlo s tím nic dělat. Musel jsem odevzdat práci.	TAHÁK PŘISTIHNOUT (mě) KONEC JÁ ODEVZDAT MUSET
Kouřila jsem a v tom vešel ředitel. Nevěděla jsem, co mám dělat, a tak jsem rychle odhodila nedopalek a dělala jsem jako že nic. Když se mě ředitel zeptal, jestli jsem kouřila, dušovala jsem se, že v žádném případě ne. Když našel nedopalek, měla jsem to spočítané. Hned to oznámili mojí mamce. Nijak jsem to už nekomentovala.	JÁ BÝT (min. č.) PŘÍCHOD ŘEDITEL JÁ KONEC KOUŘIT HODIT SZ č. 15 PŘÍCHOD PŘISTIHNOUT (mě) UKAZOVAT (na ležící cigaretu na zem) JÁ NEBÝT (min. č) POPÍRAT SZ č. 77 (2009) ŽALOVAT MÁMA ŘÍCT (on jí) JÁ IGNOROVAT

- c. uvědomění si situace, kdy se člověk dostal vlastní vinou do nečekaných problémů

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Bavil jsem se, a tak se mě učitel zeptal na něco, co říkal. Neměl jsem o tom ani páru. Neměl jsem jak odpovědět. Nakonec jsem to tak nějak zaonačil, že i učitel byl spokojený. Uf!	UKAZOVAT PTÁT (mě) OTÁZKA JÁ KONEC NEVADIT MISTR ODPOVĚď DOBŘÝ MISTR
Cola-Cola je podle mě vhodný nápoj pro cestování. Když jedeme autem, jen si trochu ucucnu, nemám žízeň a ani nepotřebuju hned na WC. Nemusím vypít celou láhev. Při cestování mi opravdu stačí napít se jen trochu coly. Je jasný, že kdybych do sebe nalila celou láhev, potřebovala bych na WC a nevěděla bych, co si mám s tím plným močovým měchýřem v autě počít.	NE COCA-COLA PÍT VHDNÝ CESTA AUTO DALEKO PÍT-KLF: málo DOST JÁ VŠECHNO-KLF: láhev NEMUSET PÍT-KLF: málo ... KDYBY PÍT-KLF: celý láhev ZÁCHOD KONEC JÁ
Uvolnila jsem nohu od stolu. Víím, že ředitele takové věci okamžitě rozčílí, je na to citlivý. Snažila jsem se to opravit, ale vůbec to nešlo. Říkala jsem si, že to je můj konec. Naštěstí se mi to nakonec podařilo. Ale řeknu vám, že mě pořádně polil pot.	STŮL DRŽET-KLF: nohy stolu ŠÉF POVAHA ROZZLOBENÝ CITLIVÝ JÁ OPRAVIT-KLF: nohy stolu DŘÍV KONEC SZ č. 77 (2009) OPRAVIT-KLF: nohy stolu (snaživě) POVĚST UTÍRAT- SVŮJ-POT-Z-ČELA
Surfoval jsem na internetu a otevíral tam kdejakou hloupost, a tak jsem ten počítač zavíroval. Nevěděl jsem, co mám dělat. Rodiče mi strašně vynadali. To jsou celí oni.	POČÍTAČ HLOUPÝ ZÁBAVA OBRAZOVKA-KLF: zastavit KONEC VIRUS KONEC POČÍTAČ-KLF: bez pohybu KONEC RODIČE HUBOVAT (mě) GESTO: mávnout

Srovnání s použitím výrazu KONEC v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz **KONEC** vyskytuje v mnoha frazeologických spojeních: např. *být v koncích s něčím* (být bezradný, neznát další alternativu řešení, nevědět si rady s pokračováním akce apod.) se přibližuje k uvedeným významům užití i v českém znakovém jazyce v případě a), c). Tedy ve významu, kdy nastává neočekávaná potíž, problém, na který není mluvčí připraven a který mu způsobuje vážné problémy při řešení (a), nebo řešení není možné najít vůbec (c).

KRÁL

KRÁL (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova KRÁL

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: pojí se se znakem PRVNÍ v případě, kdy se jedná o význam „je nejdominantnější ze všech“

Sémantická motivovanost: výsadní postavení v některé oblasti

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. chovat se dominantně, mít pocit výsadního postavení

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Město Praha má hlavní slovo a okolní městečka se mu musí podřídít.	PRAHA KRÁL VESNICE POSLOUCHAT
Je vůdcem třídy.	ŠKOLA KLF: žák sedící do půlkruhu JEDEN ON VŮDCE KRÁL
Všichni na něj čekali a on si přijde poslední jako nějaký pán.	PŘIJÍT (on) KLF: chodit NESLYŠÍCÍ ČEKAT PŘIJÍT (on) KRÁL (pohled na něho) PŘÍCHOD KRÁL KLF: chodit V-KLIDU
Seděla jsem uprostřed řady jako nějaká královna.	UPROSTŘED SEDĚT-KLF: na trůnu KRÁL TYP SEDĚT-KLF: na trůnu

b. být na žebříčku důležitosti nejvýše

Překlad do ČJ	Přepis znaku
Ze všeho nejdůležitější pro mě je moje rodina.	KRÁL MŮJ RODINA *(2)
Kam jdeš? Najíst se. To je základ každé další činnosti.	JÍT (ty) KAM? JÁ JÍST PRVNÍ KRÁL TAM *(2)

c. používání bez omezení, být univerzální

Překlad do ČJ	Přepis znaku
Mít auto je nejlepší řešení osobní přepravy, protože se můžu bez problémů dostat, kam chci.	AUTO JÁ KRÁL UNIVERZÁLNÍ JEZDIT-KLF: do různých míst MOŽNOST JÁ PROBLÉM BEZ
Kuřecí maso je na přípravu jídel ze všech mas nejuniverzálnější.	MASO KLF: všechno PRVNÍ KRÁL KUŘE *(1)

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Jeden z respondentů v diskuzi o získaném jazykovém materiálu uvedl, že na Moravě se výraz **KRÁL** v přirozených promluvách uživatelů znakového jazyka vůbec nepoužívá. Podle jeho názoru však velmi podobný význam ve spontánních projevech moravských uživatelů znakového jazyka nahrazen výrazem **PÁN**.

Srovnání s použitím výrazu **KRÁL v přeneseném významu v češtině:**

V češtině se výraz **KRÁL** vyskytuje ve frazeologických spojeních, ve kterých vždy vyjadřuje výsadní, výjimečné postavení osoby nebo zvířete v určité vymezené skupině, např. *král pouště* (nejmocnější zvíře v prostředí pouště – lev); *automobilový král* (majitel největší automobilky). V českém znakovém jazyce je však možné použít **KRÁL** v přeneseném významu také v případě, že vyhrazujeme výsadní postavení nějaké věci, hodnoty, činnosti. Další z poznanych významů, který se v češtině i v českém znakovém jazyce překrývá, je přirovnání osoby na základě povahových rysů způsobu chování ke králi, např. *sedět si někde jako král* (významně, důležitě).

KULTURA

KULTURA (český znak v základním i přeneseném významu)

KULTURA (moravský znak v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: artikulace části slova KU, lze i plně artikulovat slovo KULTURA

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: tvořivá lidská činnost

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. dělat oblíbenou činnost pro zábavu, pro radost

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Pořád si stěhuje nábytek v bytě. Baví ho to.	KULTURA MĚNIT-KLF: nábytek
Zajímá mě, jak chutnají různá piva. Rád je ochutnávám.	PIVO OCHUTNAT RŮZNĚ KULTURA JÁ
Rád poznávám různá místa pro lyžování. Když je objedu v dané oblasti všechny, potom můžu v klidu odjet domů.	LYŽOVAT KULTURA TAM TAM TAM VYPRŠET DOMŮ
Když jsem na dovolené, nerada zůstávám na pokoji. Baví mě chodit po okolí a poznávat ho. Ráda tak využiju každou chvíli volna. Putování po okolí je pro mě velmi příjemným vyplněním volného času.	DOVOLENÁ ZŮSTAT-DOMA JEN-TAK-Z-DLOUHÉ-CHVÍLE KULTURA SZ č. 2 (2009) CO TAM ZVĚDAVÝ NEVADIT KULTURA PRO-VLASTNÍ-POTĚŠENÍ CESTOVAT-KLF: různá místa

b. vyplnit volný čas nějakou činností bez konkrétního cíle

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Ptal se mě, kam jdeme, co hledáme. Já jsem odpověděl, že se procházíme jen tak. Nemáme konkrétní cíl, jde tam, kam nás nohy dovedou.	PTÁT (mě) TAM CO JÁ KULTURA KUDY NESMYSL
Když jsme u někoho na návštěvě, majitelé jsou pryč a byt nám nechají k užívání, je to zvláštní situace. Nevydržím tam nic nedělat. Tu umyju nádobí, tu uklidím pokoj, abych alespoň nějak smysluplně vyplnila čas. Nerada někde sedím se založenýma rukama.	NÁVŠTÍVIT (k němu) BYT NENÍ-MŮJ PRYČ (on) JÁ MOCT POUŽÍVAT TADY ZŮSTAT-DOMA SZ č. 2 (2009) JÍT UMÝT (nádobí) JÍT UKLÍZET ASPOŇ KULTURA NEŽ SEDĚT CO- MÍT-DĚLAT
Jo, přesně tak. Když nemáme nic na programu, tak než abychom se nudili, tak někam vyrazíme. Většinou nakonec narazíme na něco moc pěkného, zajímavého. Když někdy na kole sjedu ze správné trasy, vůbec mi to nevadí. Jednak jsem na čerstvém vzduchu, tak si to aspoň pořádně užiju, a navíc stejně přijedeme na nějaké moc zajímavé místo. Je to lepší než někde jen tak sedět.	NUDA KAM KULTURA NESMYSL CÍL PĚKNÝ JE ZAJÍMAVÝ NAPŘÍKLAD JÁ KOLO SMĚR ŠPATNÝ NEVADIT KULTURA JE JEZDIT-NA- KOLE VZDUCH JE SMĚR ZAJÍMAVÝ JE KULTURA

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Jeden z respondentů v navazující diskuzi uvedl, že výraz KULTURA v přeneseném významu nezná.

Srovnání s použitím výrazu KULTURA v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz KULTURA nevyskytuje v žádných zaznamenaných frazeologických spojeních.

KŮŇ

KŮŇ (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova KŮŇ

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: znak KŮŇ se zpravidla používá se znakem „ZAMĚŘIT SE“

Sémantická motivovanost: chovat se jako kůň, když má klapky na očích, být zaměřený na jednu věc, nevnímat nic jiného v okolí

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. nevidět/nevnímat okolí; soustředění na nějakou činnost (vědomě i nevědomě)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Rázně si vykračoval ulicí. Vůbec nereagoval na moje volání. Jako by měl klapky na očích	PĚSKY KLF: chodit PRYČ JÁ OTOČIT (na mě) TĚŽKO KŮŇ ZAMĚŘIT-SE PÁNI
Hrozně se pohádali. Naštval se a uraženě vyrazil vpřed a nezajímal ho nikdo kolem.	HÁDAT HRUBĚ OKAMŽITĚ ON VZTEK CHLADNĚ KŮŇ ZAMĚŘIT-SE KLF: vedle něho osoby chodící NEVŠÍMAT (jich)
Mávala jsem na něj jako o život, ale on mě vůbec neviděl.	VOLAT (ho+namáhavě) ZAMĚŘIT-SE KŮŇ VOLAT (ho) SZ č. 3 TĚŽKO
Vrazil do mě, surovec jeden! Valí se jak velká voda a vůbec nebere ohled na ostatní.	KLF: druhý člověk minout mě PŘÍMO KŮŇ PÁNI KLF: osoba narazit do mého ramene GESTO: au
Myslela jsem si, že mě viděl. Zdravím ho a on nic. Jde pořád dál a vůbec ničeho si kolem nevšímá.	NMS: oční kontakt VIDĚT NESLYŠÍCÍ KLF: osoba NESLYŠÍCÍ NEVŠÍMAT KLF: chodit MINOUT (mě) KŮŇ

V zaměstnání si neslyšící lidé hledí jen své práce, zatímco slyšící si pořád povídají.	PRÁCE NESLYŠÍCÍ TYP KŮŇ ZAMĚŘIT-SE PRACOVAT SLYŠÍCÍ POVÍDAT (navzájem)
V pracovně jsem seděla pod velikým oknem zády ke dveřím. Dveře musely být zavřené, hlavně kvůli množství drahého materiálu, který jsme tam měli. Když k nám potom chodili sestřičky nebo lékaři, tak byl problém. Klepali na dveře a já jsem je neslyšela. Soustředila jsem se na práci a nemyslela jsem na to, že by někdo mohl klepat na dveře. Navíc jsem na ty dveře ani neviděla.	MÍSTNOST PRÁCE V-TOM OKNO- KLF: tvar a velikost KLF: sedět VZADU DVEŘE NEVIDĚT POTOM ZAVŘÍT OTEVŘÍT NEMOCT DŮVOD MATERIÁL KLF: umístění PROBLÉM PROTO ZAVŘÍT SESTRA NEBO DOKTOR POTŘEBOVAT KLEPAT- KLF: dveře JÁ NESLYŠÍCÍ PRACOVAT KŮŇ KLF: tvarovat zuby NEVIDĚT VZADU SZ č. 3
Při curlingu se závodníci musí plně soustředit na hru. Bavit se mohou až po soutěži.	SPORT CURLING MUSET ZAMĚŘIT- SE KŮŇ TYP ZAMĚŘIT-SE MYSLET UŽ VYPRŠET PO COKOLI ZÁBAVA MOCT *(1)

Srovnání s použitím výrazu KŮŇ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz KŮŇ vyskytuje v mnoha frazeologických spojeních, ale přenesený význam vždy vznikne na základě síly, pracovitosti, mohutnosti či námahy, která je vlastní koni. Např. *dřít jako kůň* (hodně pracovat), *potit se jako kůň* (silně a nepříjemně se potit při námaze), *být utaháný jako kůň* (krajně unavený). V českém znakovém jazyce se však výraz KŮŇ objevuje v přeneseném významu na základě chování koně jako zvířete, který má pozornost díky klapkám zaměřenou pouze jedním směrem.

LACINÝ

LACINÝ (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova LACINÝ, u jednoho respondenta se znak pojil s orálním komponentem BZZ

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: jednoduše, bez námahy, zadarmo

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. velmi jednoduchý

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Kamarád to hledal po všech čertech. Řekla jsem mu, že to bylo zbytečný, protože je to hned za rohem. Nechápala jsem, proč běhal bůhvídkde. Vždyť jsem tu to říkala jasně. Je snad natvrdlej!	KAMARÁD HLEDAT (namáhavě) JÁ ŘÍCT (ji) LACINÝ JEDNODUŠE ZA-ROHEM SZ č. 8 JÍT-KLF: daleko JEDNODUŠE POVÍDAT ROH KLF: za LACINÝ PROČ TY CHODIT-KLF: mimo rohu BLBEC
On to měl vyřízené hned a já jsem o to bojoval tak dlouho.	LACINÝ JEDNÁNÍ LACINÝ BRZO DOSTAT (ty) LACINÝ JÁ JEDNÁNÍ (těžko) DLOUHO BRZO LACINÝ JÍT-DO-PRDELE
Z nevinné situace dostaneme gól. My se tam pereme v houfu o míč a on jde, tůkne do míče a je z toho gól v naší brance. To byla taková hrubá chyba našich hráčů. Brankář to mohl chytit, vždyť to nebyla nějaká velká rána.	SZ č. 61 (2009) GÓL LACINÝ HRÁČ-KLF: všichni pohromadě bojující o míč GÓL LACINÝ SZ č. 8 LACINÝ MOCT CHYTAT-KLF: brankař na míč LACINÝ

Báli se psát test, přitom to bylo jednoduché a všichni měli možnost skoro zadarmo získat dobrou známku. Měli jen zakroužkovat správnou z nabízených odpovědí. Nic víc.	JÁ NE PÁNI LACINÝ TEST OBYČEJNÝ JEDNODUCHÝ JEDEN ODPOVEĎ PŘÍKLAD A B ZAKROUŽKOVAT JEDNODUŠE HOTOVO *(1)
Byla to taková jednoduchá zkouška. Mohl jsi to mít v kapse. Byly to jen jednoduché věty a ty jsi to neuměl. Mohl jsi mít zkoušku splněnou skoro zadarmo.	ZKOUŠKA LACINÝ TO VĚTA JEDNODUCHÝ TY NEVĚDĚT CO LACINÝ TY MOCT ZKOUŠKA POVĚST MOCT

b. maličkost

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Tak třeba na příkladu s autem. Ulomila se úchytka na dveřích. Byla umělá nebo kovová, ale to je jedno, bylo kolem toho neuvěřitelné haló. Říkala jsem, že to je zbytečné, protože se úchytka dá koupit nová a jednoduše tam nasadit. Absolutně bez problémů. Kdyby auto bylo poškrábané, tak ten povyk pochopím, ale takhle opravdu o nic nešlo.	AUTO ŘÍKAT SZ č. 51 (2009) DVEŘE DRŽÁK UMĚLÝ KLF: tvar držáku KOVOVÝ PADAT-KLF: držák ŘVÁT (hrozně) LACINÝ PADÁT-KLF: držák KOUPIT NOVÝ DÁT-KLF: držák HOTOVO ŘVÁT (hrozně) LACINÝ PADAT-KLF: držák KDYBY ŠKRÁBAT UZNAT
Roztrhla jsem jí tričko. Ona z toho udělala aféru. Přitom šlo o malinkou trhlinu, která skoro nebyla vidět. Ona hned, že to chce zaplatit. Přitom se to dalo krásně přešít nášivkou a nikdo by nic nepoznal.	ROZTRHAT ROZTRHANÝ-KLF: na tričku ŘVÁT (hrozně) ZAPLATIT LACINÝ ROZTRHANÝ-KLF: na tričku ÚPLNÁ-MALIČKOST DOKÁZAT REKLAMA NALEPIT-KLF: reklama na tričku SZ č. 15

Srovnání s použitím výrazu **LACINÝ v přeneseném významu v češtině:**

V češtině se výraz **LACINÝ** používá ve významu „snadno dosažitelný, jednoduchý“, který je velmi blízký použití výrazu v přeneseném významu v českém znakovém jazyce.

MISTR

MISTR (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova MISTR

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: kdo něco umí velmi dobře

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. umět lhát, manipulovat slovem

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Jsi král lhářů.	UKAZOVAT TY MISTR
Vždycky mě svými řečmi dostane tam, kam chce.	NESLYŠÍCÍ KLF: osoba UKAZOVAT MISTR

b. umět uniknout nějakému problému

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Po mém příspěvku následovaly otázky. Jeden posluchač se mě zeptal na věc, na kterou jsem neznal odpověď. Snažil jsem se odpovědět tak, aby moje zaváhání nepoznal.	PŘEDNÁŠKA KLF: lidé sedící v řadě HOTOVO VYPRŠET AKORÁT ZEPTAT (on+mě) JÁ SZ č. 77 (2009) KONEC NEVADIT MISTR VYMLOUVAT ODPOVĚDĚT (já+mu)
Když řeknu něco špatně, tak to rychle obratně zamluvím, aby si toho nikdo nevšiml.	JÁ CHYBA NAMLOUVAT MISTR NEPOZNAT
Věc, kterou se mu podařilo nechtěně rozbít, mistrovsky naaranžoval tak, aby to nikdo nepoznal, a vrátil ji nazpátek na původní místo.	VĚC ROZBITÝ ON MISTR UDĚLAT-KLF: spravit tu věc HOTOVO SZ č. 15 PĚKNĚ DÁT-KLF: věc HOTOVO

c. umět něco mistrovsky předvádět/udělat tak, že to vypadá dokonale

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Na fotbalovém zápase šikovně předstíral faul. Zahrál dokonalé divadlo.	FOTBAL KLF: proti sobě dvě skupiny HRÁT JEDEEN HRÁČ MISTR FAUL PADAT-KLF: osoba na zem DIVADLO KLF: osoba
Dealeři drog prodávají své zboží tak šikovně, že je policie nikdy nedokáže chytit při činu.	DROGY OBCHOD NAVZÁJEM MISTR KLF: schovaný obchod MISTR POLICIE CHYTIT (je) SZ č. 3
Slavný mág David Copperfield předvádí svá kouzla tak, že jim každý věří.	KOUZELNÍK SLAVNÝ JMÉNO DAVID COPPERFIELD MISTR KOUZLIT MISTR
Při moderování zpráv musí umět pracovat s chybou. Když něco ukáže špatně, musí to šikovně zamluvit, aby to nikdo nepoznal. Prostě improvizuje, upraví další text, aby to dávalo smysl a hlavně aby mohl pokračovat dál.	ZPRÁVY ZNAKOVAT KDO UMĚT UKAZOVAT MUSET TO DOBŘE MISTR UKAZOVAT-KLF: špatně UKAZOVAT-KLF: okamžitě nenápadně přejít na jiný znak MISTR DOBŘE

Srovnání s použitím výrazu MISTR v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz MISTR vyskytuje ve frazeologických spojeních ve stejném významu jako v českém znakovém jazyce: umět, ovládat něco dokonale, např. *být v něčem mistr*.

MOTOR

MOTOR (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova MOTOR

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: UKAZOVAT

Sémantická motivovanost: stroj, který pohání nějakou činnost, něco se děje bez nároku na pauzu, na přestávku

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. nepřetržitě mluvit ve znakovém jazyce

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Znakovat strašně dlouho v kuse, bez přestávky.	UKAZOVAT MOTOR UKAZOVAT
Pořád jsem jen mluvila a mluvila. Jako by mě uvnitř poháněl nějaký motůrek. Mluvila jsem strašně dlouho. Nemohla jsem se vůbec zastavit	JÁ UKAZOVAT (dlouho) PÁNI UVNITŘ (JÁ) MOTOR UKAZOVAT DLOUHO PŘESTAT SZ č. 71 (2009) UKAZOVAT (dlouho) DOST
Povídáš a povídáš, strašně dlouho, bez jediné přestávky. Ani na chvíli ses nezastavila. Vypadáš jako na motůrek.	MOTOR UKAZOVAT (dlouho) NEUSTÁLE TEČKA JEŠTĚ-NE UKAZOVAT (nepřetržitě) VYPADAT TY MOTOR

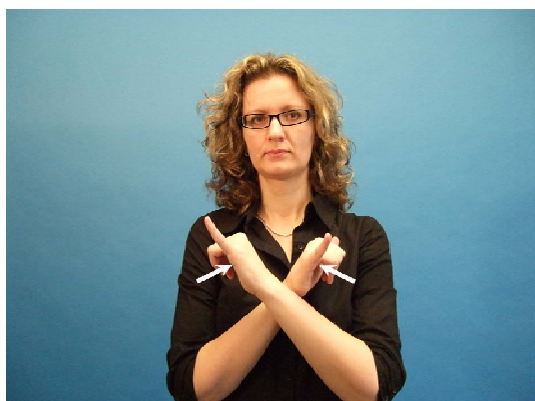
Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Jeden z respondentů výraz MOTOR nezná, aktivně ho nepoužívá, ale rozumí mu.

Srovnání s použitím výrazu MOTOR v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz MOTOR v zaznamenaných frazeologických spojeních nevyskytuje.

MRTVÝ

MRTVÝ (český znak v základním i přeneseném významu)

MRTVÝ (moravský znak v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova MRTVÝ nebo jeho části MRT

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: bez pohybu, bez známek života

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. chybění něčeho (bez chuti, vůně, citu, pohybu, nápadu...)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Přijela jsem do toho malého města a chtěla jsem se porozhlédnout, co je tam zajímavého. Ale bylo tam úplně mrtvo, absolutní klid.	MALÁ VESNICE PŘIJÍT JÁ VIDĚT ZAJÍMAT VE-SKUTEČNOSTI KLF: oblast MRTVÝ KLF: oblast KLID
Znakuje bez jediného pohybu v obličeji.	OBLIČEJ MRTVÝ OBLIČEJ
Nic k ní necítím.	LÁSKA VZTAH (já+ona) MRTVÝ
Pustila jsem se do jídla, ale nebylo to nic moc, úplně bez chuti.	PŘINÉST (oni)-KLF: držení talíř JÍST-KLF: lžice CHUŤ MRTVÝ CHUŤ NEMÍT
Nemá to žádnou chuť.	JÍST OCHUTNAT TYP TUPÝ NEBO MRTVÝ
Je to úplně bez vůně. Je to nové, ale nemá to žádnou vůni, vůbec nic necítím.	NEMÍT VŮŇ MRTVÝ NIC (on) JÁ BÝT (min. č.) ČERSTVÝ VYPADAT (on) MRTVÝ ČICH TUPÝ ODKAZ: ono MRTVÝ
Dostal jsem za úkol napsat sloh na konkrétní téma, jenže mě k tomu vůbec nic nenapadlo.	JÁ TÉMA MUSET SEPSAT PŘEMÝŠLET MRTVÝ JÁ

Dnes se nemůžu absolutně nic naučit. Nic do té hlavy nedostanu. Nejsem schopná si vůbec nic zapamatovat. Chtěla jsem se učit, ale mozek mi vůbec nefunguje.	UČIT-SE DNES MOZEK MRTVÝ UČIT-SE KLF: ze sešitu do mozku NULA MOZEK MRTVÝ SZ č. 3 KLF: ze sešitu do mozku SZ č. 3 MOZEK MRTVÝ
Zítra bych měla mít výstup před dětmi, měla bych mít výuku. Nemám ale nic připraveno. Chtěla jsem se připravit, ale můj mozek odmítá spolupracovat. Budu to muset zítra zvládnout z oleje.	ZÍTRA VYSTOUPENÍ PŘÍPRAVA VÝUKA JAK MOZEK MRTVÝ JÁ CHTÍT PŘIPRAVIT MOZEK PLÁN NEMÍT MOZEK MRTVÝ PŘÍMO SZ č. 20 (2009) UČIT
Šel jsem do lesa na houby, ale po houbách tam nebylo ani památky.	LES TAM HOUBY SBÍRAT NE MRTVÝ KLF: rovina

b. nic zajímavého, nuda

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Dnešní televizní program nestojí za nic.	DNES VEČER TELEVIZE PROGRAM MRTVÝ
Neříká nic zajímavého.	UKAZOVAT MRTVÝ
V tom obchodě nemají vůbec nic, co by stálo za řeč.	MRTVÝ NUDA OBCHOD MRTVÝ KLF: okolí NIC
Kdysi jsme udělali první verzi našeho webu. Nebylo to ono. Nemělo to šmrnc, ale říkal jsem, že to zatím necháme. Ale když jsem se podíval na jiné stránky byly mnohem lepší. Poprosil jsem našeho webmastera, aby se snažil naše stránky vylepšil. Odpověděl, že uvidí, co se s tím dá dělat. No a když jsem se minulý týden podíval na naše stránky, byl jsem v šoku. Ty stránky byly super. On je opravil a vůbec mi o tom neřekl. Udělalo mi to velkou radost.	DÁVNO ZAČÁTEK UDĚLAT KLF: webová stránka GESTO: nic moc MRTVÝ KLF: stránka GESTO: nic moc JÁ TOTO DOBRÝ DOBRÝ NECHAT ALE TAM LEPŠÍ TAKÝ NESLYŠÍCÍ ZALOŽIT LEPŠÍ LEPŠÍ ŘÍCT (já+mu) PROSIT ZLEPŠIT ON UVIDĚT (opakovaně) UŽ TAJNĚ PŘED MĚSÍC JÁ INTERNET OTEVŘÍT MÍT-JEŽKA- NA-HLAVĚ KLF: stránka PĚKNÝ ŘÍCT (on-mně) BEZ

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

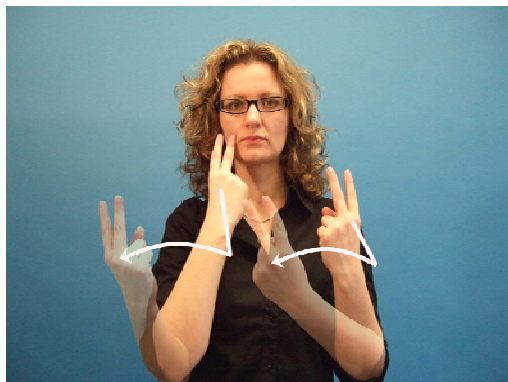
V níže uvedených příkladech se výraz **MRTVÝ** může synonymně zaměnit s výrazem **TUPÝ**. Ten se vyskytuje v souvislosti se smyslovými vjemy vůni a chutí.

- *Nemá to žádnou chuť.* JÍST OCHUTNAT TYP **TUPÝ** NEBO **MRTVÝ**
- *Je to úplně bez vůně. Je to nové, ale nemá to žádnou vůni, vůbec nic necítím.* NEMÍT VŮŇ **MRTVÝ** NIC (on) JÁ BÝT (min. č.) ČERSTVÝ
VYPADAT (on) **MRTVÝ** ČICH **TUPÝ** INDEX: ono **MRTVÝ**

Srovnání s použitím výrazu MRTVÝ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz MRTVÝ ve frazeologických spojeních vyskytuje, avšak vždy ve významu hodnocení chování nebo podoby člověka, které připomínají mrtvolu. Např. *být živá mrtvola* (vypadat velmi nezdravě, bledě); *být z něčeho mrtvý* (velmi unavený), *vstát z mrtvých* (nečekaně se uzdravit). V českém znakovém jazyce se však MRTVÝ v přeneseném významu pojí nejčastěji se smyslovými vjemy, pocity apod.

MUZEUM

MUZEUM (v základním i přeneseném významu) – 1. varianta znaku

MUZEUM (v základním i přeneseném významu) – 2. varianta znaku

Mluvní komponent: plná artikulace slova MUZEUM

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: před znakem MUZEUM se často artikuluje znak NECHAT (pokud se jedná o věci)

Sémantická motivovanost: věc nebo sbírka věcí, které se nepoužívají, jen se vystavují

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. nepoužívání nějaké věci

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Sluchadlo vůbec nenosím. Mám ho doma v šuplíku.	SLUCHADLO MŮJ NECHAT MUZEUM GESTO: mávnout
Tolik jsem si to chtěl koupit. Nakonec mi to doma leží jen tak.	VĚCI JÁ CHTÍT KOUPIT VE- SKUTEČNOSTI NECHAT SCHOVAT MUZEUM
Při úklidu jsem náhodou našel starožitný obraz. To by byla škoda, kdyby byl takhle zastrčený. Hned jsem ho pověsil na stěnu.	JÁ UKLÍZET UVIDĚT OBRAZ HISTORICKÝ ŠKODA SZ č. 8 NECHAT MUZEUM LEPŠÍ POVĚSIT-KLF: obraz na zeď
V práci jsem nechal šéfovi na stole potřebný dokument. Šéf ke mně přišel a ptal se, kde ten dokument je. Řekl jsem mu, že se na něj už pěknou dobu práší na jeho stole.	PRÁCE ŠÉF JEHO STŮL POTŘEBNÝ PAPÍR POLOŽIT-KLF: papír na stůl ŠÉF PŘIJÍT (ke mně) ŘÍCT (mně) KDE PAPÍR UŽ DÁVNO NECHAT MUZEUM TAM

Žádala jsem ji už několikrát, ať to vyhodí. Ale ona na to nedá dopustit, i když je to dobré jenom pro to, aby na to sedal prach.	VĚCI ŘÍCT (mu+opakovaně) PROSIT VYHODIT NE ŘVÁT NECHAT VE-SKUTEČNOSTI NECHAT MUZEUM
Koupila jsem si to a běžela jsem domů s radostí, jak to budu používat. Tak moc jsem se bála, abych to hned neopotřebovala, že jsem to nakonec měla jen na ozdobu a za celých deset let jsem to ani jednou nepoužila. Nakonec to byla úplně zbytečná koupě.	JÁ KOUPIT VĚC KLF: držet tu věc SZ č. 73 (2009) DOMŮ KLF: držet tu věc ŘVÁT ŠETŘIT NECHAT AŽ 10 LET UVIDĚT MUZEUM NECHAT VYPADAT SZ č. 30 (2009) KOUPIT
Schraňuji kdejakou hloupost s tím, že z toho jednou něco udělám. Ve skutečnosti se k tomu už nikdy nedostanu a jen tak to tam leží.	SBÍRAT VĚCI UDĚLAT VE-SKUTEČNOSTI NIC NECHAT MUZEUM
Otevřu skříň a vidím, že tam mám věci, které tam na ramínku visí strašně dlouho a já je vůbec nenosím.	OBLEČENÍ KLF: otevřít skříň NECHAT KLF: viset MUZEUM KLF: viset oblečení
Tuhle knížku jsem si koupil úplně zbytečně. Ještě jsem ji ani nečetl.	KNIHA MUZEUM KOUPIT ZBYTEČNĚ MUZEUM

b. „hrabat se“ v minulosti

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Dohaduje se se mnou a přitom vytahuje staré věci z minulosti. Řekl jsem mu, že tohle už dávno odnesl čas, tak ať už to nechá spát.	ON NESLYŠÍCÍ UKAZOVAT VYTÁHNOUT-Z-MINULOSTI JÁ DÁT-POKOJ UŽ MUZEUM STARÝ GESTO: mávnout *(3)

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

V uvedené významové skupině b) by jeden z respondentů v příkladech místo znaku MUZEUM použil znak HISTORIE nebo ARCHIV.

Srovnání s použitím výrazu MUZEUM v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz MUZEUM v žádných zaznamenaných frazeologických spojeních nevyskytuje. V jednom z přenesených významů HISTORIE (uvedených v komentáři výše) se objevuje stejný přenesený význam jako v českém znakovém jazyce, např. *ohrívát staré historie* (připomínat minulé).

POVINNOST

POVINNOST (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova POVINNOST

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: nepřipouštět výjimku v konání

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. jedno nemůže být bez druhého

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Ke kávě si vždycky musím dát nějaký ten dortík.	KÁVA SPOLU DORT POVINNOST
Při sledování televize musím mít vždycky něco sladkého na zub.	TELEVIZE SLEDOVAT MUSET POVINNOST SPOLU KLF: jíst pamlsky ČOKOLÁDA BEZ NMS: ne POVINNOST
Mám rád koblíhy. Radši koblíhy s marmeládou než s tvarohem. Tvarohové nejsou to pravé ořechové. Ale i kupovaná marmeládová koblíha je docela suchá, a tak si ji musím domazávat marmeládou sám. To je teprve pochutnáníčko: koblíh se spoustou husté marmelády, která je neuvěřitelně sladká. K tomu musím mít ještě hrnek kakaa. Žádný čaj, ale pořádný hrnek ranního kakaa.	KOBLÍHY SPOLU MARMELÁDA V-TOM ALE TVAROH V-TOM OBČAS JÁ TVAROH JÁ NE LEPŠÍ SPOLU MARMELÁDA JÁ JÍST-KLF: koblíhy SUCHÝ TO JÁ VŽDY PŘIDAT NAMAZAT VŽDYCKY JÁ JÍST-KLF: koblíhy CHUTNAT HUSTĚ DOBRÝ SLADKÝ SPOLU KAKAO POVINNOST DÁT-KLF: hrnek ČAJ ZÁKAZ JÁ VŽDY RÁNO KAKAO

b. dělat to vždy, pravidelně, bez výjimky

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Když jdeme k někomu na návštěvu, nikdy tam nemůžeme jít s prázdnou.	NAVŠTĚVA NAVŠTÍVIT (k někomu) POVINNOST DÁREK DÁT-KLF: dárek
Paní Černá vždy vtipkuje a dobírá si ostatní.	PANÍ JMÉNO ČERNÁ TA POVINNOST VTIP PROVOKOVAT (všemu)
Na dovolené s partou přátel vždycky dojde na povídání o sexu.	DOVOLENÁ JET KAMARÁD PARTA VYPRÁVĚT POVINNOST SEX
Když se sejdu se svým kamarádem, nikdy se nezapomene zeptat, jak se má moje máma.	KAMARÁD POTKAT POVINNOST ZEPTAT (mě) MÁMA MŮJ JAK-SE-MÍT DOBŘE ŠPATNĚ?
Už jsem jí kolikrát řkala, ať pořád neuklízí. Ona si ale nedá říct. Mít kolem sebe pořádek je pro ni důležité. Víím, že jiná už nebude.	ŘÍCT (jí) UKLÍZET GESTO: nech toho POKOJ NE DŮLEŽITÝ ÚKLID VÍDAT POVINNOST JEJÍ ÚKLID
Prosila mě, abych to neříkala přítelkyni. Já si to ale neodpustím. Vždycky jí všechno říkám.	JÁ PŘÍTELKYNĚ ŘÍCT (jí) NE ANO DOMŮ POVINNOST ŘÍCT (jí) PŘÍTELKYNĚ
Kamarád si v hospodě nebo někde na zábavě musí dát s každým panáka.	KAMARÁD ZÁBAVA SRAZ POVINNOST ALKOHOL KLF: dát si panáka
Do práce jezdí vždycky autem.	POVINNOST DO PRÁCE AUTO POVINNOST JEHO
Moje mamka si dává každý den kolem třetí odpoledne kávu. Když jí to nevyjde, tak je zle. Většinou si to hlídá a říká: „Za chvíli už budou tři a já pořád ještě nemám připravenou kávu. Musím si pospíšet.“ Většinou si k tomu musí dát i nějaký ten zákusek, oplatku nebo nějakou jinou sladkost. Bez toho to není ono.	MÁMA MŮJ HESLO 15+HODIN POVINNOST KÁVA POZDĚ ŘVÁT NEBO DŘÍV ŘVÁT HONEM 15+HODIN UŽ MÁ-BÝT KÁVA-KLF: míchat lžici SPOLU ASPOŇ ZÁKUSKY POVINNOST BEZ ZÁKUSKY NMS: není to ono MUSET SPOLU OPLATKY NMS: něco takového SLADKÝ SPOLU POVINNOST JEJÍ *(pozn.)

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

*(pozn.) V tomto uvedeném příkladu druhý a třetí výraz **POVINNOST** patří významem do skupiny a).

Srovnání s použitím výrazu POVINNOST v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz POVINNOST ve frazeologických spojeních vyskytuje, avšak ve významu konání nebo jednání směrem ke společnosti nebo jinému jedinci daného etickými normami. Např. *prvořadá povinnost* (hlavní úkol); *učinit za dost svým povinností* (splnit zadaný úkol). V českém znakovém jazyce se jedná o jednání, konání, které je závazné pro jedince pouze na základě vnitřního rozhodnutí, nutkání, nezávislého na společenských normách.

POVOLÁNÍ

POVOLÁNÍ (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: nejčastěji artikulace části slova POVO, ale možné je vidět i plnou artikulaci slova POVOLÁNÍ

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: přivlastňovací zájmena (JEHO, TVŮJ...)

Sémantická motivovanost: dokonalé zvládnutí nějaké činnosti tak, že by se tím mohl živit

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. výborně něco umět

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Umím pít. Když budeme pít spolu, vždycky ho přepiju. Já budu pořád stát na vlastních, on padne. Já to na rozdíl od něj umím.	PÍT-ALKOHOL POVOLÁNÍ JÁ TY GESTO: porážka UPADNOUT-KLF: osoba POVOLÁNÍ MŮJ
Umí opravdu dobře pít.	ALKOHOL POVOLÁNÍ JEHO POVOLÁNÍ
Je výborný milenec. Umí to skvěle v posteli.	POVOLÁNÍ SEX POVOLÁNÍ TVŮJ SEX UMĚT (výborně) TVŮJ
Je výborný řidič. Umí dobře řídit.	AUTO ŘÍDIT POVOLÁNÍ JEHO POVOLÁNÍ UMĚT ŘÍDIT UMĚT
Potřebovali jsme najít jednoho hráče do našeho družstva na volejbalový turnaj. Poprosili jsme jeho, protože o něm víme,	POTŘEBOVAT TURNAJ VOLEJBAL JEDNA OSOBA CHYBĚT VOLAT(ho) VĚDĚT POVOLÁNÍ HOKEJ TY

že je výborný v hokeji, tak jsme ho lanařili, aby si s námi přišel zahrát volejbal jen tak pro zábavu. On říkal, že ho ani nenapadne, že to neumí. Umí to jen na ledě. Přemlouvali jsme ho, aby s námi šel, že to pro něj bude alespoň změna.	NEVADIT GESTO: pojd' ZÁBAVA VOLEJBAL GESTO: pojd' JÁ NIKDY HOKEJ ZAMĚŘIT NEVADIT JEDNOU ZÁBAVA JE GESTO: pojd'
---	---

b. rozumět něčemu velmi dobře, být expertem na nějakou činnost / oblast činnosti

Překlad do ČJ	Přepis znaku
Ptal se mě na něco kolem aut. Doporučila jsem mu, ať se raději zeptá jeho, protože on je opravdu expert na auta. Já do toho vůbec nevidím.	ZEPTAT (mě) NE POVOLÁNÍ AUTO POVOLÁNÍ ONA ZEPTAT (ty-jí) ON VĚDĚT UMĚT JÁ NEROZUMĚT ZEPTAT (mě) NEVĚDĚT ZEPTAT (ty- ho)
Říká: „Ona je odborník na znakový jazyk, studuje ho. To já tomu zdaleka tolik nerozumím. Ona ví, jak by měla sestavit výpověď ve znakovém jazyce, jaký má být správný slovosled. To ví dokonale.“	STUDOVAT ZNAKOVÝ JAZYK VÝZKUM POVOLÁNÍ JEHO JÁ OSEL PŘESNÝ VĚTA SLOVOSLED PŘESNÝ POVOLÁNÍ TVŮJ
On velmi dobře rozumí oblasti zvířat. Jak správně chovat jednotlivá zvířata, to on ví velmi dobře. Já toho zdaleka tolik nevím. Vždycky se ho musím zeptat, třeba jak zajistit u zvířat porod. On to ví, já ne.	POVOLÁNÍ JEHO ZVÍŘATA ZVÍŘATA VYCHOVÁVAT ROZUMĚT PRO POVOLÁNÍ JEHO JÁ NEVĚDĚT ZEPTAT (jí) JAK SPRÁVNÝ NARODIT AHA POVOLÁNÍ JEHO JÁ NEVĚDĚT
David Jorda je přes počítače. Já počítačům vůbec nerozumím. On o nich ví snad úplně všechno.	DAVID-JORDA ON JÁ POČÍTAČ OSEL ON POVOLÁNÍ VĚDĚT POVOLÁNÍ POČÍTAČ ROZUMĚT ZAMĚŘIT
On je fakt výborný přes počítače. Má na to oficiální osvědčení. A tak toho někdy využívám a prosím ho, aby mi některé věci vysvětlil. On to umí, chodil do kurzu, má na to papír, tak toho prostě využívám a беру ho do týmu.	ON POČÍTAČ UMĚT (výborně) BÝT (min. č) OSVĚDČENÍ-KLF: list RAZÍTKO PROTO VYUŽÍT VZÍT (ho) PROSIT SAMOZŘEJMĚ POČÍTAČ ON BÝT (min. č.) POVOLÁNÍ JAKO CHODIT JÁ VYUŽÍT VZÍT (ho)

Srovnání s použitím výrazu POVOLÁNÍ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz POVOLÁNÍ vyskytuje ve frazeologických spojeních ve významu „něco umět nad očekávání dobře“, např. *minout se povoláním*; nebo *z povolání* (věnovat se něčemu profesionálně). V českém znakovém jazyce se však jedná o možnost vyjádření situace, kdy někdo něco umí velmi dobře a není to spojeno s jeho povoláním.

PRŮKAZ

PRŮKAZ (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova PRŮKAZ

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: doklad prokazující důležité údaje (příp. oprávnění)

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. zvládnout nějakou činnost dokonale

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
S kamarádem jsme si dali celkem dost panáků. Byl namol, ale já pořád stál na vlastních nohách, tak mu říkám: „Já na rozdíl od tebe vím, jak pít!“	KAMARÁD KLF: dva osoby sedící proti sobě CHLASTAT DÁVAT-KLF: několik panáků KLF: druhý člověk upadnout GESTO: „no vidíš“ JÁ MÍT PRŮKAZ NEMÍT TY PRŮKAZ
Vytahoval se, že umí hrát hokej tak, že každého obehraje. Prý umí přihrávat jako Jágr. Poslouchala jsem ho, ale myslela jsem si o tom své.	PRŮKAZ MÍT (já) HOKEJ JÁ SLAVNÝ OSTATNÍ SZ č. 57 (2009) JÁ JAKO JAGR SPOLUPRÁCE PRŮKAZ JÁ KOUKAT-NA-NĚHO IGNOROVAT

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Čtyři respondenti v diskuzi o získaném jazykovém materiálu uvedli, že výraz PRŮKAZ v přeneseném významu neznají a nepoužívají ho. Místo výrazu PRŮKAZ by použili výrazy ČLEN nebo POVOLÁNÍ.

Srovnání s použitím výrazu PRŮKAZ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz PRŮKAZ ve frazeologických spojeních nevyskytuje.

PRVNÍ MÍSTO

PRVNÍ MÍSTO (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: artikulace části slova P(R), PRV

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: umístění na nejvyšší příčce žebříčku hodnot

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. být v něčem nejlepší/největší

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Mám ráda všechno cukroví, ale tento druh mám nejraději.	CUKROVÍ JÁ MILOVAT JEDEN TEN PRVNÍ+MÍSTO
Mám ráda hořkou i mléčnou čokoládu, ale ze všeho nejvíc si pochutnám na bílé čokoládě.	HOŘKÁ ČOKOLÁDA MLEČNÁ JÁ PRVNÍ+MÍSTO BÍLÝ ČOKOLÁDA KOUKAT JÍST-KLF: čokoláda PRVNÍ+MÍSTO
Tohle mi chutná úplně ze všeho nejvíc. Mohla bych to jíst pořád.	PRVNÍ+MÍSTO CHUTNAT JÍDLO CHUTNAT PRVNÍ+MÍSTO BEZVA GESTO: mávnout ŠÍLENÝ
Malé italské presso je nejlahodnější kávu.	KÁVA PRVNÍ+MÍSTO ITÁLIE CHUTNAT MALÝ-KLF: šálek kávy
Je nejlepším tlumočníkem znakového jazyka.	TLUMOČNÍK ZNAKOVAT PRVNÍ+MÍSTO ON
Tenhle student je v kurzu znakového nejšikovnější.	KURZ UČIT ZNAKOVÝ JAZYK STUDENT KLF: sedící do půlkruhu JEDEN KLF: osoba PRVNÍ+MÍSTO ON

Ze všech škol pro neslyšící je nejlepší škola v Ječné.	ŠKOLA POROVNAT KLF: všech škol PRVNÍ+MÍSTO JEČNÁ ŠKOLA JEČNÁ
Byl jsem na různých dovolených, ale nejlepší z nich byla dovolená na Kanárských ostrovech.	DOVOLENÁ JÁ BÝT (min. č.) CESTOVAT-KLF: různá místa PĚKNÝ PRVNÍ+MÍSTO MÍSTO KANÁRSKÉ OSTROVY
On je opravdu ten největší blbec, se kterým se nedá vůbec mluvit.	KLF: osoba PRVNÍ+MÍSTO JEDNAT BLBEC *(1)

Srovnání s použitím výrazu PRVNÍ MÍSTO v přeneseném významu:

V češtině se výraz PRVNÍ MÍSTO vyskytuje např. ve frazeologickém spojení *na prvním místě* (priorita), což je v českém znakovém jazyce používáno ve stejném významu.

REKLAMA

REKLAMA (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova REKLAMA

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: předvádění, prezentace

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. říct někomu něco, co ve skutečnosti nemusí být pravda; vytahovat se

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Říkal svým přátelům, že doma pomáhá manželce. Ale já ho znám a vím, že ve skutečnosti doma vůbec nepomáhá.	KAMARÁD KLF: v půlkruhu NESLYŠÍCÍ INDEX: on-jim UKAZOVAT REKLAMA MANŽELKA MOJE STARAT INDEX: ji DOBŘE JÁ SZ č. 51 (2009) VE-SKUTEČNOSTI ON PRÁZDNÝ UKAZOVAT GESTO: mávnout
Říká to jen proto, aby ho všichni obdivovali. Mě tím ale nedostane.	REKLAMA UKAZOVAT REKLAMA GESTO: mávnout
Řekl kamarádům, že jedině on dělá všechno nejlíp a já zas dělám všechno špatně. Proč se tak vytahuje?	KAMARÁD MŮJ UKAZOVAT JÁ VŠECHNO HOVNO ŠPATNĚ DĚLAT JÁ ŘÍCT (mu) PROČ TY UKAZOVAT REKLAMA
„Opravdu?“ „Ne, to jsem jen tak plácl před nima.“	FAKT? NMS: ne JÁ REKLAMA JÁ *(1)

- b. dávat na odiv ostatním, ukazovat všem (jen aby to bylo vidět)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Seděl v šortkách s nohama roztaženýma daleko od sebe. Všem dával na odiv své nádobičko.	MUŽ ŠORTKY KLF: sedící s nohama roztaženýma daleko od sebe VIDĚT+DOBŘE REKLAMA POHLAVÍ DÍVAT
Všiml si, že má rozepnutý poklopec. Řekla jsem mu, že to stejně nechal určitě rozepnuté jen kvůli mně, abych se měla na co dívat. Hned se zapnul a řekl mi, abych si z něj nedělala legraci.	PODÍVAT-SE KLF: otevřený zip u kalhot PODÍVAT-SE PĚKNÝ DÁVAT (mně) PĚKNĚ REKLAMA NESLYŠÍCÍ KLF: zapnout zip u svých kalhoty DÁVAT (mi) HLOUPOST
Tohle tričko si vzala stejně jen proto, aby jí bylo vidět až do krku.	TRIČKO-KLF: dlouhý výstřih do V PODIVAT-SE REKLAMA KLF: sahá hluboko
Ptala jsem se známé, proč myslí, že přišel. Připadá mi, že jenom proto, aby nám předvedl své nové značkové oblečení.	PŘÍCHOD NESLYŠÍCÍ OBLEČENÍ SZ č. 74 (2009) PODÍVAT-SE DÁVAT (mně) PŘÍCHOD REKLAMA OBLEČENÍ REKLAMA
Myslel si, bůhví jak nás neoslňuje svým značkovým oblečením. Nejen, že si ho nikdo nevšiml, ale ještě mu řekli, že jeho oblečení opravdu nikoho nezajímá. Vůbec nevěděl, co na to říct.	MYSLET OBLEČENÍ KRÁSNÝ REKLAMA NESLYŠÍCÍ KOUKAT NEVŠÍMAT (ho) SPÁT UKÁZAT (on) SZ č. 77 (2009)
Tetování mám hlavně proto, abych s tím dělala parádu.	TETOVÁNÍ KLF: obrázek na paži OBDIV REKLAMA JÁ
Přijel ve svém novém autě. Tak jsem se ho zeptala, jestli přijel jenom proto, aby se s autem pochlubil. Tvrdil, že kvůli tomu určitě ne.	NESLYŠÍCÍ MÍT AUTO KLF: příjezd auta OZDOBA AUTO-KLF: postavit PODÍVAT-SE PŘIJET SZ č. 74 (2009) CHTÍT (ty) REKLAMA CHLUBIT NESLYŠÍCÍ NMS: ne
Značoval tak okatě, že na sebe strhnul pozornost všech přítomných.	NESLYŠÍCÍ KLF: v kruhu JEDEN MOC UKAZOVAT REKLAMA NESLYŠÍCÍ KLF: všichni koukat na něho VYHRÁVAT INDEX: mu
Přišel a chtěl říct něco, aby to úplně všichni viděli. Myslel si, že přináší bůhvíjakou zajímavost. Řekli jsme mu, ať přestane machrovat a nechá si to, protože už to stejně všichni ví. Opravdu to nemá cenu.	VELKÝ PŘIJÍT (on) UKAZOVAT NMS: odmítavě ONI VĚDĚT ZBYTEČNĚ UKAZOVAT REKLAMA NEMÍT CENA

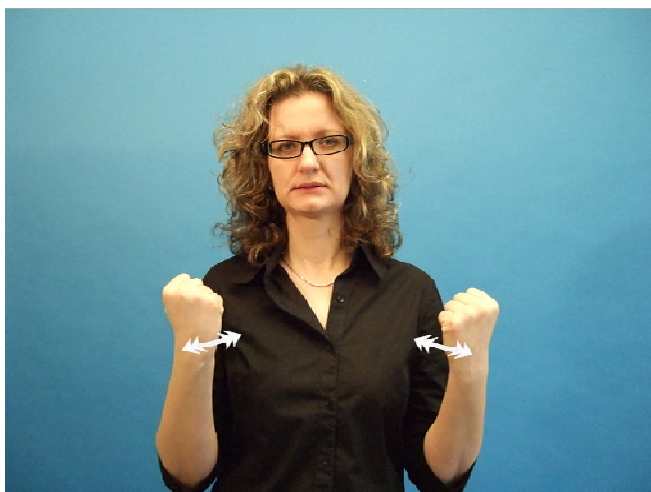
Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Po výzkumu jsem zaznamenala rozhovor dvou respondentů. Jeden z nich použil větu s použitím výrazu REKLAMA v přeneseném významu: POSTEL PEŘINY NECHAT **REKLAMA** MUSET KDYBY PRYČ SCHOVAT-KLF: peřiny do úložného prostoru v posteli KOČKA OKAMŽITĚ MÍSTO TADY (postel) POČŮRAT. Tento příklad, který vznikl při spontánním rozhovoru, dokazuje, že výraz REKLAMA je možné použít nejen ve větách, kdy je hlavním subjektem osoba, ale i věc (peřina).

Srovnání s použitím výrazu REKLAMA v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz REKLAMA vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *dělat někomu barnumskou reklamu* (přehnané nabízení věci); *nedělat někomu dobrou reklamu* (ostudné, nevhodné chování se zřetelem k instituci, špatná reprezentace). V českém znakovém jazyce se v tomto významu REKLAMA v přeneseném významu nevyskytuje.

SILNÝ

SILNÝ (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: artikulace začátečního písmene slova silný S(I), v některých případech také s orálním komponentem – nafouknutá jedna tvář nebo obě tváře

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: velká intenzita

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. velká míra něčeho

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Mám hlad jako vlk.	HLAD SILNÝ
V horkých letních dnech jsem pořád trpěl žízní.	LÉTO HORKO JÁ ŽÍZEŇ SILNÝ
Někdy mi tam chutná víc a někdy míň. Hlavně proto, že někdy vaří hodně mastná jídla. Je jim to jedno. Namíchají tam všechno, co jim přijde pod ruku.	NĚKDY CHUTNAT NĚKDY NE DŮVOD MASTNÝ SILNÝ MASTNÝ ON TYP NEDBALE KLF: dát a míchat všechno
Je to hrozně sladké.	ANO SLADKÝ SILNÝ SLADKÝ
Je to tak strašně hořké, že se to nedá pozřít. Musím do toho přidat lžičku cukru.	HOŘKÝ SILNÝ HOŘKÝ SZ č. 3 MUSET CUKR PŘIDAT KLF: lžice podat
Byl ze mě hodně cítit alkohol. Zachránil jsem to nakonec ústním sprejem, díky kterému nikdo nic necítil.	CHLASTAT SILNÝ KLF: smrad z úst JÁ SZ č. 15 STRÍKAT-KLF: sprej do úst
Tady je ale smrad!	TADY KLF: oblast SMRAD SILNÝ

Je to hrozná sketa!	KLF: osoba SVINĚ SILNÝ *(1)
Můj kamarád lže, jako když tiskne. Už jiný nebude.	KAMARÁD ON LEŽ SILNÝ ZMĚNIT NMS: ne SZ č. 3 SZ č. 18 JEHO
Je to strašná drbna. Ano, to taky.	SILNÝ DRBNA ANO
Je tak hodný, až je hloupý. Být zas tak moc hodný se nevyplácí.	SILNÝ HODNÝ ON HLOUPÝ GESTO: mávnout SILNÝ HODNÝ ZBYTEČNĚ
Na všechno ostře reagoval.	SILNÝ ODPOVĚDĚT (opakovaně)
V Austrálii bývá hodně horko.	AUSTRÁLIE TYP SILNÝ HORKO

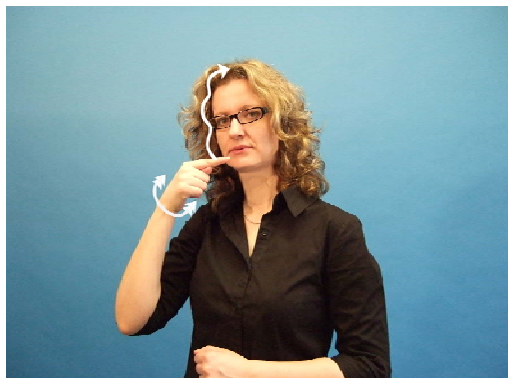
Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Kromě příkladů lze taky použít například ve spojení kuřák, unavený, liják, pasivní, vůně atd.

Srovnání s použitím výrazu SILNÝ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz **SILNÝ** vyskytuje jen v malém množství frazeologických spojeních, např. *to je jeho silná stránka* (věci tom je dobrý, to velmi dobře umí). Je však možné vysledovat ustálená slovní spojení jako *silný kuřák*, *silný liják*, *silná vůně*, *silný argument*, která se svým užitím částečně překrývají s využitím nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce. Ta je však možné užít v mnoha dalších spojení **SILNÝ HODNÝ**, **SILNÝ HLAD**, **SILNÝ SLADKÝ**, která jsou však už v českém jazyce nepoužívaná.

SLEPICE

SLEPICE (český znak – 1. varianta: v základním i přeneseném významu)

SLEPICE (český znak – 2. varianta a moravský znak: v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova SLEPICE nebo jeho části SLEPI

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: pouze u významu a) PRONÁSLEDOVAT

Sémantická motivovanost: chování zvířete, které je hloupé, nesamostatné, běžící za hozeným zrním

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. následovat někoho, chodit za někým / za něčím

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Zvali mě do hospody. Nevěděla jsem ale, jak se tam dostanu. Tak jsem řekla, že když mě zvou, tak mě tam taky bude muset dovést.	ON ŘÍCT (mně) POJĎ TAM HOSPODA JÁ NEVĚDĚT PROSIT SLEPICE PRONÁSLEDOVAT (já-on)
Proč dělá všechno po mně? Copak je nějaký hlupák?	OPISOVAT STEJNĚ SLEPICE

- b. dělat někoho blbce/hloupého, mít někoho za blbce/hloupého

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Oni si snad mysleli, že neslyšící jsou nějakí ubožáci nebo co. Jinak by se k nim takhle hrubě a necitlivě nechovali.	MYSLET NESLYŠÍCÍ JAKO SLEPICE NEBO CO CHTÍT DISKRIMINACE CÍLENĚ-UBLIŽOVAT HRUBĚ

- c. být na jednom místě, nepohybovat se jako kvočna na vejcích

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Co tady sedíš jak kvočna na vejcích. Zvedni zadek, ty lenochu, a trochu sebou hni.	SEDĚT SLEPICE SEDĚT TYP KLF: dělat pomalé pohyby CO SLEPICE GESTO: dělej

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

V skupině významu a) „následovat někoho, chodit za někým / za něčím“ by jeden z respondentů místo výrazu SLEPICE v přeneseném významu použil výraz PES.

Viz ve složce „nezařazené“ na DVD: *Esemeskovali si. Za chvíli přiběhla a křičí na něj: „Copak jsem nějaký hloupý pes, na kterého zavoláš a on hned přiběhne?“* *Prosil ji, ať se nerozčiluje, že to tak nemyslel a že jsou přece parťáci. Tak toho nakonec za chvíli nechala.* MOBIL SPOLU DÍVKA PŘÍJÍT JEHO ZLOBIT JAKO PES BĚŽET-KLF: pes HLOUPÝ JÁ ON PROSIT NORMÁLNÍ KAMARÁD PROSIT DÍVKA VYKAŠLAT

Srovnání s použitím výrazu SLEPICE v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz SLEPICE, SLEPIČÍ vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *má slepičí mozek* (je hloupá) – v tomto významu se shodně nachází v přeneseném významu i v českém znakovém jazyce; *sedět jako kvočna na vejcích* (sedět dlouho, spokojeně na jednom místě) – ve stejném významu je možné vysledovat v přeneseném významu i v českém znakovém jazyce (pozor: není možné zaměnit s *sedí jako slepice na vejcích* – v českém znakovém jazyce se jedná o spokojené lebedění na jednom místě, avšak ne ze strachu nebo z obavy); *vypadat jako zmoklá slepice* (schlíplý v důsledku pokárání nebo kritiky) – v českém znakovém jazyce toto přirovnání není možné použít. V češtině se neobjevilo žádné ustálené spojení, ve kterém by byl výraz SLEPICE v přeneseném významu použit v kontextu pronásledování, následování někoho. V podobném kontextu se v ustálených spojeních v češtině použije výraz PES. V tomto kontextu jde však více než o hloupé následování někoho, spíše o věrné a oddané spojení s někým.

TELEFON

TELEFON (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova TELEFON

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: TAM (naznačení směru)

Sémantická motivovanost: podoba veřejné telefonní budky, kam se slyšící člověk zavřel a telefonoval

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. jít na toaletu

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Musím si odskočit.	JÁ TELEFON TAM

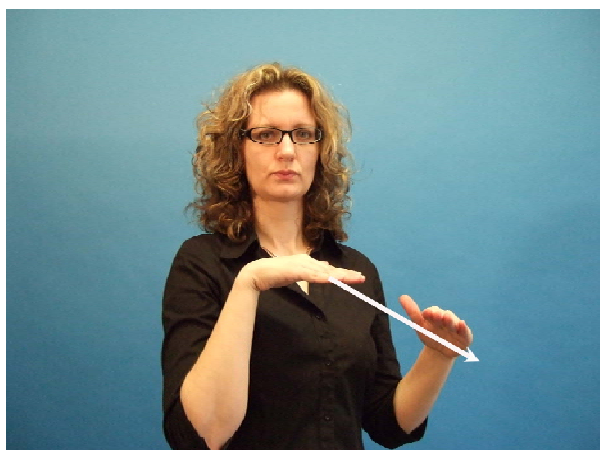
Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Jeden z respondentů výraz TELEFON zná, ale neztotožnil se s jeho používáním. Jiný z respondentů uvedl, že výraz TELEFON používá v aktivní komunikaci i jeho neslyšící prarodič. Podle mého soudu tento výraz pomalu zaniká, snižuje se frekvence jeho používání a v komunikaci mladší generace už není téměř zaznamenáván. Jedná se pravděpodobně o vliv techniky. V současné době je telefon vnímán zcela jiným způsobem než v dobách minulých.

Srovnání s použitím výrazu TELEFON v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz TELEFON ve frazeologických spojeních ve významu „odskočit si na toaletu“ nevyskytuje. V českém znakovém jazyce je toto dáno kulturním kontextem a funguje jako fráze.

UTÉCT

UTÉCT (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: pouze s orálním komponentem – nafouknuté tváře nebo „PR“

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: znak může být samostatně, ale nejčastěji je ve spojení se znakem OKAMŽITĚ nebo se SZ č. 3

Sémantická motivovanost: nebýt ochoten dostat se do podobné situace jako někdo (pokud by se tak mělo stát, nebýt schopen to vydržet)

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. stydět se za něco

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Tys to takhle ustál? Já bych se hanbou propad.	JÁ TO SZ č. 3 TY DOKÁZAT OKAMŽITĚ UTÉCT STYDĚT

b. nestát o nic podobného

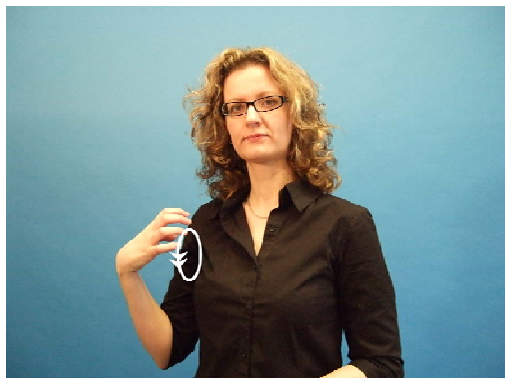
<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Kdyby můj přítel vypadal tak hrozně jako ten její, okamžitě bych vzal nohy na ramena.	OBLÍČEJ SZ č. 72 (2009) OKAMŽITĚ UTÉCT TY DOKÁZAT JÁ OKAMŽITĚ UTÉCT
Pořád se kolem mě motá, ale já ho prostě nemůžu vystát.	MUŽ OBLÍBIT (mě) JÁ KLF: osoba SZ č. 3 OKAMŽITĚ UTÉCT
Takové manželství bych nechtěla ani za nic.	SPOLU MANŽELÉ TOHLE JÁ SZ č. 3 OKAMŽITĚ UTÉCT

Nosíš takové staré hadry: já bych to na sebe nikdy nevzala. Nechápu, jak v tom můžeš chodit.	OBLEČENÍ HISTORICKÝ SZ č. 3 UTÉCT TY DOKÁZAT NOSIT JÁ SZ č. 3 UTÉCT
Slyšící na zábavách hodně tancují. Tam bych nešla, protože mě to nebaví.	ZÁBAVA SLYŠÍCÍ TANCOVAT JÁ OKAMŽITĚ UTÉCT
On miluje staré české filmy. Tak ke sledování těchto filmů by mě nikdo nedostal ani násilím.	TO MILOVAT (ty) FILM TO ČESKÝ FILM STARÝ FILM OKAMŽITĚ UTÉCT JÁ
Byli jsme s manželkou nakupovat v DM. Manželka říká: „Co kdybychom koupili nějaký bio potraviny?“ To je takový to dietní jídlo. To bych nekoupil ani za nic. Nemá to žádnou chuť a je to takový hladový. Něco takového do baráku ani náhodou.	OBCHOD DM MANŽELKA ŘÍCT (mně) KOUPIŤ BIO JÍDLO TYP LEHKÝ JÁ NMS: ne OKAMŽITĚ UTÉCT JÍST TO SZ č. 3 CHUŤ TYP SZ č. 72 (2009) HLAD DÁLE OKAMŽITĚ UTÉCT
Je to tak strašně odporný a on to jí. Kdybych to dala do pusy já, okamžitě bych se pozvracela. Nemohla jsem to vidět.	JÍDLO NECHUTNĚ DOKÁZAT (ty) JÍST UTÉCT (s mluvnickým komponentem UTEČE) ZVRACET UTÉCT (s mluvnickým komponentem UTEČE)

Srovnání s použitím výrazu UTÉCT v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz **UTÉCT** nevyskytuje v přeneseném významu ve frazeologických spojeních ve významech, které jsou definované v příkladech v českém znakovém jazyce. Výrazy jako např. *Co se vleče, neuteče* (všechno se jednou vyřídí); *nic mu neuteče* (všechno zaregistruje, o všem ví); *to ti neuteče* (dočkáš se) není možné výrazem **UTÉCT** v přeneseném významu použít v českém znakovém jazyce. Zmíněný výraz patří mezi nejvíce diskutované výrazy mé práce.

VENKOV

VENKOV (český znak v základním i přeneseném významu)

VENKOV (moravský znak v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova VENKOV

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: žádné ustálené spojení, ale často ve spojení s „ZA-TO-NEMOCT“

Sémantická motivovanost: způsob života, který je nemoderní, opožděný, nekulturní...

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. nemít valné chování, nevalný vzhled – v negativním smyslu

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Chováš se jako buran.	TY POVAHA VENKOV
Chovej se slušně! Takhle to vypadá, že ti leze sláma z bot.	UKAZOVAT ROZUM TYP VYPADAT TY VENKOV
Běželi ke švédskému stolu a nandávali si na talíře hromady jídla jako vyhladovělí chasníci.	ŠVÉDSKÝ STŮL JÍDLO KLF: jídla na stole LIDÉ KLF: skupina lidí příchod VŠICHNI VZÍT (oni) VYPADAT PÁNI ONI VENKOV
Neměl by na něj zírat jak hlupák, měl by se dívat úplně normálně.	ČUMĚT (na ně) VENKOV ČUMĚT (na ně) ŽÁDNÝ NORMÁLNĚ KOUKAT (krátce na ně) ČUMĚT (na ně) VENKOV NEDĚLAT
Piješ kávu z půllitrového hrnku jako nějaký venkovan.	KÁVA KLF: velký hrnek TY VENKOV *(1)
Na některých lidech poznám, že ohrujují nos nad těmi, kteří se neumí pořádně obléknout a vypadají jako vesničani.	NĚKDY POZNAT PŘIJÍT (on sem) MĚŠTANÉ MY-KLF: hodně lidí PŘIJÍT (on sem) TYP OBLEČENÍ ZA-TO-NEMOCT VENKOV

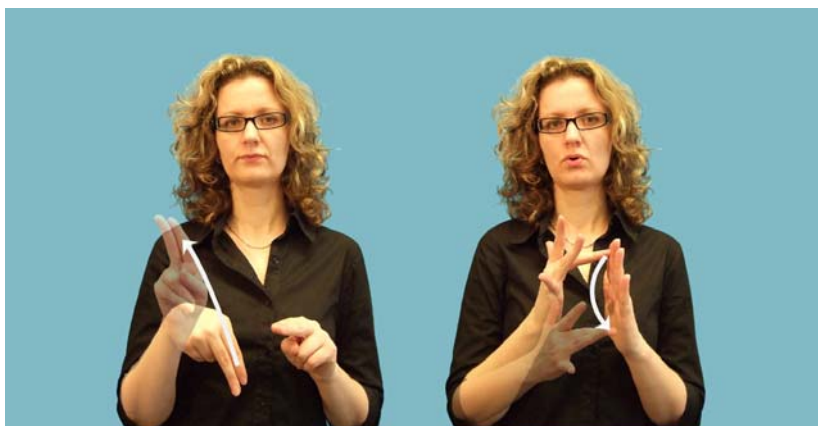
b. obyčejné, levné stravování

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Nosím si do práce svačinu jak vesnický balík.	SVAČINA NAMAZAT-KLF: chléb SEBOU DO PRÁCE ZA-TO-NEMOCT JÁ TYP VENKOV
Těšila jsem se na slavnostní hostinu. Ale čekal nás docela normální guláš. Ale to se dalo od nich jako od vesničanů čekat.	OSLAVA SRAZ JÁ MYSLET JÍDLO SZ č. 74 (2009) VIDĚT-TO OBYČEJNĚ GULÁŠ ZA-TO-NEMOCT VENKOV ZA-TO-NEMOCT

Srovnání s použitím výrazu VENKOV v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz VENKOV ve frazeologických spojeních nevyskytuje. Narazila jsem jen na užití výrazu VESNICE, např. *stavět potěmkinské vesnice* (dělat něco pro efekt, s cíle zakrýt špatné a zvýraznit dobré). Výraz VENKOV však není možné použít v tomto významu v českém znakovém jazyce. V překladech frazeologických spojení do češtiny se velmi často používaly výrazy *vesnický*, *vesničan*, tedy o osoby, které žijí na venkově (neužívá se venkova jako celku, nýbrž jen osob, které na venkově žijí).

VÍC BODŮ

VÍC BODŮ (v základním i přeneseném významu) – 1. varianta znaku

VÍC BODŮ (v základním i přeneseném významu) – 2. varianta znaku

Mluvní komponent: plná artikulace slov VÍC BODŮ

Změny formy znaku: – , dva typy provedení znaku: dvouruční – prostředníčkem pravé ruky do levé dlaně nebo pravou rukou na bradě

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: jednotka hodnocení

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. většina, zastoupení ve většině případů

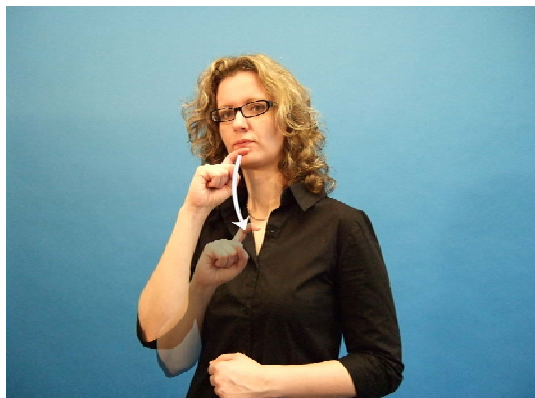
<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Hodně lidí si myslí, že náš vstup do EU nám nic dobrého nepřinese.	VĚC EU LIDÉ VÍC BODŮ KLF: hodně lidí MYSLET ŠPATNĚ
Na soutěži Miss byla z pohledu diváků největší favoritkou dívka číslo čtyři.	SOUTĚŽ MISS VÍC LIDÉ LÍBIT INDEX: všichni k jedné osobě BODŮ ČÍSLO ČTYŘI

Na pedagogické radě se mluvilo o jednom problémovém žákovi. Většina učitelů se shodla na řešení jeho výchovných problémů dvojkou z chování.	ŠKOLA UČITELKA SRAZ SCHŮZE PROBLÉM JEDEN KLUK ZLOBIT KLF: osoba UČITELKA VŠICHNI VÍC CHTÍT BODŮ DÁT (mu) DVOJKA+Z+CHOVÁNÍ
Proběhlo referendum o stavbě amerického radaru na území ČR. Většina lidí byla proti této stavbě.	LIDÉ VŠICHNI HLASOVAT VĚC ČESKO POSTAVIT RADAR AMERICKÝ JEHO POSTAVIT VÍC LIDÉ BODŮ PROTI
Soud ve věci rozhodl, ale většině účastníků jednání se rozhodnutí soudu nezamlouvalo.	SOUD ROZHODNOUT TEN TEN LIDÉ VŠICHNI VÍC BODŮ NELÍBIT INDEX: soud NESOUHLASIT INDEX: soud
Když jsem srovnávala televize, tak se mi tahle zdála celkově lepší. Její obrazovka měla větší ostrost obrazu a lepší design. Tak jsem si ji nakonec koupila.	TAKY PODMÍNKY NAPŘÍKLAD TELEVIZE JÁ POROVNÁVAT VÍC BODŮ TOTO LÍBIT PĚKNÉ BARVA OSTRÝ PLAZMA JÁ SZ č. 16 (2009) KOUPI
Když jsme se bavili o tom, kam pojedeme letos na dovolenou, tak skoro všichni říkali, že do Tuniska. Vypadalo to, že rok 2008 je ve jménu dovolených v Tunisku. Přemýšlela jsem o tom, proč zrovna tam. Myslím, že to je hlavně díky přijatelné ceně.	VÍDAT OSTATNÍ SRAZ VÍDAT NAPŘÍKLAD DOVOLENÁ TUNISKO TUNISKO PRYČ VÍDAT LETOS ROK 2008 JAKO PŘEDTÍM 2008 VÍDAT VÍC BODŮ PRYČ TUNISKO PROČ TAM LEVNÝ
Většina lidí chodí nakupovat do Tesca. Většinu lidí vidám chodit nakupovat právě tam.	VÍC BODŮ ONI NAKUPOVAT TESCO ONI VÍC BODŮ TAM VÍDAT CHODIT- KLF: hodně lidí

Srovnání s použitím výrazu **VÍC BODŮ** v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz **VÍC BODŮ** ve frazeologických spojeních jako celek nevyskytuje. Můžeme však najít ve spojeních výraz **BOD**, např. *zvítězit na body* (zvítězit technicky), *uváznout na mrtvém bodě* (nevědět jak dál), *mít styčné body* (mít stejné poznatky ve srovnání s jiným). V českém znakovém jazyce se v tomto významu výraz **VÍC BODŮ** nepoužije.

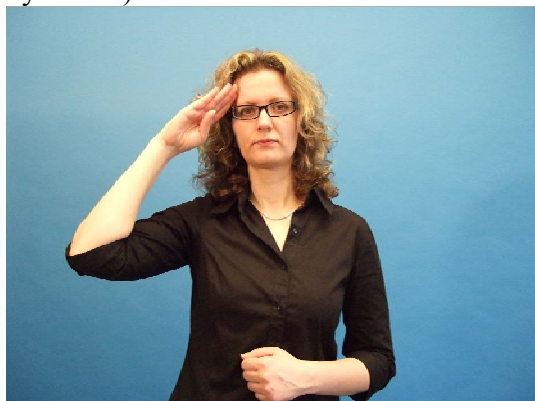
VOJÁK

VOJÁK (v základním i přeneseném významu) – 1. varianta znaku

VOJÁK (v základním i přeneseném významu) – 2. varianta znaku

VOJÁK (v základním i přeneseném významu) – 3. varianta znaku

Mluvní komponent: plná artikulace slova VOJÁK

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: často ve spojení se znakem JAKO

Sémantická motivovanost: způsob výchovy na vojně jako symbol disciplíny a pořádku

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. být přesný, poctivý, spolehlivý

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Moji studenti se zodpovědně pravidelně účastnili vyučování.	STUDENTI ONI MŮJ PRAVIDELNĚ SRAZ VOJÁK *(1)

Teda, ty vždycky přijdeš včas! To je neuvěřitelné!	PŘIJÍT (ty-sem) POCTIVÝ JAKO VOJÁK PÁNI
Přišel přesně v 7:00 hodin.	SEDM+HODIN PŘESNÝ JAKO VOJÁK
Umí vstát strašně rychle. Ostatní se probouzí jen pomalu, ale on ne. On vyskočí z postele, za chvíli už je oblečený a připravený k odchodu. Jako voják pro mobilizaci.	VSTÁT (on) BLESK SPRÁVNĚ OTEVŘÍT- KLF: víčko pomalu NE VSTÁT (hned) OBLÉCT (rychle) VOJÁK PÁNI

b. být moc přísný, tvrdý

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Na fotbale jsme měli hodně tvrdý trénink.	TRÉNINK FOTBAL CVIČIT TRÁPIT VYPADAT JAKO VOJÁK
Když jsme to dodělali, tak jsme měli vyčistit pracovní plochy. Oškrábat z nich mastné vrstvy. Myslel jsem si, že se o to máme ve skupině střídat. Jednou to udělám já, ale příště někdo jiný. Ale to jsem byl na omylu. Šéf řekl, že to mám udělat já. Připadal jsem si jako nováček na vojně a on se ke mně choval jako starý mazák. Bylo to tam opravdu hrozný. Nikdy na to nezapomenu.	ÚKOL VYPRŠET HOTOVO MÍT DŘEVO KLF: tvar do L ŘEZ DŘEVO KLF: plocha MUSET ŠKRÁBAT-KLF: škrabka MASTNÝ ODSTRANIT JÁ MYSLET SLUŽBA STŘÍDAT JÁ MYSLET NE ŠÉF TY (na mě) STEJNĚ JÁ CO JAKO TY VOJÁK NÁSTUP SZ č. 45 (2009) DISKRIMINACE JÁ MYSLET TY CO OŠKLIVÝ GESTO: mávnout NIKDY NEZAPOMENOUT

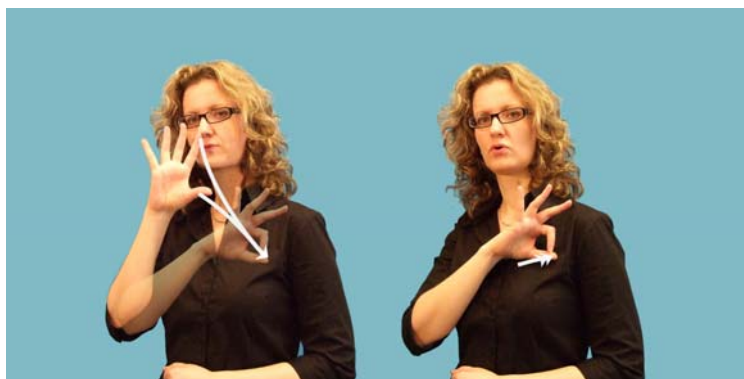
c. puntičkář

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Má všechny věci v latě jako na vojně. To ani jeho maminka nemá tak vyskládané věci v komínkách jako má on. I ona nad tím občas kroutí hlavou. Babička má zase výstavně ustlanou postel. Je tak vycvičená ze školy, kde na to hodně dbali, a když to nebylo jak má být, nedali jim pokoj.	JAKO POVAHA VOJÁK RÁNO POŘÁDEK POŘÁDEK KLF: skládat oblečení KLF: sada oblečení VOJÁK JAKO KLF: sada oblečení MÁMA MŮJ NEPOŘÁDEK TÁTA VOJÁK KLF: sada oblečení MÁMA DIVIT-SE TÁTA VOJÁK KLF: sada oblečení KLF: ustlat postel JAKO VOJÁK BABIČKA MŮJ KLF: ustlat postel VOJÁK DÁVNO ŠKOLA VOJÁK MUSET TOTO UŽ ZVYKNOUT KLF: ustlat postel PUNTIČKÁŘ NEPOŘÁDEK KLF: strhnout povlečení BABIČKA VYPRÁVĚT BABIČKA
Všechno musí být podle něj tip-top jako někde na vojně.	PUNTIČKÁŘ JAKO VOJÁK

Srovnání s použitím výrazu VOJÁK v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz VOJÁK, VOJNA vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *stát tam jako voják* (stát rovně); *udělat někomu vojnu* (přísný režim např. doma, v práci); *je tam pořádek jak na vojně* (pevný a přísný režim a velký pořádek). V těchto významech se výraz VOJÁK objevuje v přeneseném významu i ve spojeních v českém znakovém jazyce. Zajímavostí je, že v češtině se ve většině případů objeví výraz VOJNA, v českém znakovém jazyce však VOJÁK.

VONĚT

VONĚT (český znak v základním i přeneseném významu)

VONĚT (moravský znak v základním významu)

VONĚT (moravský znak v přeneseném významu)

Mluvní komponent: artikulace celého slova VONÍ nebo jeho části VO a nevýrazné NÍ

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: příjemná vůně, za kterou jdeme

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. nechat se zlákat nějakou materiální hodnotou

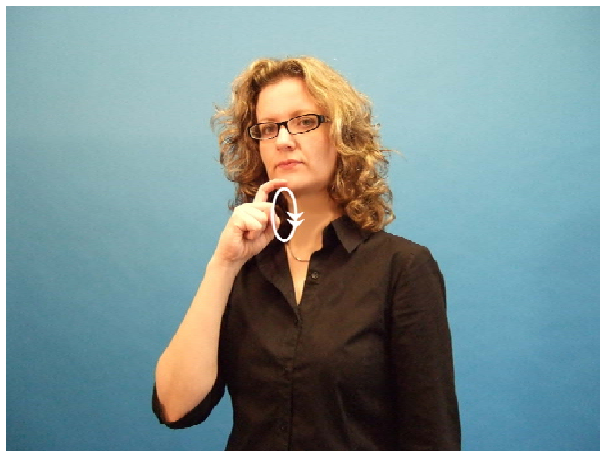
<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Vím, že nemá rád ODS. Proto jsem byl překvapený, že k nim vstoupil. Kamarád řekl, že to udělal hlavně kvůli penězům.	JÁ VĚDĚT KLF: osoba NENÁVIDĚT ODS STRANA PŘEKVAPENÍ (já) PRÁCE NASTOUPIT (on) KAMARÁD ŘÍCT (on-mně) NE VONĚT PENÍZE
Jsem rád za místo, které mám. Z narážek kolegů si nic nedělám.	PRÁCE MÍSTO MŮJ VONĚT NADÁVAT (oni-mně) NEVŠÍMAT (já-jim) *(1)

Vzal jsem si ji, protože má vlastní byt i auto. Tomu se přece nedá odolat.	DÍVKA JÁ VZÍT (ji) DŮVOD MÍT (ona) AUTO BYT VONĚT JÁ
Držím si své pracovní místo, protože často jezdím na služební cesty. K těm dostávám zdarma ubytování a jídlo. To se mi moc líbí.	JÁ PRÁCE MÍSTO DRŽET DŮVOD CESTOVAT (já) CIZINY HOTOVO ZDARMA SPÁT V-TOM JÍDLO JÁ VONĚT
Toho prachatého chlapa se drží jak vosa bonbónu.	MUŽ TEN BOHATÝ ŽENA LEPIT-KLF: dva osoba VONĚT
Práce sice nic moc, ale jsou za ni pěkný peníze.	PRÁCE SZ č. 72 (2009) VÝPLATA VONĚT
Voní mu ty peníze.	VONĚT (ty) PENÍZE BRÁT VONĚT
Peníze nesmrdí.	VONĚT VONĚT PENÍZE VONĚT
Znám ho, moc se nepředře. Když ale přišla takhle nabídka, hned po ní chňapnul. Ne kvůli té práci, ale kvůli dobrým penězům, který za to jsou. Nic dělat nebude. Nechápu, že to šéf nevidí.	ON JÁ VĚDĚT NULA PRACOVAT NABÍDKA KOUKAT PŘIJÍT (on k nabídce) KLF: jít rázně VONĚT (ty) KOUKAT VĚDĚT (já) ON NULA ŠÉF NEVIDĚT INDEX: mu
Znám neslyšícího, který moc neumí masírovat, ale dělá sportovního maséra fotbalovému týmu. Dělá to jenom proto, že s nima může vyjízdit do zahraničí.	NAPŘÍKLAD NESLYŠÍCÍ KLF: osoba POVOLÁNÍ NEBÝT (přít. č.) MASÁŽ FOTBAL SKUPINA JE VYBRAT (oni jemu) JET (on) CIZINY JE VONĚT INDEX: on
Když zjistili, že jsem neslyšící, doporučili mi, abych nastoupil spíš jako řezník. Mně to nevadilo, byl jsem rád, že budu mít vůbec nějakou práci, a tak jsem tam nastoupil.	ČÍST (on) NMS: problém DŮVOD NESLYŠÍCÍ NEVADIT DOPORUČIT (on) LEPŠÍ TY DOLŮ ŘEZNÍK NMS: já kývnout souhlasně rameny JÁ JEDNO HLAVNĚ MÍSTO VONĚT PRÁCE DOST HLAVNĚ JÁ NEVADIT JEDNO NASTOUPIT ŘEZNÍK

Srovnání s použitím výrazu VONĚT v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz VONĚT ve frazeologických spojeních nevyskytuje. Je však možné najít spojení obsahující zápor NEVONĚT, např. *něco mu nevoní* (např. práce, učení, kázeň) ve významu, že se mu to nelíbí. V českém znakovém jazyce se v tomto významu NEVONĚT v přeneseném významu nevyskytuje. Výraz VONĚT se většinou pojí s výrazem PRÁCE, PENÍZE nebo jiná výhoda. Sloveso VONĚT je v přeneseném významu vždy jen v pozitivním tvaru.

VRABEC

VRABEC (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova VRABEC

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: TYP

Sémantická motivovanost: způsob pohybu vrabce, který stále poskakuje a nevydrží delší dobu stát v klidu na jednom místě

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. častá změna (bytu, uspořádání nábytku, v práci, ve studiu, partnerů...)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Pořád se stěhuji z místa na místo.	JÁ BYT STĚHOVAT (opakovaně) TYP VRABEC JÁ
Rok 2006 byl hrozný, protože jsem se šestkrát stěhoval a nikde jsem moc dlouho nepobyl. Neměl jsem dost peněz, abych si koupil byt do soukromého vlastnictví. Proto jsem bydlel provizorně po podnájemch a každou chvíli se stěhoval někam jinam.	VĚC BYT HRŮZA V-TOM ROK 2006 ÚSEK HRŮZA CO V-TOM ŠEST KRÁT STĚHOVAT (opakovaně) TYP VRABEC STĚHOVAT (opakovaně) VLASTNÍ BYT MŮJ VLASTNÍ NEMÍT JÁ PENÍZE NEMÍT PROTO ZATÍM PODNÁJEM JE STĚHOVAT PROBLÉM
Nevydrží na jednom místě, bydlí každou chvíli někde jinde.	BYT SZ č. 9 NE STĚHOVAT (opakovaně) VRABEC
Když jsem byl u kamaráda, viděl jsem, jak má zařízený byt. Asi za měsíc jsem ho přišel zase navštívit. Jeho byt už ale vypadal úplně jinak. Říkal, že rád často stěhuje nábytek v bytě.	KAMARÁD BYT NAVŠTÍVIT (já-k němu) NÁBYTEK KLF: oblast VĚDĚT (já) PAMATOVAT PŘÍSTÍ MĚSÍC SZ č. 24 NAVŠTÍVIT (já-k němu) ZMĚNA NMS: ne JÁ TYP ZA-TO-NEMOCT TYP VRABEC STĚHOVAT (nábytek) *(4)

Neustále měním zaměstnání.	PRÁCE ZMĚNY JÁ VRABEC
Střídá školy jak na běžícím páse, ale od ní ani nic jiného nečekám.	ŠKOLA STĚHOVAT (opakovaně) VZDÁT VZDÁT VRABEC STĚHOVAT ZA+TO+NEMOCT
Ve škole jsem každou hodinu seděl někde jinde.	ŠKOLA JÁ SEDĚT KLF: střídat z místa na místo VRABEC
Jako třeba ve sportu. Nejdřív se stane členem sportovního klubu v Praze. Potom tam skončí a zaregistruje se v Hradci Králové. Tam za chvíli taky skončí a přihlásí se v Českých Budějovicích. Nepřekvapuje mě. Vím, že nikde ho to dlouho nebaví.	SPORT ČLEN PRAHA NASTOUPIT SZ č. 14 STĚHOVAT HRADEC KRÁLOVÉ SZ č. 14 STĚHOVAT ČESKÉ BUDĚJOVÍCE JÁ VĚDĚT ZA-TO- NEMOCT VRABEC STĚHOVAT (opakovaně)
Střídáš kluky jako ponožky.	TY MUŽ PROMISKUITA JINÝ (opakovaně) TYP VRABEC TY *(3)
S nikým moc dlouho nevydrží. Každou chvíli chodí s někým jiným.	CHOZENÍ-S-PARTNEREM ROZCHODY HOP HOP-KLF: osoby v půlkruhu VRABEC JÁ HOP HOP

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Příklady použitých vět komentovali čtyři respondenti v tom smyslu, že by výraz VRABEC nepoužili, místo toho by ve stejném kontextu upřednostnili výraz KULTURA.

Srovnání s použitím výrazu VRABEC v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz VRABEC vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *má na hlavě vrabčí hnízdo* (je rozcuchaný); *už si o tom štěbetají i vrabci na střeše* (je to obecně známo); *sníst toho jako vrabec* (sníst toho málo); *rozprchnout se jako když do vrabců střílí* (rozběhnout se rychle a na všechny strany). V českém znakovém jazyce se v těchto významech výraz VRABEC v přeneseném významu nevyskytuje.

VYHRÁVAT

VYHRÁVAT (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: artikulace části slova VÝHR(A)

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: získat prvenství nad ostatními

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. dát nakonec přednost objektu nebo činnosti, která je člověku kulturně, svou povahou bližší (mateřskému jazyku, smyslovým podnětům z okolí, více vyhovujícím životním podmínkám)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Když na kurzu znakového jazyka píšu vysvětlující slova na tabuli, studenti se dívají pořád jen na tu tabuli a na mě vůbec. Skoro jako bych tam ani nebyl.	KURZ UČIT ZJ JÁ SPOLU ČJ PSÁT (na tabuli) STUDENT DÍVAT-SE (na tabuli) VYHRÁVAT ČJ ZJ NIC
Při týmovém tlumočení, kde je slyšící a neslyšící tlumočník, sleduji výhradně toho neslyšícího.	TLUMOČNÍK KLF: dva osoba stojící vedle sebe NESLYŠÍCÍ SLYŠÍCÍ JÁ VYHRÁVAT DÍVAT-SE NESLYŠÍCÍ
Dostal jsem potřebné informace jak v písemně podobě, tak na videu ve znakovém jazyce. Samozřejmě, že jsem dal přednost verzi ve znakovém jazyce.	INFORMACE TEXT ČJ TO VIDEO KLF: spustit UKAZOVAT JÁ VYHRÁVAT DÍVAT-SE VIDEO UKAZOVAT

Mamka a táta se mnou komunikují různě. Máma na mě mluví a táta znakuje. V komunikaci upřednostňuji znakování s tátou, mluvení s mamkou mě nebaví.	MÁMA TÁTA JINÝ PŘÍKLAD MÁMA MLUVIT TÁTA ZNAKOVAT JÁ VYHRÁVAT ZNAKOVAT MÁMA MLUVIT SZ č. 76e (2009) GESTO: mávnout na ní
Většina lidí, když by si měla rozhodnout, jestli půjde na taneční zábavu sportovců, nebo na společenský ples, dá přednost zábavě. Hlavně proto, že tam není předepsané společenské oblečení. To nesnáším.	ZÁBAVA INDEX: zábava NORMÁLNÍ SPORTOVNÍ SRAZ INDEX: ples PLES VÍC VYHRÁVAT KLF: lidé chodit ZÁBAVA NORMÁLNÍ PLES NEMÍT- RÁD DŮVOD SPOLEČENSKÉ OBLEČENÍ JEDEN NENÁVIDĚT
Všiml jsem si, že když se sejdou neslyšící v klubu, tak tam hlavně popíjejí. Raději si pokecají, než aby sledovali nějakou přednášku. Házou do sebe panáky a až když zavřou bar, tak se teprve přemístí do přednáškového sálu.	VÍDAT KDO NESLYŠÍCÍ KLUB VYHRÁVAT PÍT-KLF: panák TAM VYHRÁVAT KECAT POTOM PŘEDNÁŠKA SZ č. 76e (2009) VYHRÁVAT PÍT-KLF: panák ČEKAT ZAVŘÍT BUFET UŽ KLF: hodně lidí jít ke mně PŘEDNÁŠKA
Na našich televizích běžely dva různé filmy. Nakonec jsem se dívala jen na ten jeden. Připadal mi lepší.	DOMA DVA TELEVIZE FILM POROVNÁT JÁ KOUKAT (na druhou televizi) VYHRÁVAT TO INDEX: první televize VYKAŠLAT VYHRÁVAT
Plánoval jsem dovolenou buď na horách, nebo u moře. Nakonec jsem se rozhodl pro dovolenou u moře.	PLÁN DOVOLENÁ HORY MOŘE MOŘE VYHRÁVAT JÁ KLF: jet tam MOŘE
Chtěl jsem se soustředit na svou práci, jenže neslyšící si vedle mě povídali. Nedalo mi to a pořád jsem je musel sledovat.	PRÁCE SOUSTŘEDIT JÁ CHTÍT NESLYŠÍCÍ UKAZOVAT (oni) JÁ VYHRÁVAT DÍVAT-SE (na ně)
Když máme něco psát a někdo se ve třídě baví, vůbec se na to nemůžu soustředit. Oči mi šilhají po tom, co si říkají.	KLF: já uprostřed v půlkruhu sedící PSÁT OČI ŠILHAT (po někom) UKAZOVAT (oni) VYHRÁVAT DÍVAT-SE (já na ně) HOTOVO
Vyrostl jsem na vesnici a stejně jsem se nakonec přestěhoval do města. Myslel jsem, že moje pouto s venkovem bude mnohem pevnější, ale nebylo.	JÁ BYT JÁ BYT JÁ VESNICE MĚSTO TAM VYHRÁVAT JÁ PŘIPOJIT (do města) VYHRÁVAT MŮJ VYRŮSTAT (na venkově) NESTAČIT VYHRÁVAT STĚHOVAT (do města)

b. něco upřednostnit po předchozích úvahách, na základě zkušeností

Překlad do ČJ	Přepis znaku
Kde mají nejlepší rohlíky? Samozřejmě v Tesco.	ROHLÍK DOBRÝ KDE? VYHRÁVAT TESCO *(2)
Vyjídala jsem jenom cukroví s krémem a s polevou. Rohlíčků jsem si ani nevšimla, protože mi připadaly takové nic moc. Až když jsem dojedla krémové cukroví, došlo na rohlíčky. Najednou mi připadaly docela dobré a jen jsem se divila, že jsem jim na chuť nepřišla už dávno.	CUKROVÍ NAPŘÍKLAD KRÉM NĚCO POLEVA TOTO JÁ VYHRÁVAT VÍC JÍST-KLF: cukroví POTOM ROHLÍČKY CHUŤ SZ č. 72 (2009) POTOM VYPRŠET SZ č. 2 (2009) JÍST-KLF: cukroví ROHLÍČKY NENÍ-ŠPATNÝ DOBRÝ PROČ JÁ NEVZÍT PROČ
Rodiče mě celý život oddaně vychovávali, ale stejně se nakonec přestěhuji ke své přítelkyni.	RODIČE VYCHOVÁVAT (mě) VYHRÁVAT PŘÍTELKYNĚ MOJE DÍVKA BYDLET (u ní) JAKO VYHRÁVAT BYDLET (u ní)

Srovnání s použitím výrazu VYHRÁVAT v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz VYHRÁVAT ve frazeologických spojeních nevyskytuje. Narazit však můžeme na výraz VYHRÁNO, např. *mít u někoho vyhráno* (mít někoho přízeň); *mít vyhráno* (s úspěchem překonat náročné období: v soutěži, v závodě, v nemoci...). V českém znakovém jazyce se v těchto významech výraz VYHRÁVAT v přeneseném významu nevyskytuje.

ZÁBAVA

ZÁBAVA (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova ZÁBAVA

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znkem: nejčastěji je ve spojení s VYPADAT, ale není podmínkou

Sémantická motivovanost: hravá nebo nezávazná činnost

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. častá změna (zaměstnání, vizáže, slibů...)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
V práci dá výpověď, potom si hned najde jinou. Vypadá to, že je to pro něj způsob zábavy. Každý měsíc dva mění zaměstnání. Což je za rok tak pětkrát. Tomu já prostě nerozumím.	PRÁCE TY VÝPOVĚĎ POTOM ZMĚNIT KLF: jiné místo VYPADAT ZÁBAVA NEROZUMĚT MĚSÍC 2+MĚSÍC STŘÍDAT STŘÍDAT ROK ÚSEK PĚT+KRÁT
S oblibou mění zaměstnání každou chvíli.	PRÁCE ZMĚNIT-KLF: z místa na místo (několikrát) ZÁBAVA
Tobě dělá dobře, když každou chvíli děláš něco jiného? Já dělám pořád ve stejném oboru, ty jsi každou chvíli někde jinde. Vypadá to, že tě to baví. Je to pro tebe taková zábavná hra na střídání povolání.	POVOLÁNÍ ZMĚNIT-KLF: z místa na místo (několikrát) TY DOKÁZAT JÁ STEJNĚ POVOLÁNÍ ZAMĚRIT TY ZMĚNIT-KLF: místo (několikrát) VYPADAT ZÁBAVA VÝPOVĚĎ PŘESTUPOVAT VYPADAT HRÁT ZÁBAVA

Účesy nebo oblečení mění podle nálady. Vyžívá se v tom, má to jako formu zábavy.	VLASY-KLF: vlasy MĚNIT (opakovaně) OBLEČENÍ MĚNIT (opakovaně) VYPADAT TY ZÁBAVA
Každou chvíli má jiné náušnice. Asi se tím baví.	NÁUŠNICE JINÝ (opakovaně) ZÁBAVA
Nejdřív slíbil, že se budeme moci sejít příští týden v jednu, potom v půl dvanácté, nakonec až ve tři. Už jsem se v tom vůbec nevyznal. Řekl jsem mu, ať si se mnou přestane hrát a řekne jasně, kdy se uvidíme.	SLIB INDEX: tebe PŘÍŠTÍ TÝDEN SRAZ 13+HODIN NE ZMĚNA DŘÍV 12:30 NE ZMĚNA 15+HODIN UŽ ZÁBAVA NEROZUMĚT PROSIT DOST VE-SKUTEČNOSTI SETKAT-SE KDY
Po dvou měsících chození se začali hádat, až se rozešli. Potom se zase dali dohromady a zase se rozešli a tak pořád dokola. Nerozumím tomu. Asi je to pro ně druh zábavy.	SPOLU-KLF: dva partnery 2+MĚSÍCE HÁDKA KONEC ROZCHOD NE ZPÁTKY SPOLU-KLF: dva partnery NEROZUMĚT ROZCHOD CHOZENÍ-S- PARTNEREM (opakovaně) VYPADAT UŽ ZÁBAVA NEROZUMĚT POTŘETÍ POČTVRTÉ OPAKOVAT ZÁBAVA DOBŘE VÍDAT ROZCHOD CHOZENÍ- S-PARTNEREM

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Dva respondenti, se kterými jsem po elicitacním rozhovoru diskutovala, si o příkladu s výrazem **ZÁBAVA** myslí, že by místo něj bylo možné použít výraz **HRÁT**.

Srovnání s použitím výrazu **ZÁBAVA v přeneseném významu v češtině:**

V češtině se výraz **ZÁBAVA** v mnoha frazeologických spojeních nevyskytuje, ale např. *není s ním žádná zábava* (je nebezpečný); *nedělá to pro zábavu* (nedělá to jen tak, ale s nějakým cílem). V českém znakovém jazyce se v těchto významech výraz **ZÁBAVA** v přeneseném významu nevyskytuje.

ZDRAVÝ

ZDRAVÝ (v základním i přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova ZDRAVÝ

Změny formy znaku: –

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: být v pořádku, funkční, bez problémů

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. být stále v dobrém stavu

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Ten kabát mám už dvacet let, ale pořád je pěkný. Je kožený a moc dobře se nosí.	KABÁT MÍT DOMA 20 LET ZDRAVÝ KLF: kabát BEZVADNÝ KŮŽE OBLÉCT-KLF: kabát SZ č. 74 (2009) UŽ ZDRAVÝ KLF: kabát
Když jsem viděl v bazaru patnáct let staré auto, které bylo pořád dobré, nebylo rezavé, podvozek mělo taky nepoškozený, tak jsem ho hned koupil.	BAZAR KLF: auto PĚKNÝ 15 LET AUTO ZDRAVÝ KLF: spodní auto REZAVÝ NULA ZDRAVÝ KLF: spodní auto ZDRAVÝ SZ č. 74 (2009) OKAMŽITĚ KOUPIT
Ta televize pořád dobrá, pořád dobře slouží.	TELEVIZE ZDRAVÝ GESTO: mávnout
Byt je v pořádku. Není v něm nic poškozeného. Byl jsem vevnitř a vypadá pěkně. Koupím ho, i když je starší.	BYT ZDRAVÝ ROZBITÝ BYT UVNITŘ ZDRAVÝ PĚKNÝ DOBRÝ JÁ KOUPIT

b. být „střízlivý“

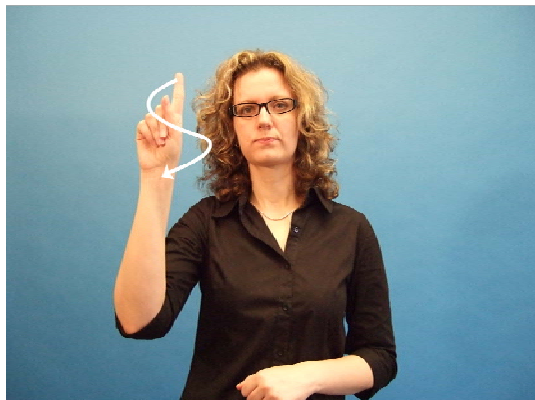
Překlad do ČJ	Přepis znaku
Pijeme, ale já jsem pořád střízlivý. Pořád chodím rovně, na rozdíl od tebe. Ty se potácíš a padáš. Já jsem opravdu úplně střízlivý.	CHLASTAT ZDRAVÝ JÁ ROVNĚ CHODIT SZ č. 3 TY UPADNOUT-KLF: osoba JÁ ZDRAVÝ SZ č. 52 (2009)
Tak jsem si řekl, že to zkusím. Natáhl jsem do sebe kouř, chvíli jsem ho v sobě podržel a potom jsem ho vydechl, ale nic to se mnou nedělalo. Vedle mě se po vdechnutí hned smály na celé kolo. A ne jen někomu se změnilo chování. Smáli se úplně všichni, jeden přes druhého, plácali si jako blázni. Jen mně jedinému nic nebylo. Vůbec jsem nic necítil. Bylo to divný.	SZ č. 2 (2009) VDECHNOUT (marihuany) ZADRŽET (dech) VYDECHNOUT VYPADAT NIC HOP SMÁT-SE JÁ SZ č. 44 (2009) SMÁT-SE ON ZMĚNIT OSTATNÍ SMÁT-SE PLÁCNOUT-SI BLÁZEN JÁ NIC VYPADAT ZDRAVÝ DIVNÝ SZ č. 2 (2009)

Srovnání s použitím výrazu ZDRAVÝ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz ZDRAVÝ vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *mít zdravý rozum* (být rozumný, normální); *být na zdravém vzduchu* (být v přírodě); *mít zdravý kořínek* (mít pevné zdraví). V českém znakovém jazyce se v tomto významu ZDRAVÝ v přeneseném významu nevyskytuje. Pro zajímavost: jedním ze základních významů výrazu ZDRAVÝ v češtině je být v nepoškozeném, neporušeném stavu, např. *Po výbuchu nezůstalo ani jedno okno zdravé*. Zajímavé je, že v tomto případě se v přeneseném významu v českém znakovém jazyce nepoužije výraz ZDRAVÝ. Bylo by to možné pouze v případě, kdy by po výbuchu všechna okna zůstala nepoškozená, neporušená, tedy v kladném významu. Častěji se výraz ZDRAVÝ v českém znakovém jazyce použije v situaci, kdy je předmět po dlouhé době stále v dobrém stavu.

Částečná změna formy znaku

BLESK

BLESK (v základním významu)

BLESK (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova BLESK

Změny formy znaku: změna místa; znak artikulovaný se začátkem pohybu na tvářích nikoliv v pravé horní části hlavy; objevuje se v provedení artikulovaný oběma rukama

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: rychlý pohyb

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. velmi rychle

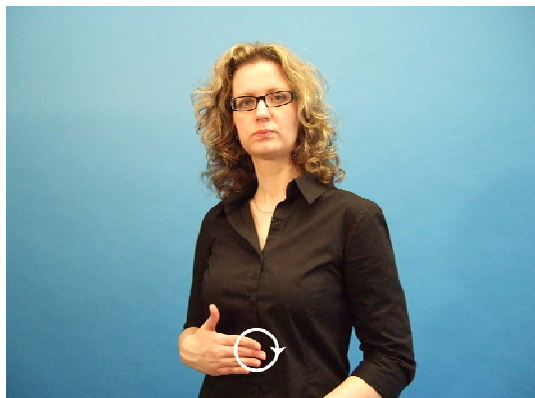
<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Zvěsti se šíří strašně rychle. Jeden večer se na zábavě neslyšících něco stane a druhý den už o tom všichni vědí. Páni, to je rychlost!	ŠÍŘIT TELEGRAM NAPŘÍKLAD VČERA STÁT-SE ZÁBAVA PÁNI BLESK
Povídala jsem si s ním, potom jsme se rozloučili a on odešel. Vypadal úplně zdravě. Za pouhé dvě hodiny nato zemřel. Nemohla jsem tomu uvěřit. Normálně jsem si s ním povídala a za dvě hodiny na to je najednou mrtvý. Bylo to jako blesk z čistého nebe. Běhal mi z toho mráz po zádech.	UKAZOVAT (já+on) ZDRAVÝ POZDRAVIT POLÍBIT-NA-TVÁŘI PRYČ (on) ZA DVA+HODINY ZEMŘÍT (on) BLESK ZEMŘÍT (on) NEVĚŘIT (já) FAKT (opakovaně – někdo jiný) JÁ NMS: nevěřicně kroutící hlavou JÁ BÝT (min. č.) PŘED DVA+HODINY BLESK MÍT-HUSÍ-KŮŽI (já)
Chodili spolu jen krátce a už stáli před oltářem.	SPOLU (oni dva) CHODIT KRÁTCE BLESK SVATBA

Dostal se mi do ruky leták s reklamou na zboží. Do obchodu jsem přišel v devět hodin, ale po zboží se jen zaprášilo.	JÁ OBCHOD REKLAMA KLF: papír JÁ PŘIJÍT DEVĚT+HODIN BLESK VYPRODÁNO
Během chvilinky jsem byl oblečený.	JÁ OBLÉCT BLESK
Myslela jsem, že ho zkouška teprve čeká. Řekl mi, že už ji má za sebou. Vůbec nechápu, jak to mohlo tak rychle utéct.	TY ZKOUŠKA SPRÁVNĚ PŘÍŠTĚ NAVŠTÍVIT (k nám) HOTOVO GESTO: jo BLESK ODKUD
Bylo mu špatně, tak šel domů. Myslel jsem, že bude tak týden ležet, jenže už druhý den byl v práci.	ON ŠPATNĚ CÍTIT-SE-MDLO NEMOCNÝ DOMŮ MYSLET (já) TÝDEN MAROD ZÍTRA BLESK PŘIJÍT (on) ZDRAVÝ
Odešel na záchod a do minuty byl zpátky.	ZÁCHOD ODEJÍT (on) ZPÁTKY BRZO BLESK
Páni, ty ses domů dostal tak brzy!	DOMŮ (ty) PÁNI BLESK TY BRZO KLF: z místa na místo
Šel jsem na úřad podat žádost o byt. V momentě byl byt vyřízený.	ÚŘAD DOVNITŘ VYŘÍDIT BYT DOSTAT (mě) BLESK HOTOVO *(1)

Srovnání s použitím výrazu BLESK v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz BLESK vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *udělat něco jako blesk* (velmi rychle); *šíří se to jako blesk* (rychle); *zůstal stát jako by do něho uhodil blesk* (zaražený). V českém znakovém jazyce se v tomto významu BLESK v přeneseném významu také vyskytuje. Zajímavé je, že v češtině je výraz BLESK často součástí přirovnání. V českém znakovém jazyce je využití výrazu BLESK velmi pestré (více než v uvedených přirovnáních v češtině) a nejedná se jen o přirovnání.

BŘICHO

BŘICHO (v základním významu)

BŘICHO (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova BŘICHO

Změny formy znaku: změna pohybu; u znaku v základním významu je kruhový pohyb, v přeneseném významu se mění na krátký opakovaný pohyb ve směru od těla k tělu

Často ve spojení se znakem: SEDĚT

Sémantická motivovanost: břicho jako symbol sytosti

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. vydělat si slušné peníze nezaslouženě

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Týká se to hlavně vysoce postavených politických hodnostářů, kteří to dělají jen pro peníze a proto, aby byli u moci. Nic moc nedělají, ale docela slušně si vydělají. Nikdo je nevyhodí a oni taky sami neodejdou. Pořád jsou na svých místech a berou peníze za nic.	PRVNÍ POLITIKA BŘICHO SZ č. 51 (2009) VÝHODA VÝPLATA GESTO: například JE POVÝŠENÍ NEBO VYSOKÝ-PŘEDSTAVITEL SZ č. 51 (2009) PRÁCE – NULA INDEX: on BŘICHO JE VYDĚLÁVAT DÁLE VYHODIT (ho) NEBO Odstoupit NULA ZŮSTAT BŘICHO
Nemá žádné vzdělání, ale přesto udělal pěknou kariéru. Dneska má dobré místo a za to nicnedělání dostává ke všemu docela hezké peníze.	KLF: osoba TYP VZDĚLÁNÍ NULA NIC PRÁCE KARIÉRA JE SEDĚT BŘICHO ON JE
Na své politické kariéře vydělal spousty peněz. Ten už se mít špatně nebude.	KARIÉRA MINISTR BŘICHO JE ODKAZ: on

Je to člověk, který nic neumí, nikdy nic nevyřídí, nevyjedná. Je docela vysoce postavený, nemusí hnout ani prstem a dostává spousty peněz.	KLF: osoba TYP PRÁCE VYŘIZOVAT ZARŽDIT OSEL JE KLF: nasadit ho do vyšší pozici BŘICHO JE KLF: nasadit ho do vyšší pozice
Nikdy nesportoval a najednou je vybrán do týmu, který pojede na olympiádu do Taipei. Je to úplně na hlavu postavený. On je tam úplně k ničemu. Jen využívá příležitosti, jak si přilepšit.	ODKAZ: on ZAPOJIT VŮBEC SPORT JET TAIPEI VYBRAT (ho) BLBOST ODKAZ: on PRÁCE NIC BŘICHO KOUKAT BŘICHO JET

Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Tři z respondentů uvedli, že výraz BŘICHO v nepřímém pojmenování ve vlastní spontánní komunikaci nepoužívají, ale rozumí mu.

Srovnání s použitím výrazu BŘICHO v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz BŘICHO vyskytuje např. ve frazeologických spojeních, *mít plný břicho* (myslet na jídlo a materiální blaho). V českém znakovém jazyce se v tomto významu BŘICHO v přeneseném významu nevyskytuje.

JE

„JE“ (znak ze znakované češtiny „v základním významu“)

„JE“ (znak v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova JE

Změny formy znaku: změna pohybu; původně je znak (patřící do znakované češtiny) artikulován jednou rukou, v přeneseném významu je artikulován dvěma rukama

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: co JE, to se počítá

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. aspoň, alespoň / využít příležitosti

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Šéf mi dal materiály, které měl původně dostat někdo jiný. Ale nesnažila jsem se na to upozornit, nechala jsem si je a alespoň jsem je potom mohla využít.	ŠÉF MATERIÁL SPRÁVNĚ DÁT (tobě) OMYL DÁT (mně) JÁ JE ZNEUŽÍT
Viděla jsem, že je v obchodě sleva, tak jsem hned nakoupila. Alespoň jsem nějakou korunu ušetřila.	OBCHOD UVIDĚT SLEVA JÁ JE KOUPI
Kdyby nechodili spolu, tak jsou určitě sami. Aspoň že je to tak.	JE SPOLU (on-ona) CHODIT JE SPOLU (on-ona)
Nebylo tam nic jiného k pití, tak jsem zahнала žízeň aspoň kávou.	PÍTÍ BÍDA JE KÁVA SZ č. 2 (2009) PÍT
Nabídli nám seznam zájezdů. Hned jsme toho využili. Bylo to výhodnější než to někde shánět sami.	NABÍDKA SEZNAM TO DOSTAT (já) JE JET NĚCO JE JET
Pořád sháněl bydlení. Nakonec sehnal takový starý byt. Nic moc to není, ale aspoň má střechu nad hlavou.	BYT NEMÍT JE SZ č. 50 (2009) BYT TAM JE NEVADIT

Moje mamka do té doby nikdy nebyla nikde v cizině. Kamarádka jí pozvala na oslavu narozenin do Německa, kde bydlela. Mamka se rozhodla, že tam pojede. Říkala, že alespoň poprvé v životě zažije, jaký je to za hranicemi. Podpořila jsem ji v tom.	BÝT (min. č.) MÁMA MŮJ CIZÍ JET SZ č. 5 POTOM AKORÁT KAMARÁD POZVAT (ji) NAROZENINY ON BYDLET NĚMECKO PŘÁVĚ MÁMA JE JET JE ASPOŇ ŠLÁPNOUT JÁ GESTO: běž MÁMA ANO JET GESTO: běž
Tlumočník byl ve službě. Nemůže si tedy dát s námi žádný alkohol. Nabídli jsme mu alespoň kus koláče, kde je rum. Ať se napije alespoň touhle cestou.	ON TLUMOČNÍK PRÁCE SLUŽBA ON JÁ ALKOHOL DÁT (mu) SZ č. 3 MUSET SLUŽBA PRACOVAT KOLÁČ PŘINĚST-KLF: koláč TEN V-TOM RUM MÍT JE .
Sociální příspěvek je sice jen pár korun, ale alespoň mám peníze na to, jít si někam posedět s přáteli.	SOCIÁLNÍ PŘÍSPĚVKY (mně) JE MÁLO JE VZÍT-KLF: málo peněz OSLAVIT HOTOVO
Byla jsem na dovolené v Tunisku. Můj kamarád tam ještě nikdy nebyl, ale zase byl jinde. Tak jsme si alespoň srovnali skóre.	ZAJÍMAVÝ JÁ DOVOLENÁ JET TUNISKO BÝT (min. č.) JÁ KAMARÁD JEHO ON KAMARÁD MŮJ ON NEBÝT (min. č.) JE ASPOŇ JÁ JAKO 1:1 JE BÝT (min. č.) JÁ

b. dosáhnout něčeho, co je pro ostatní těžko uvěřitelné

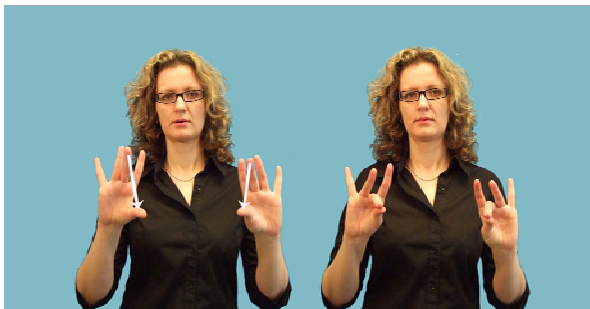
<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Umiš tak hezky mluvit, že tomu každý neslyšící podlehne. No vidíš, k čemu to je dobrý.	ŘÍCT (mu) PÁNI TY UKAZOVAT SZ č. 74 (2009) NESLYŠÍCÍ SZ č. 21 JE SZ č. 74 (2009) UKAZOVAT
Ona je taková husička a chodí s opravdu chytrým klukem. Opravdu se tomu musím divit.	MUŽ CHYTRÝ DOBRÝ DÍVKA OBLIČEJ BLBÝ SPOLU JE JÁ DIVIT-SE
Byla vždycky taková nemastná neslaná. Nikdo si nedělal moc velké iluze o její budoucnosti. No a vidíš, dneska je vdaná a má dokonce i dítě.	DÍVKA NMS: líný VYPADAT NIKDY BUDOUCNOST NEHODIT JE MANŽELSTVÍ JE DÍTĚ
Ve škole nikdy nebyl vynikajícím a pilným žákem a podívej, kam to dotáhl.	ON JÁ VĚDĚT UČIT-SE LÍNÝ NEDBALE UČIT-SE NIKDY JE KARIÉRA JE ON
Ukazuju ošklivě, a přesto mě vybrali pro natáčení do televize. Kdo by to byl řekl, že si mě všimnou!	UKAZOVAT ŠKAREDĚ JE VYBRAT (mě) NATOČIT (mě) TELEVIZE JE
Byla jsem přesvědčená, že už nikdy nebudu studovat. Hlavně proto, že už jsem na to stará. Už je to dvanáct let, kdy jsem dostudovala, a za tu dobu jsem se na učení ani nepodívala. Když mi řekli, že budu muset studovat, nevěřila jsem, že to zvládnu. Šla jsem nakonec k přijímacím zkouškám. Zavzpomínala jsem si na dávná školní léta. Vyplňovala jsem do testu, co mě napadlo. Potom nás čekali	JÁ ŠKOLA VLASTNÍ NÁSTUP CÍTIT SZ č. 3 STUDOVAT SZ č. 3 NIKDY VĚDĚT DŮVOD MOC ROKŮ NULA PŘEDTÍM 12 LET NULA UČIT-SE ŠKOLA NAPOSLED DÁVNO PROTO TEĎ ZPÁTKY STUDOVAT ŠKOLA NEVADIT ZKUSIT PŘIJÍMACÍ ZKOUŠKA JÁ ANO SZ č. 24 DÁVNO PSÁT TOTO ZKOUŠKA DOPLNIT VYMYSLIT HOTOVO POTOM HOP

ještě další dílčí zkoušky. Konečné výsledky nám měli potom sdělit. Vůbec jsme netušila, jak to může dopadnout. Potom jsem se dověděla, že jsem zkoušky udělala a že jsem přijatá. Tak aspoň že tak. Dlouho jsem nestudovala a myslela jsem, že je to v mém případě nemožné. A teď se to navzdory tomu podařilo.	ZKOUŠKA JINÝ TYP SKUPINA (opakovaně) POZDĚJI VYSLEDEK CO DOPADNOUT NEVĚDĚT POVĚST POSTUP JE SZ č. 32 (2009) NULA AŽ JE
I on zalhal, viděla jsem to. Byla jsem překvapená, že i on se dopustil lži.	JE LHÁT UKAZOVAT JE LHÁT JÁ PŘEKVAPENÍ
Já i on jsme na tom byli velmi podobně. Nebyli jsme žádní chytráci. Ale on ten průkaz získal. Z šesti spolužáků ho dostali tři kluci. Úplně mi padla brada, když jsem se to dověděla. Vždycky měli čtyřky od shora až dolů a průkaz mají a mně se to nepodařilo.	JÁ TY BLBÝ PRŮKAZ PRŮKAZ MŮJ SPOLUŽÁK ŠEST TŘI KLUK BLBÝ PRŮKAZ JE DOLNÍ-ČELIST-SPADNOUT DÍVAT-SE (na ně) SAMÉ-ČTYŘKY JE PRŮKAZ VŠICHNI JÁ SZ č. 3 NEMÍT PRŮKAZ
„Hele, to je vyloučený, abys s touhle holkou něco měl. Ta si nikoho nepustí k tělu.“ „To jo, ale já jsme ji ukecal. Díky své výmluvnosti jsem si s ní aspoň užil.“	ALE SZ č. 32 (2009) DÍVKA PEVNÝ ZABRÁNIT JÁ JE PODAŘIT-SE-DOSTAT-JI-DO-POSTELE POVĚST UKECAT-JI SZ č. 74 (2009) PODAŘIT-SE-DOSTAT-JI-DO-POSTELE JE
U zkoušky jsem si vytáhl otázku, ke které jsem vůbec nic nevěděl. Říkal jsem si, že to bude můj konec. Ale naštěstí jsem to nějak okecal. Nakonec jsem zkoušku udělal za jedna. Jsem rád, že ji mám.	ZKOUŠKA TO TYP OTÁZKA JÁ KONEC NEVADIT VYMLUVIT POVĚST JEDNIČKA JE GESTO: hurá JE ZKOUŠKA
Podařilo se mi vidět naživo Arnolda Schwarzenegra. Už je to pěkná řádka let. Viděl jsem ho na Václavském náměstí v restauraci Planet Hollywood.	POVĚST JE HEREC PŘISTIHNOUT ARNOLD SCHWARZENEGER JÁ JE PŘISTIHNOUT VÁCLAVSKÉ-NÁMĚSTÍ TAM DÁVNO HOLLYWOOD RESTAURACE TO RESTAURACE HOLLYWOOD

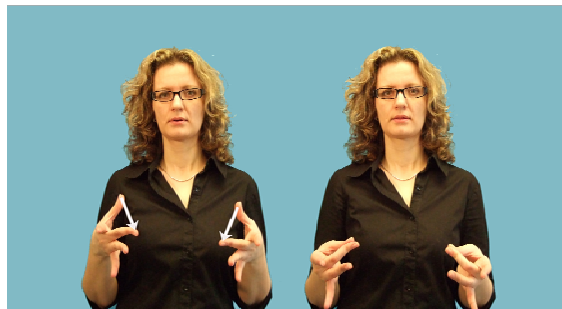
Srovnání s použitím výrazu **JE** v přeneseném významu v ČJ:

V češtině se výraz **JE** nevyskytuje ve frazeologických spojeních jako samostatný výraz, je pouze pomocným slovesem a pojí se s výrazy dalšími.

LEPIT

LEPIT (v základním významu)

LEPIT (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova LEPÍ

Změny formy znaku: změna orientace dlaně; znak LEPIT má v základním významu různé formy (produktivní znak: prostorové sloveso), vybrala jsem proto jednu formu, která je podle mého názoru „neutrální“ (nezahrnuje manipulaci s předmětem), v tomto případě pak při použití znaku v přeneseném významu došlo ke změně orientace dlaně, která je v nepřímém pojmenování ve směru nahoru

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: vlastnost lepidla držet dvě věci pevně pohromadě

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. zůstat stále na stejném místě

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Sedl jsem si a už jen tak nevstanu.	JÁ SEDĚT LEPIT
Pořád si stěžuješ na svou práci, tak nechápu, proč tam ještě jsi. Proč se prostě nesebereš a nedáš výpověď.	TY PRÁCE STĚŽOVAT UKAZOVAT PROČ LEPIT TY ODEJÍT
Když se sejde více neslyšících, vydrží se bavit docela dlouho. Nachystají se, že půjdou domů, ale odchod se jim vždycky poněkud protáhne.	NESLYŠÍCÍ UKAZOVAT AŽ UŽ ODEJÍT TYP LEPIT ODKLAD ODKLAD TYP LEPIT
Jen tak mě z této práce nikdo nedostane.	LEPIT MOJE MÍSTO PRÁCE LEPIT
Jako třeba s dovolenou. Jednou někam vyjeli a tak se jim tam zalíbilo, že už jezdí jenom tam. Čekala bych, že budou chtít poznávat i jiná místa, ale oni ne. Jezdí pořád na stejné místo.	DOVOLENÁ JET LÍBIT UŽ PRIMA LEPIT JEZDIT MÍSTO STEJNÝ MÍSTO JINÝ NMS: ne TAM STEJNÝ PROČ JET-JINAM GESTO: pokrčit rameno LÍBIT JEHO LEPIT STEJNÝ JEZDIT GESTO: pokrčit rameno JEHO

- b. držet se někoho nebo něčeho jako klíště, mít někoho v patách

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Drží se máminy sukně jako klíště.	SYN INDEX: ji MAMINKA KLF: dva osoba držící u sebe LEPIT
Dej si pozor! Jednou jí pomůžeš, a už se ji nezbavíš.	POZOR POMÁHAT (ty-jemu) BRZO LEPIT KLF: dva osoba držící u sebe
Kdysi jsem jako vždycky v neděli pustila televizi. Dávali akorát seriál Ztracení. Od té doby jsem ho začala sledovat pravidelně. Je to hodně zajímavý seriál se spoustou dobrodružných zápletek.	JÁ SZ č. 29 DÁVNO KLF: zmáčknout dálkové ovládání TELEVIZE VIDĚT KLIPY BÝT (bud. č.) DĚJ SZ č. 12 (2009) JÁ GESTO: mávnout ZAJÍMAT-SE SZ č. 1 NEDĚLE PŘÍŠTĚ JÁ DÍVAT-SE ZAJÍMAT KLF: zmáčknout dálkové ovládání ZAJÍMAT-SE UŽ HLAVA LEPIT ZAJÍMAT-SE DĚJ SZ č. 51 (2009) SERIÁL JMÉNO ZTRACENÍ SZ č. 51 (2009) ZAJÍMAVÝ ANO

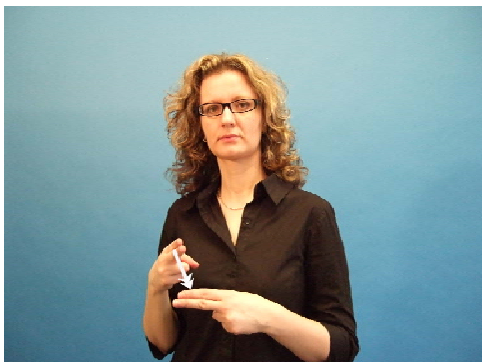
- c. vrýt do paměti, mít na paměti; držet se myšlenky

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Objednal jsem si tlumočníka, který nebyl nic moc. Ale on chtěl, abych si ho objednával pořád. Nechtěl jsem, aby pro mě tlumočil stále on, i když už se zlepšil. Pořád se mi nabízel, ale já jsem si chtěl objednat lepšího tlumočníka.	TLUMOČNÍK SZ č. 72 (2009) LEPIT OBJEDNAT (ho) NECHTÍT ODMÍTOUT UŽ ZLEPŠIT (on) LEPIT PRYČ NECHTÍT VZÍT (jiný) SZ č. 1 LEPŠÍ
Objednal jsem si tlumočníka, který byl lepší než jakýkoliv předtím. Od té doby si objednávám už jenom jeho.	TLUMOČNÍK OBJEDNAT NEJLEPŠÍ UŽ LEPIT OBJEDNÁVAT LEPIT SPOLU
Pamatuješ, jak jsme jeli do Ústí udělat tu přednášku o kultuře neslyšících? Řekli jsme tam, že neslyšící se vzájemně vnímají jako členové jedné velké rodiny. Od té doby je to dané jednou pro vždy. Já a ostatní jsme rodina.	TY KULTURA TY NESLYŠÍCÍCH JET ÚSTÍ-NAD-LABEM NESLYŠÍCÍ CÍTIT JAKO RODINA UŽ JÁ HLAVA LEPIT JAKO SPOLU RODINA SZ č. 19 (2009) HOTOVO UŽ MLUVIT JÁ
Nejde ji to přeučit. Pořád jde hrozně po slovech. Prostě tak, jak je na to zvyklá z Unie. Nechala jsem ji být. Nemá smysl jí něco říkat.	UČIT(ji) SZ č. 3 TYP SLOVO CÍL JEHO ČESKÁ UNIE UŽ LEPIT GESTO: mávnout SZ č. 3 SZ č. 11(2009)

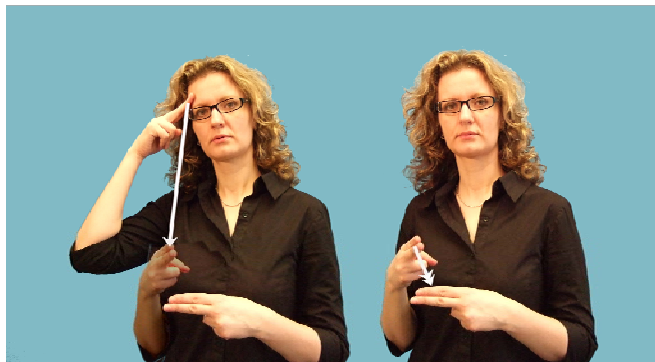
Srovnání s použitím výrazu LEPIT v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz LEPIT vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *lepit to dohromady* (pracně něco dávat dohromady); *lepit se někomu na paty* (někoho všude následovat); *smůla se mu lepí na paty* (nic se mu nedaří). V českém znakovém jazyce se v těchto významech výraz LEPIT v přeneseném významu nevyskytuje. V případě spojení *lepit se na někoho* to však možné je. Musím však poznamenat, že v českém znakovém jazyce se LEPIT nepojí jen s osobou (lepit se na někoho), ale i s místem či s myšlenkou (vrytou do paměti).

NEMOC

NEMOC (v základním významu)

NEMOC (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova NEMOC

Změny formy znaku: změna místa artikulace; dominantní ruka ve tvaru p začíná pohyb na spánku a pokračuje dále ve stejném pohybu jako u původního znaku NEMOC (není to však povinná změna, je možné vidět variantu, která je shodná se znakem NEMOC v původním významu)

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: nebýt v normě

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. mít něco oblíbené; vášeň, mánie

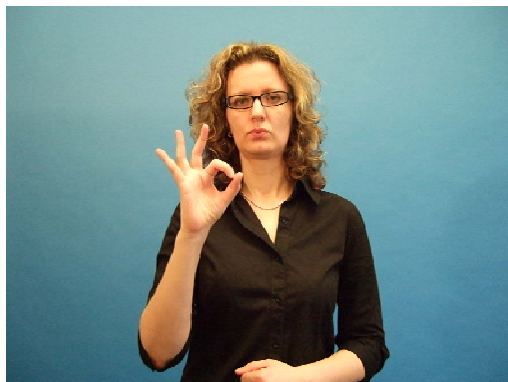
<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Je blázen do počítačů.	NEMOC POČÍTAČ
Zbožňuje čokoládu.	NEMOC JEHO ČOKOLÁDA
Jeho velkým koníčkem je opravování aut.	AUTO OPRAVOVAT ZAMĚŘIT NEMOC
Je vášnivým modelářem letadel.	LETADLO MODELOVAT NEMOC
Děti milují časopisy s komiksy o kačeru Donaldovi. Listují si v něm pořád dokola. Žádný jiný časopis je tolik nebaví.	DĚTI MILOVAT ČASOPIS KOMIKS KAČER NEMOC PROLISTOVAT JINÝ SZ č. 76e (2009) NEMOC ZAMĚŘIT
Můj manžel by mohl mít každý den k obědu koprovou omáčku. Tak mu ji vařím, co bych pro něj neudělala.	MŮJ MANŽEL JIST OBĚD VAŘIT MILOVAT KOPROVÁ OMÁČKA BÍLÝ NEMOC ZAMĚŘIT MILOVAT JÁ MUSET VĚNOVAT (jemu) VAŘIT
Moje mamka viděla film Titanic už nejmíň stokrát. Pouští si ho snad každý den. Nechápu to. Je blázen.	MOJE MÁMA MILOVAT NEMOC DÍVAT-SE (opakovaně) FILM TITANIC KAŽDÝ DEN OPAKOVAT JÁ BOLET- HLAVA MILOVAT NEMOC JEJÍ

Každé ráno musím mít sladkou snídani. Bez toho bych nemohl vůbec fungovat.	NEMOC MOJE CO SNÍDANĚ SLADKÝ NEMOC JÍST BEZ SZ č. 3
Já na ničem neulítávám. Zato moje maminka ano a docela dost. Maminka miluje filmy. Vůbec nemám šanci jí cokoliv říct. Nespustí oči z obrazovky po celou dobu filmu. Když jí něco opravdu potřebuju povědět, můžu na ni promluvit, až film skončí. Maminka je filmový maniak.	JÁ NEMOC ZAMĚŘIT SKORO NULA MÁMA NEMOC GESTO: pozor FILM ZAJÍMAT SOUSTŘEDIT VOLAT (já+ji) SZ č. 3 SOUSTŘEDIT AŽ KONEC VYPRÁVĚT NEMOC MÁMA JEJÍ FILM
On taky miluje fotografování. Fotí všechno, co mu přijde před objektiv.	TEN-TŘETÍ TAKÉ FOTO MILOVAT NEMOC FOTIT-KLF: prostor

Srovnání s použitím výrazu NEMOC v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz NEMOC vyskytuje např. ve frazeologickém spojení *nemoc z povolání* (následek nějaké práce). V českém znakovém jazyce se v tomto významu NEMOC v přeneseném významu nevyskytuje.

NULA (NULOVÝ)

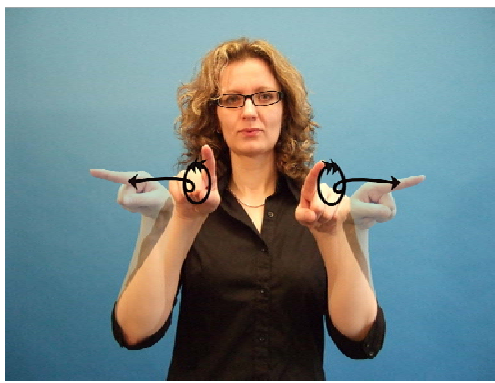
NULA (v základním významu)

NULA (v přeneseném významu) – 1. varianta znaku

NULA (v přeneseném významu) – 2. varianta znaku

NULA (v přeneseném významu) – 3. varianta znaku

Mluvní komponent: plná artikulace slova (nejčastěji) NULA, ale vyskytuje se mluvní komponent NULOVÝ

Změny formy znaku: změna pohybu a tvaru ruky; v základním významu je následující podoba znaku: žádný pohyb, tvar ruky t, v přeneseném významu se objevují tři podoby znaku – (a) kruhový pohyb, (b) bez kruhového pohybu, ale tvar ruky t se otevře, (c) tvarem ruky d a malovat do vzduchu symbol pro neexistenci (jako malé psací o)

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: nic, vůbec nic

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. zdůraznění záporu (vůbec nic) – 1. varianta znak

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Věděl o tom ode mě. Potom to ale zapřel a říkal, že jsem mu nic takového neřekl, že jsem si to vymyslel. Že prý jsem mu nikdy nic takového neřekl.	BÝT (min. č.) ŘÍCT (tebe) NE ŘÍCT (mně) – NULA NEBÝT (min. č.) VYMYSLIT
Řekla jsem kamarádovi, aby požádal moji mámu o pomoc s vyřešením problému. Když jsem přišla domů a zeptala jsem se mámy, jestli s ní kamarád mluvil, odpověděla, že jí vůbec nic neřekl.	PROSIT KAMARÁD PROSIT ŘÍCT (mé mámě) MOJE MÁMA PROBLÉM ŘEŠIT PROSIT (VT) ŘÍCT (on-jí) HOTOVO JÁ POZDĚJI DOMŮ ŘÍCT (jí) MÁMA BÝT (min. č.) NESLYŠÍCÍ ŘÍCT (on-tobě) MAMA ŘÍCT (on-mně) NULA
Jsem opravdu blbec. Jsem na sebe hodně naštvaná. Měla jsem v počítači hodně důležitých dat, dokumenty bowlingového klubu, obsah webových stránek a spousty dalších. Z toho mi v počítači nezbylo vůbec nic. A samozřejmě jsem si nic z toho nikam nezazaložovala.	JÁ NAŠTVANÝ MOZEK VAŘIT TAM (v počítači) DŮLEŽITÝ BOWLING WWW STRÁNKA DÁT (do počítače) CELÝ ZMIZET JAK NEMÍT ZÁLOHA DÁT NULA
Mozek mi dneska vypověděl službu.	MOZEK NULOVÝ MOZEK NULOVÝ
Vůbec nic mi nedal.	DÁT (mně) NULA
Měla jsem toho v práci hrozně moc, takže když jsem přišla na výuku, vůbec jsem nevěděla, co budu se studenty dělat. Něco jsem nakonec ze sebe vysypala.	MOC PRÁCE ZANEPRÁZDNĚNÝ UŽ PŘIJÍT VÝUKA MOZEK NEMÍT NULOVÝ SZ č. 2 (2009) UČIT
Vůbec jsem se neučila. Šla jsem na test s tím, že ho budu psát z oleje. A udělala jsem ho.	NULA UČIT-SE NULA PŘÍMO TEST PSÁT JE POVĚST
„Všechno to, co říká je jen překlad toho, co ve skutečnosti říkám já. Tlumočník nic nepřidává.“ Potom to pochopil a dál už mlčel.	NĚCO ON POVÍDAT PŘELOŽIT TLUMOČNÍK PŘIDAT NULA NIC AHA DOBŘE MLČET

b. větší zdůraznění záporu (ani) / „něco, co někomu nic neříká“ – 2. varianta znak

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Já jsem to v žádném případě neudělala!	NULA NEBÝT (min. č.) JÁ
Matika mi nic neříká.	MATEMATIKA MILOVAT NULA *(2)
Nedala mi ani korunu.	PENÍZE DÁT (mně) NULA

c. ještě větší zdůraznění záporu –3. varianta znak

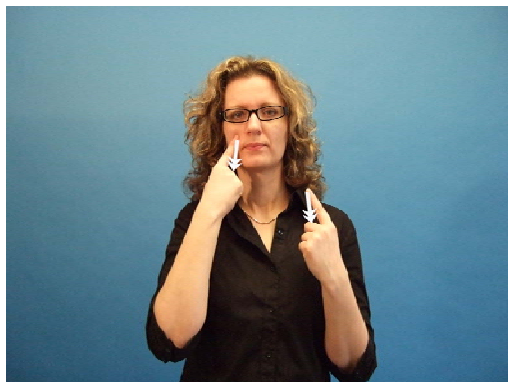
Překlad do ČJ	Přepis znaku
Slíbil mi, že mi poskytne potřebné informace, ale ve skutečnosti mi k tomu neřekl ani ň.	OZNÁMIT (mně) BÝT (bud. č) POSKYTNOUT INDEX: mně INFORMACE DÁT (mně) UKAZOVAT NULA DÁT (mně) NULA
Slíbil mi, že pro mě něco udělá nebo něco koupí, ale skutek utek.	SLÍBIT ON UDĚLAT NĚCO VĚNOVAT INDEX (mně) POVÍDAT SLÍBIT KOUPIŤ UKAZOVAT NULA
Jezdím tamtudy pořád, ale ještě se mi nestalo, že by mě tam stavěli policisti a dali mi třeba jen několikakorunovou pokutu.	AUTO SZ č. 1 JEZDIT POLICIE CHYTNOUT (mě) POKUTA NULA
Já jsem nikdy nebyla. Ty jo, ale já jsem tam nejela ani jedinkrát.	JÁ JET NULA TY JET(opakovaně) JÁ NULA
Dobře, když proti mně pořád něco máš, z toho domu nedostaneš ani cihlu.	UKAZOVAT PROTI (mně)-opakovaně DŮM DÁT (tobě) NULA *(1)
Vídám u důchodců, že často říkají: „O tom nám nikdo neřekl ani slovo.“ To jsem si všimla.	NULA ZPRÁVA NULA VÍDAT DŮCHODCI ONI UKAZOVAT JÁ VŠIMNOUT

Srovnání s použitím výrazu NULA(NULOVÝ) v přeneseném významu

v češtině:

V češtině se výraz NULA vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *úplná nula* (nevýznamný, nicotný); *nula od nuly pojde* (z ničeho nic není). V českém znakovém jazyce se v tomto významu NULA v přeneseném významu nevyskytuje. V českém znakovém jazyce výraz NULA v přeneseném významu znamená „žádný, vůbec žádný“.

PLÁČ

PLÁČ (v základním významu)

PLÁČ (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova PLÁČ

Změny formy znaku: změna pohybu; jednou rukou nebo dvěma rukama vedeme pomalý pohyb a pouze jedním směrem dolů

Často ve spojení se znakem: po znaku PLÁČ následuje klasifikátor pro tekoucí kapky

Sémantická motivovanost: stékání kapky, slzy

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. pryskyřice

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Ze stromu jsem odtrhl kousek kůry a z kmene po pramínech začala vytékat pryskyřice.	STROM KLF: kmen TRHAT (kůru) UŽ PLÁČ KLF: téci kapky

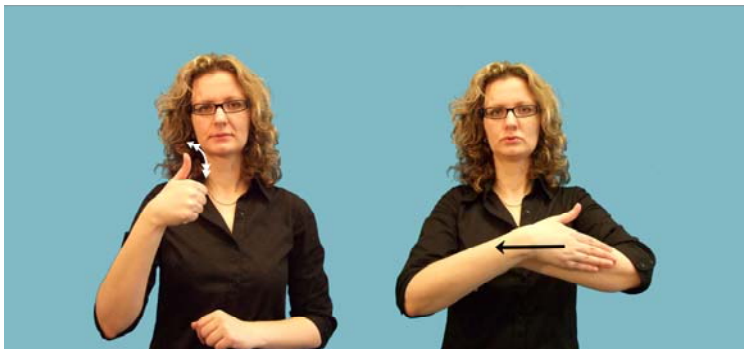
b. stopy po nekvalitní práci s tekoucím materiálem

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Lakoval jsem rám okna. Použil jsem hodně barvy, a tak bylo po uschnutí vidět, jak pomalu stékala v pramínech.	OKNO RÁM JÁ MOC LAKOVAT MOKRÝ LAKOVAT+MOC UŽ PLÁČ KLF: téci kapky *(2)
Sice se tady uklízelo, ale na té zemi stojí úplné čůrky vody. Daly by se tady vyždímat ještě celé litry vody.	UMÝT-PODLAHA PLÁČ KLF: stopy po umytí MOC VODA KLF: ždímat hadr KLF: stopy po umytí PLÁČ

Srovnání s použitím výrazu PLÁČ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz PLÁČ vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *být k pláči* (po velkém úsilí neodpovídající výsledek); *je mu do pláče* (je mu smutno). V českém znakovém jazyce se v tomto významu PLÁČ v přeneseném významu nevyskytuje. V českém znakovém jazyce se jedná o přenesení podoby slz na předměty, které mají na povrchu útvary podobné právě slzám.

PRVNÍ ŘADA

PRVNÍ ŘADA (v základním významu)

PRVNÍ ŘADA (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: u prvního slova artikulace části slova PRV a nevýrazné NÍ. U druhého slova artikulace celého slova ŘADA. Celková artikulace vypadá PRV ŘADA

Změny formy znaku: změna pohybu; jen u prvního znaku PRVNÍ není pohyb vedený doprava

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: pořadí řad, první nejbližší, nejdůležitější, nejvýznamnější

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. něco upřednostnit, udělat něco jako první ze všeho

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Ze všeho nejdřív udělám všechno na zahradě a potom jdu teprve uklízet domů.	PRVNÍ ŘADA ZAHRADA PRACOVAT VYPRŠET POTOM DOMA UKLÍZET

Ze všeho nejdůležitější při výběru zaměstnání je pro mě to, jestli tam jsou neslyšící. V práci potřebuju mít někoho, s kým si budu rozumět. Kdybych měla celý den jenom odezírat, to by asi moc nešlo. Proto je pro mě důležité, jestli tam pracují neslyšící, alespoň dva nebo tři, to stačí. Jen abych si měla s kým popovídat.	PRÁCE KOUKAT PRVNÍ ŘADA NESLYŠÍCÍ MÍT DŮVOD UKAZOVAT POTŘEBOVAT ODEZÍRAT SZ č. 3 (2009) PRVNÍ ŘADA PRÁCE NESLYŠÍCÍ MÍT RÁD UKAZOVAT JE DVA TŘI NEVADIT JE
První věc, kterou udělám, hned když přijdu domů, je, že zapnu televizi.	DOMŮ PRVNÍ ŘADA TELEVIZE ZMÁČKNOUT-KLF: ovladač
Když přijdu domů, ze všeho nejdřív jdu na počítač. Zjistím, co je nového. Když nic nového není, tak počítač vypnu.	DOMŮ PRVNÍ ŘADA POČÍTAČ NOVÉHO NIC NUDA VYPNOUT-KLF: počítač
Když doma otevřu dveře, první, co musím udělat, je pohladit kočku.	DOMŮ OTEVŘÍT-KLF: dveře PRVNÍ ŘADA POHLADIT KOČKA
Když se dívám na film, tak ho musím nejdřív dokoukat. Nemůžu se při něm bavit. Až když skončí, můžu se zeptat, co mi kdo chtěl říct.	JÁ PRVNÍ ŘADA FILM UKAZOVAT NEMOCT PŘEDNOST PRVNÍ ŘADA VYPRŠET POTOM CO CHTÍT
Děti vždycky upřednostní sladkosti před normálním jídlem. Když jim donesu jídlo, stejně nejdřív musí dojíst svoje sladkosti a potom teprve něco jiného. Ty jsou teda!	DĚTI PRVNÍ ŘADA SLADKÝ NEŽ NORMÁLNÍ JÍDLO SZ č. 61 (2009) PŘINÉST-KLF: mísa ONI PRVNÍ ŘADA SLADKÝ PÁNI
Když přijdu do práce, ze všeho nejdřív si musím uvařit kávu. Nejdřív kafe.	JÁ DO PRÁCE PRVNÍ ŘADA KÁVA PRVNÍ ŘADA KÁVA

Srovnání s použitím výrazu PRVNÍ ŘADA v přeneseném významu

v češtině:

V češtině se výraz V PRVNÍ ŘADĚ vyskytuje např. ve frazeologickém spojení *v první řadě musíme udělat plán* (především). V českém znakovém jazyce se přesně v tomto významu PRVNÍ ŘADA v přeneseném významu vyskytuje také.

SLADKÝ

SLADKÝ (v základním významu)

SLADKÝ (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: artikulace části slova SLA

Změny formy znaku: změna u pohybu; v základním významu je pohyb dvakrát opakován (nahoru a dolů), ale v přeneseném významu je pohyb jednorázový ve směru dolů (tento znak ve zmíněné podobě lze použít i v základním významu, ale ve spojení MOC SLADKÝ)

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: příjemná, lahodná chuť

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. vést bezproblémový, sladký život

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Mají krásné manželství. Daří se jim opravdu dobře.	SPOLU KRÁSNÝ SLADKÝ SPOLU MANŽELSTVÍ SLADKÝ
Vede sladký život. Má úplně všechno na co si vzpomeneš: moře peněz, dům jako z pohádky, dobrou práci, luxusní auto a na dovolené si jezdí, kdy se mu zamane.	ŽIVOT SLADKÝ TYP MÍT VŠECHNO MÍT MÍT BEZ PROBLÉM PENÍZE DŮM LUXUS PRÁCE AUTO NMS+KLF: luxusní auto příjezd DOVOLENÁ JEZDIT ŽIVOT SLADKÝ ODKAZ: on

- b. zasloužená odměna po vynaloženém úsilí

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Vím, že na vysoké to není žádný med. Musíš se hodně učit od začátku studia do konce, což tě hrozně štve. Ale když to všechno zvládneš, dostuduješ, pak dostaneš diplom a tenhle kus papíru ti otevře dveře u jakéhokoliv zaměstnavatele.	VYSOKÁ ŠKOLA TVRDĚ MÁLEM VYHODIT (mě) HLAVA ZLOBIT-SE ABSOLVOVAT UŽ SLADKÝ DÁL JAKO DRŽET-KLF: papír MÍT NĚKAM COKOLIV

Střední školu jsem se snažil úspěšně dokončit. Bylo to těžké, ale mě to neodradilo. Zatlul jsem zuby a bojoval. Po úspěšném složení maturity jsem se nedostal na vysokou školu. Až dokončím tu, čeká na mě pohodový, bezproblémový život.	STŘEDNÍ ŠKOLA STUDIUM KARIÉRA TĚŽKÝ JÁ NEVADIT ZATNOUT-ZUBY BOJOVAT KARIÉRA POTOM VYSOKÁ ŠKOLA KONEC PO UŽ SLADKÝ ŽIVOT DOBRÝ
Půjčky jsou hodně nepříjemné. Musíte zatlout zuby a splácet a splácet. To je ale potom úleva, když půjčku splatíte a můžete si najednou za ty peníze, které vám zbývají, koupit, co chcete!	PENÍZE SZ č. 11 NEVADIT DRŽET-SI- ZUBY DŘÍV SPLÁCET PŘÍŠTĚ BÝT (bud. č.) SLADKÝ
Do podnájmu jsem se stěhovat nechtěl. Připadalo mi zbytečné přenášet si věci někam jen dočasně. Necítil bych se tam jako doma. Nemohl bych se tam vůbec volně pohybovat. Nemohl bych si pozvat kamarády a neslo by to sebou ještě spousty dalších problémů. Oproti tomu život ve vlastním bytě je úplná pohádka. Jediným zádrhelem je hypotéka. Zatím ale splácení zvládám.	TAM PODNÁJEM SZ č. 3 STĚHOVAT SZ č. 30 (2009) VLASTNÍ NEVLASTNÍ PLUS NÁVŠTĚVA NMS: být v rozpacích JAKO CHTÍT COKOLIV KLF: pohybovat hodně lidí KAMARÁD POZVAT (je) VÝČET SZ č. 3 (opakovaně) TO BYT VLASTNÍ SLADKÝ POKRAČOVAT ALE SZ č. 11 HYPOTÉKA HYPOTÉKA NEVADIT SPLÁCET

c. nemít žádný problém s někým (např. s dítětem)

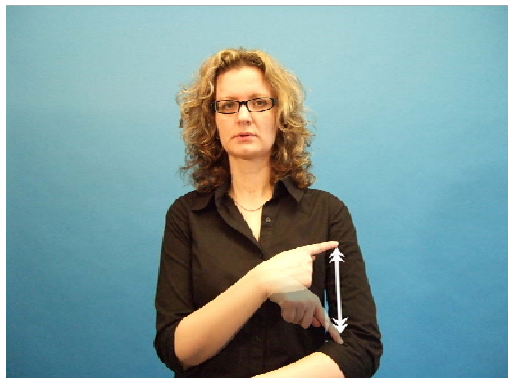
<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Malej je hodnej, prostě zlatíčko.	MIMINKO TYP HODNÝ SLADKÝ ZLATÝ
To je stejné jako s mým synem. Do roka byl hodný a spal bez problémů. Ale dneska se v noci často budí a já kvůli němu musím vstávat. Ale když byl miminko, tak jsme se spaním neměli problém.	SYN MŮJ OD MIMINKO NAROZENÍ AŽ DO 1+ROK SPÁT SLADKÝ AŽ TEĎ V-NOCI PROBLÉM VOLAT (mě) VSTÁT ANO NEZNAT

Srovnání s použitím výrazu SLADKÝ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz SLADKÝ vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *sladká pomsta* (vychutnat si možnost odplaty); *sladké tajemství* (příjemná záležitost, která se neříká, např. o těhotenství); *mít sladký život* (bezproblémový, šťastný, krásný život). V českém znakovém jazyce se výraz SLADKÝ (život, manželství) v přeneseném významu také vyskytuje. V některých případech se však jedná o užití výrazu v bezproblémové situaci, která nastala po splnění určité povinnosti (po zaplacení dluhů už se budeme mít dobře).

Úplná změna formy znaku

KREV

KREV (v základním významu)

KREV (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova KREV

Změny formy znaku: kompletní změna manuální části znaku; změna tvaru ruky z d na e; změna místa z horní části paže se pohyb posouvá na dolní část paže; změna pohybu: původně byl pohyb opakovaný ve směru nahoru a dolů, nyní je pohyb krátký opakovaný nahoru a dolů

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: původ

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. odkaz na původ

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Je to pravý Neslyšící. Neslyšící s velkým N.	KREV NESLYŠÍCÍ MŮJ KULTURA KREV PRAVÝ NESLYŠÍCÍ
Je neslyšícím až do morku kostí. Z několikáté generace.	JÁ KREV SILNÝ NESLYŠÍCÍ
Hrozně moc pije, asi hlavně proto, že mu v žilách koluje ruská krev.	TY CHLASTAT SLAVNÝ NEBEZPEČNÝ DŮVOD KREV RUSKO JEJICH
Ochutnal jsem jídla různých kuchyní. Třeba italskou kuchyni, pro kterou je typická pizza, pro čínskou kuchyni jsou to zase kousky masa připravené na různé způsoby. To zrovna není nic pro mě. Já miluju českou kuchyni. Hlavně proto, že	JÁ BÝT (min. č.) ZKUŠENOST CIZÍ JÍST RŮZNÝ JÍST TYP ITÁLIE JEHO PIZZA ČÍNA TYP KLF: kousky masa ZVLÁŠTNÍ JÁ OCHUTNAT NMS: nic moc VÍC MŮJ ČESKO MŮJ DŮVOD KREV ČECH DŮVOD ČESKO TYP

jsem Čech, a tak mám rád domácí kuchyni, takovou tu poctivou. Ne nastavovanou a šizenou. Baví mě vaření.	VAŘIT OPRAVDOVĚ PŘIDAT OPRAVDOVĚ VAŘIT NE LEHKÝ PŘIDAT JÍST JÁ NIKDY VŽDY VAŘIT MILOVAT MŮJ
--	--

b. zděděné vlastnosti (negativní); být určitého temperamentu

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Italové jsou divocí, jsou hodně spontánní, vznětliví a ve své komunikaci používají mnoho gest. V žilách jim koluje horká krev.	KREV ITÁLIE JEHO TYP JEHO HRUBĚ DIVOKÝ NADÁVAT DĚLAT- GESTA TYP JEHO KREV DIVOKÝ HORKÝ KREV
Říkala jsem manželovi, aby měl rozum a šel domů. On je v hospodě více než doma. Chodí tam hned po práci. Ale nic s tím neudělám, má to prostě v krvi.	MANŽEL ŘÍCT (mu) ROZUM DOMŮ (opakovaně) ON SZ č. 3 POVINNOST CHODIT HOSPODA CHLASTAT JEHO KREV ALKOHOL JEHO
Umí poutavě vyprávět, ale všechno jsou to jenom lži. Lže snad už od narození.	ON UKAZOVAT JÁ ZAJÍMAT VE- SKUTEČNOSTI LEŽ SZ č. 1 KREV JEHO LEŽ JEHO
Je povahou celý táta. Umí se prosadit a vždycky dosáhnout svého.	TY KREV STEJNĚ TÁTA TVOJE HOP POVAHA STEJNĚ HOP ZÁSAHNOUT DOMLUVIT INTELIGETNÍ KREV HOP TÁTA TVŮJ
Je hrozně zlý, má to v genech.	KREV ZLÝ KREV TYP DĚDIČNÝ JEHO KREV

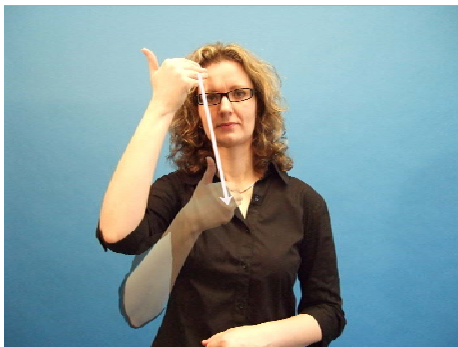
c. velký fanoušek/fanatik

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
V hospodě se sešla skupina chlapů. Jeden z nich vykřikuje: „Já jsem spartan. Sparta je můj klub, kterému fandím.“	TYP KLF: skupina lidí HOSPODA MUŽ KLF: skupina JÁ SPARTA KREV MŮJ DOST FANDIT KREV SPARTA

Srovnání s použitím výrazu KREV v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz KREV vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *vlastní krev* (náležící ke stejnému rodu); *být jedna (společná) krev* (vzájemně si projevovat solidaritu). V českém znakovém jazyce se v tomto významu KREV v přeneseném významu vyskytuje také.

MRTVICE

MRTVICE (v základním významu) MRTVICE (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: artikulace celého slova MRTVICE nebo jeho části MRTVI a nevýrazné CE

Změny formy znaku: kompletní změna manuální části znaku; změna tvaru ruky: v základním znak je ruka ve tvaru ruky H se začátkem přímého pohybu z horní části obličeje, čela dolů; znak v přeneseném významu má tvar ruky ve tvaru 5w na začátku na pravé straně hrudi v pohybu od těla dojde ke změně tvaru ruky na tvar d; změna pohybu druhá ruka se přidá ve stejném tvaru d levá ruky a v neutrálním prostoru se obě ruky pohybují ve stejném směru shora dolů

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: znehybnění, konsternování

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. nečekaně vysoká suma

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Z těch vysokých cen mě omejvali.	CENA VYSOKÁ MRTVICE
Bylo to hrozně drahý. Čekala jsme, že to bude stát tak tisícovku. Když jsem zjistila, že to stojí 200 000, byla jsem v šoku.	CENA DRAHÝ MRTVICE GESTO: blázen MYSLET 1000 200 000 MRTVICE
V obchodě si takový chlápek, na první pohled bohatý člověk, objednal jídlo. Nějakou drahou pochoutku. Byla to taková malá hromádka na talíři. Když jsem se dověděl, že to stálo 3000 korun, málem jsem padl.	OBCHOD TYP KLF: osoba BOHATÝ VYBRAT JÍDLO SZ č. 74 (2009) SZ č. 61 (2009) KLF: malá hromada na vozíku 3 000 MRTVICE

b. udělat jednu věc / několik věcí na jeden zátah (nemožné)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Celý týden jsem jel v práci na plný obrátky bez přestávky. Byl jsem zralý na blázelec.	TÝDEN CELÝ NONSTOP PRÁCE MRTVICE
Měl jsem dneska najednou zorat celou zahradu. On snad spadl z višně. To se nedá. Myslel jsem, že si to rozdělím do více dní.	NAPŘÍKLAD ŘÍCT (mu) ZAHRADA 1+DEN ORAT KLF: celé pole MRTVICE TY JÁ SZ č. 3 PŮL ZÍTRA PŮL POZÍTŘÍ NE VŠECHNO CELÉ DNES MRTVICE
Dali mi horu papírů, které jsem měl opravit. Oni se snad zbláznili. Tohle se nedá zvládnout! Vždyť mi z toho půjde hlava kolem!	PAPÍR– KLF: tlustý svazek ŘÍCT (mně) MUSET OPRAVIT NEVĚDĚT NĚCO PSÁT MUSET OPRAVIT VŠECHNO KLF: všechny papíry MRTVICE VŠECHNO KLF: všechny papíry MUSET JÁ OPRAVIT PSÁT POČÍTAČ ŠILHAVÉ-OČI MRTVICE
Jemu nevádí trmácet se takovou dálku vlakem celé tři dny. Mě by to skolilo. Já bych musela letět letadlem.	DOKÁZAT DALEKO VLAK 3+DNY MRTVICE JÁ SZ č. 3 LETADLO KLF:letět
Propánajána, takových dáreků! Vy jste se snad zbláznili. To jsem opravdu nečekala. Mě z toho asi raní. Jeje, máte raději šetřit.	DÁREK BLÁZEN MRTVICE BLÁZEN NEČEKANĚ BLÁZEN DAROVAT (mně) MOC-KLF: dárek MRTVICE BLÁZEN GESTO: ježíšmajra UŠETŘIT GESTO:pokrčit rameny
Myslela jsem, že na zábavu přijde málo lidí, jako vždycky, tak kolem stovky. Když jsem viděla ty davy, byla jsem v šoku. Potom jsem pochopila, že přišli hlavně kvůli tomu, že se tady můžou zadarmo dobře najíst. Byly tam totiž švédské stoly.	MYSLET ZÁBAVA MÁLO VŽDY SZ č. 1 100 MRTVICE KLF: hodně lidí KOUKAT JÍDLO VZÍT ZADARMO ŠVÉDSKÝ STŮL
Jeden neslyšící do sebe vyklopí za 4 minuty celou láhev vodky. Blázen, mě by to složilo! To já bych do sebe v životě nedostal.	NESLYŠÍCÍ SZ č. 20 (2009) 4+MINUTY VODKA DOPÍT-KLF: do dna láhve MRTVICE JÁ SZ č. 3 VE- SKUTEČNOSTI
Na jeden zátah sní devět knedlíků? To já bych nikdy nesněd. Praskl bych.	9 KNEDLÍK NAJEDNOU SNÍST JÁ SZ č. 3 MRTVICE

c. pít do bezvědomí

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Tak dlouho pil, až padl a ani se nehnu.	MRTVICE ALKOHOL MRTVICE

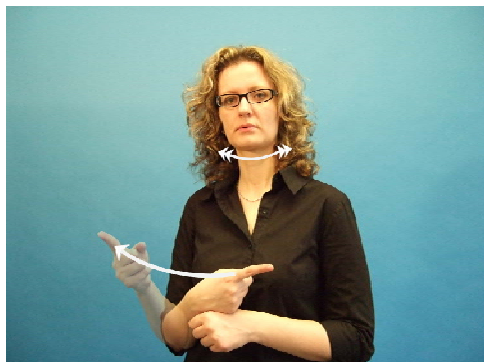
Komentář k získanému jazykovému materiálu:

Dva respondenti z Moravy uvedli, že výraz MRTVICE neznají, ale ukázkám se získanými příklady bez problémů rozuměli.

Srovnání s použitím výrazu MRTVICE v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz MRTVICE ve frazeologických spojeních ve vybraných zdrojích nevyskytuje. Je mi však známo spojení *být z toho na mrtvici*, které se v některých příkladech blíží k významu nepřímého pojmenování v českém znakovém jazyce.

NEPRODAT

NEPRODAT (v základním významu)

NEPRODAT (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova NEPRODÁ

Změny formy znaku: kompletní změna manuální části znaku; změna tvaru ruky: znak v základním významu má tvar ruky d aktivní ruky; změna pohybu: po pasivní ruce ve tvaru s se aktivní ruka pohybuje mírně doprava a dopředu; znak v přeneseném významu: aktivní ruka ve tvaru S se pohybuje v levé dlani ve tvaru ruky n s orientací prstů dolů po kruhové dráze nahoru tak, že dojde ke změně orientace prstů nahoru; místo artikulace: neutrální prostor před tělem

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: nedat ani za nic, ani za peníze

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. chránit své soukromí

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Vyprávějí o soukromých věcech, ale já bych před nimi nikdy nedokázala mluvit o tom, co se mi kdy podařilo, s kým jsem kdy chodila a tak. Poslechnu si to, když o svém soukromí mluví jiní, ale já jim o sobě nikdy nic neřeknu.	DRBY TAKOVÝ OBRÁCENĚ ONA VYPRÁVĚT JÁ DOKÁZAT BÝT (min. č.) TO TO CHLAPEC CHOZENÍ JÁ POSLOUCHAT KDYBY OBRÁCENĚ JÁ NEPRODAT
Neslyšící se mě ptali, kam pojedeme na dovolenou k moři. To jim nikdy neprozradím. Ještě aby tak chtěli jet s námi. To bych měla zkaženou celou dovolenou. To v žádném případě! Ze mě to nedostanou.	NESLYŠÍCÍ VOLAT (mě) KAM DOVOLENÉ JET MOŘE JÁ NEPRODAT PŘIPOJIT (ke mně) NEBAVIT GESTO: pryč NEPRODAT NE NESLYŠÍCÍ GESTO: sakra

b. neprozradit tajemství

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Nikdy nic neprozradím.	NĚCO UKAZOVAT NEPRODAT
Když mi někdo něco řekne, nikdy to nevyzradím. Mlčím jako hrob.	UKAZOVAT NEPRODAT MLČET DOST UKAZOVAT NEPRODAT
Vím o skvělém obchodě, velmi levném, ale nikomu o něm neřeknu. Nechám si to jen pro sebe.	NEPRODAT MÍSTO VÝBORNÝ PENÍZE LEVNÝ OBCHOD NEPRODAT PRO-SEBE SOBEC NEPRODAT MŮJ
V práci už jsem si našel svůj systém. Když nastoupí někdo nový, nepodělím se s ním o něj. Jen ať si na to taky přijde sám.	PRÁCE MŮJ HESLO NOVÝ NÁSTUP ZAŘADIT-KLF: osoba JÁ UČIT (ho) NEPRODAT NE SÁM

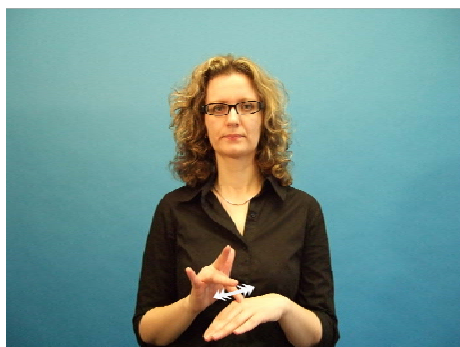
c. nepůjčit vzácné, jedinečné věci

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Mám CD, které nikdo jiný nemá, jen já. Nikomu ho ani nepůjčím.	CD NEPRODAT DÁT (tobě) NEPRODAT VŠICHNI NEMÍT JEDINÝ JÁ JEDINÝ
Dědeček má velmi starou modrou octavii combi. Ještě pořád jezdí, ale děda mi ji nechce půjčit ani za nic.	DĚDEČEK HISTORICKÝ OCTAVIA COMBI MODRÝ NE NEPRODAT JE JEZDIT-KLF: volant FUNGOVAT NEPRODAT PÁNI

Srovnání s použitím výrazu NEPRODAT v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz NEPRODAT ve frazeologických spojeních nevyskytuje.

PRÁZDNÝ

PRÁZDNÝ (v základním významu)

PRÁZDNÝ (v přeneseném významu) –
s artikulací části slova PRÁZ

PRÁZDNÝ (v přeneseném významu) –
s orálním komponentem

Mluvní komponent: artikulace části slova PRÁZ nebo orální komponent – nafouknutí obou tváří nebo „uuu“

Změny formy znaku: kompletní změna manuální části znaku; změna tvaru: v základním znaku je dominantní ruka ve tvaru u, v přeneseném znaku jsou obě ruce ve tvaru b; změna pohybu: v základním znaku se aktivní ruka dotýká na hřbetu pasivní ruky a pohybuje se krátkým opakovaným pohybem zprava doleva, v přeneseném významu se ruce pohybují v neutrálním prostoru před horní částí těla ve střídavém opakovaném pohybu doprava a doleva

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: neexistence něčeho

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. nesplnění nějakého slibu

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Mluvil o tom, co všechno udělá, ale ve skutečnosti nehnul ani prstem.	JÁ UKAZOVAT BÝT (bud. č.) BÝT (bud. č.) VŠECHNO VE-SKUTEČNOSTI PRÁZDNÝ (s orálním komponentem) GESTO: mávnout
Můj vedoucí v práci mi neustále zdůrazňoval, jak mi poskytne všechno, co budu potřebovat. Ale sliby chyby.	VEDOUcí VYŠŠÍ PRÁCE VEDOUcí VYŠŠÍ ŘÍCT (mně) POSTARAT-SE DÁT (mně) POTŘEBOVAT CO KLF: výčet ANO (opakovaně) MLUVIT (opakovaně) ANO (opakovaně) VŠECHNO PRÁZDNÝ SZ č. 26 ODKAZ: on
Už ho ani neposlouchám. Vím, že to nikdy nesplní.	ZNAKOVAT PRÁZDNÝ ZNAKOVAT PRÁZDNÝ GESTO: mávnout
Slíbje to, jen aby byl zajímavý před ostatními. Ve skutečnosti to nikdy neudělá.	REKLAMA UKAZOVAT REKLAMA VÁŽNĚ PRÁZDNÝ
Říkal, že to přinese. Ještě jsem mu to připomněla, ale byly to jen řeči, dodneška to nedonesl.	JÁ BÝT (bud. č.) PŘINĚST JÁ DOBŘE ŘÍCT (mu) PROSIT PŘINĚST ZANĚKOLIK-DNÍ PŘINĚST VE-SKUTEČNOSTI PRÁZDNÝ PŘINĚST NIC
Slíbí to, ale za chvíli už o tom neví.	SLIBOVAT SLIBOVAT SLIBOVAT VE-SKUTEČNOSTI PRÁZDNÝ NIC
Přišel a mluvil o tom, co všechno udělá. Nic z toho nezrealizoval.	PRÁZDNÝ PŘIJÍT MLUVIT (opakovaně) PRÁZDNÝ NIC
Nasliboval, jak to udělá, že je šikovný a že si s tím dobře poradí. Už je to pět let a zatím o tom stále jenom mluví.	JÁ BÝT (bud. č.) UDĚLAT ŠIKOVNÝ SZ č. 74 (2009) PRÁZDNÝ UŽ PĚT LET MLUVIT (opakovaně) PRÁZDNÝ

b. omyl, mylná informace, výmysl

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Šířili pomluvy o tom, že ti dva spolu chodí. Ve skutečnosti spolu nic nemají.	DRBY SPOLU (oni dva) CHODIT VE-SKUTEČNOSTI PRÁZDNÝ (s orálním komponentem)
Kamarád mi řekl, že v obchodě mají knihu, kterou sháním. Hned jsem tam běžel, ale tu knihu jsem tam nenašel.	KAMARÁD ŘÍCT (on+mně) KNIHA MÍT (tam) JÁ OBCHOD BĚŽET DOVNITŘ PRÁZDNÝ (s orálním komponentem)
Kamarád mě navnadil, že se o mně píše v novinách. Podíval jsem se, ale žádný takový článek tam nebyl.	KAMARÁD MŮJ ŘÍCT (on+mně) NOVINY PSÁT VĚC KLF: osoba (mě) JÁ VE-SKUTEČNOSTI ČÍST PRÁZDNÝ
Organizace se chlubila několika svými projekty. Požádal jsem je, aby mi ukázali výsledky své práce, jenže nic takového neměli.	ORGANIZACE SKUPINA CHLUBIT PROJEKT MÍT (my) KLF: výčet JÁ UKÁZAT (mně) VE-SKUTEČNOSTI NIC PRÁZDNÝ

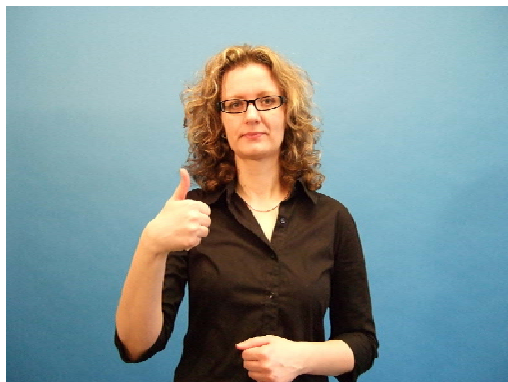
Komentář k získanému jazykovému materiálu:

V diskuzi o výrazu PRÁZDNÝ se rozhořela mezi respondenty velká diskuze. Hlavním zdrojem dohadů byly odpovídající pohyby úst, které se se znakem PRÁZDNÝ pojí. Větší část respondentů tvrdila, že k manuální části znaku náleží mluvní komponent PRA nebo orální komponent – nafouknutí obou tváří nebo „uuu“. Dva z respondentů tvrdili, že odpovídajícím pohybem úst je pouze orální komponent.

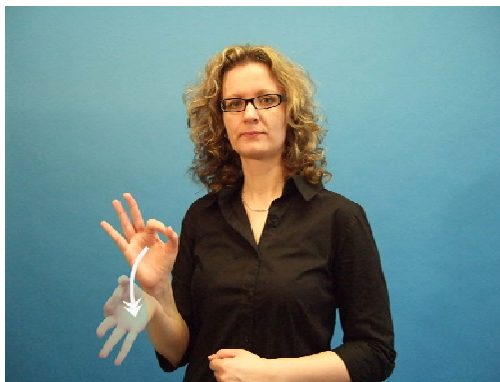
Srovnání s použitím výrazu PRÁZDNÝ v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz PRÁZDNÝ vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *mít prázdno* (mít volno); *mít prázdnou hlavu* (nic nevědět); *mluvit do prázdna* (nebýt poslouchán). V českém znakovém jazyce se v tomto významu PRÁZDNÝ v přeneseném významu nevyskytuje. V českém znakovém jazyce se jedná většinou o význam nesplnění slibů, planých řečí nebo omylů.

PRIMA

PRIMA (GESTO „v základním významu“)

PRIMA (znak v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova PRIMA nebo části slova PRI a nevýrazné MA

Změny formy znaku: problematická situace, protože u znaku v základním významu není ustálená citátová forma, je to spíše gesto; v přeneseném významu se dominantní ruka ve tvaru t se v neutrálním prostoru před tělem opakovaně kývá dopředu a dozadu

Často ve spojení se znakem: UŽ

Sémantická motivovanost: kladné hodnocení

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. proti původním zábranám si nakonec oblíbit nějakou činnost / někoho

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
To určitě znáš! Když si dáš jednoho panáka, rychle ti to zachutná a dáváš si další a další. Nikdy u toho jednoho neskončíš. Prostě tomu přijdeš na chuť.	VĚC ZNÁT (ty) JEDEN PÍT-KLF: panák UŽ PRIMA JEŠTĚ GESTO: příkaz přinést sem POUZE-JEDEN PÍT-KLF: panák DOST NIKDY ZNÁT TY UŽ PRIMA
Nejdřív jsem s tou skupinou nechtěl mít nic společného. Potom jsem se k nim jednou přidal a docela se mi mezi nimi zalíbilo. Byl jsem hloupý, když jsem se jim vyhýbal. Připadali mi hrozní, ale ve skutečnosti jsou to skvělí, velmi hodní, vtipní a obětaví lidé. Je mi s nimi dobře.	SKUPINA NIKDY SKUPINA PŘIPOJIT PŘIPOJIT UŽ PRIMA PŘEDTÍM JÁ BLBEC PŘEDTÍM JÁ TYP KOUKAT HROZNÝ NE OBLAST NE ONI SUPER HODNÍ VTIPNÍ UPŘÍMNÍ VŠICHNI UŽ PŘIPOJIT PRIMA

Nikdy jsem tuhle kamarádku nijak nevyhledávala, byla taková nanicovatá. Jednou jsem se s ní dala do řeči a nakonec jsme se zapovídaly o různých zajímavých věcech, že jsme skončili málem až nad ránem.	KAMARÁD KLF: osoba SZ č. 72 (2009) NEVADIT JÁ UKAZOVAT VOLAT PRIMA UKAZOVAT ZAJÍMAVÝ AŽ
Nikdy mě plavání nelákalo. Jednou jsem šla a hrozně mě to začalo bavit. Chodím teď pravidelně a tak aspoň takhle sportuji.	PLAVÁNÍ NIKDY SZ č. 3 (2009) PLAVAT PRIMA PLAVAT (opakovaně) CHODIT ŘÍKAT SPORT
Kamarád mi nabízel, abych s nimi šla na chvíli do hospody. Já ale nejsem vůbec na takový věci. Ale kvůli němu jsme tam několikrát zašla a musím říct, že se tam vytvořila moc příjemná parta a dneska tam chodím s nimi pravidelně. Občas se na mě kvůli tomu mamka nebo manžel zlobí.	HOSPODA KAMARÁD GESTO: pojd' JÁ HOSPODA NIKDY SZ č. 2 (2009) PŘIJÍT PŘIJÍT UŽ PARTA PRIMA UŽ ZŮSTAT CHODIT UŽ NAPŘ. MÁMA ZLOBIT NEBO MANŽEL
Dneska mě baví hry na počítači. Vždycky jsem je nesnášel. Měl jsem jednou na starosti děti a ony mě poprosily, ať si jdu s nimi zahrát něco na počítači. Udělal jsem to spíš kvůli nim. Ale jakmile jsem dostal ten ovladač do ruky, hrozně mě to chytlo. Předtím jsem to opravdu nenáviděl a spíš jsem nadával a vysmíval se těm, kteří tomu propadli. Nakonec mě to začalo bavit taky.	HRÁT POČÍTAČ UŽ PRIMA DŘÍVE NIKDY MILOVAT NENÁVIDĚT DĚTI JÁ HLÍDAT HRÁT SZ č. 2 (2009) CHTÍT SPOLU SPOLU SZ č. 2 (2009) DRŽET- KLF: páka UŽ PRIMA DŘÍVE NIKDY SZ č. 24 (2009) NADÁVAT BLBEC PRO JÁ UŽ PRIMA HRÁT PRIMA
Začali mě bavit hry na počítači. Hraju teď docela často.	PRIMA POČÍTAČ HRÁT PRIMA DÁLE POČÍTAČ PRIMA
Ještě předtím, než se mu podaří nastoupit do zaměstnání, musí o to hodně bojovat. Třeba jako tvoje maminka, bojovala a bojovat vydržela, a tak ji nakonec vzali. A dneska jsou rádi, že ji vzali. Takhle to chodí vždycky.	JEŠTĚ-NE NÁSTUP (k nám) BRÁNIT PODLE KDO BOJOVAT POVĚST NAPŘÍKLAD MÁMA TVŮJ BOJOVAT VYDRŽET VZÍT (ho) PRIMA VZÍT (mnoho další lidí) VŽDYCKY TYP
Všichni slyšící se začali obracet na moji mamku, která se jim starala o dobrou náladu a spousty zábavy. Najednou je nikdo tolik nebavil jako moje mamka.	VŠICHNI-KLF: dívat se na ni ANO MÁMA UŽ OBRÁCENĚ POSKYTNOUT LEGRACE SLYŠÍCÍ PRIMA VŠICHNI-KLF: dívat se na ni VYHRÁVAT MÁMA MŮJ SZ č. 12 (2009)

b. mít příjemný pocit z činnosti, z dobrých podmínek

Překlad do ČJ	Přepis znaku
Je to příjemné spát takhle v teplíčku pod peřinou.	SPÁT KLF: v peřině PRIMA TEPLLO TOPIT PRIMA
Seděla jsem si v pohodlném gauči a odpočívala. Jen těžko se mi z něj vstávalo.	GAUČ PRIMA SEDĚT TĚŽKO VSTÁT PRIMA
Bylo mi v tom ovíněném stavu moc příjemně.	BÝT-OPILÝ PRIMA JÁ BÝT-OPILÝ PRIMA

Když jsem se dověděla, že existuje možnost zprostředkování tlumočníka pro neslyšící, hned jsem to vyzkoušela. Objednala jsem si tlumočníka, se kterým jsme tam zašli. Hodinu jsem se mohla doptávat na úplně všechno, co jsem potřebovala, mluvit o všem, co mě zlobilo. To bylo ono, byl to skvělý pocit. Myslím, že tlumočník je pro neslyšící velmi důležitý.	DOZVĚDĚT SZ č. 12(2009) MÍT EXISTOVAT TLUMOČNÍK DOBŘE ZKUSIT OBJEDNAT OSOBA-KLF: tlumočník příchod MY-DVA-KLF: vedle sebe k někomu HODINA DLOUHO UKAZOVAT PROTI TO TO UKAZOVAT JÁ ÚŽAS INFORMACE JÁ PRIMA CÍTIT DŮLEŽITÝ TLUMOČNÍK OSOBA-KLF: tlumočník přítomen
Ředitel automaticky začal objednávat tlumočníka na všechny schůze ve škole. Už jsem si o to nemusela říkat. Cítila jsem se na stejné úrovni jako všichni ostatní kolegové. To bylo moc fajn.	ŘEDITEL SCHŮZE TLUMOČNÍK ZAŘADIT AUTOMATICKÝ ŘÍCT (já-jí) NEMUSET VŠICHNI NA-ROVINU JÁ PRIMA
Chtěla bych se vrátit na místo učitelky. Tahle práce si mě získala. Budu hledat volné místo.	MYSLET CHTÍT ZPÁTKY UČITELKA JÁ BAVIT PRÁCE PRIMA HLEDAT
Při našich cestách jsme narazili na stometrové vodopády. Bylo to krásné a vzrušující. Naše oči kopírovaly pohyb proudu vody, nemohli jsme se od toho odtrhnout. Byl to neuvěřitelně povznášející pocit. Když jsme se nabažili, tak jsme vyrazili dál.	CESTOVAT TAM SLAVNÝ 100 METR VODOPÁD JÁ KRÁSNÝ PĚKNÝ OBLAST VZRUŠUJÍCÍ VODA-KLF: padající ZNÁT VODA PADAT OČI KLF: podle pohybu padající vody VODA PADAT STEJNĚ SPOJIT DÍVAT-SE (opakovaně) PRIMA POCIT HOTOVO

c. zneužívat nějakou službu, nějakou nabídku

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Přítel se o mě moc hezky staral. Vyřizoval pro mě mnoho věcí. Tak jsem to od té doby začala využívat a nechala veškeré vyřizování na něm.	MŮJ PŘÍTEL INDEX (mně) STARAT VYŘIZOVAT JÁ PRIMA PROSIT
Máme novou kabelovou televizi. Řekl jsem: „Vyber si jednu pohádku, na kterou se podíváš, a dost.“ Zapnul jsem jí pohádku, ale ona okamžitě začala přepínat programy jako smyslů zbavená. Jako by si se mnou hrála. Tak jsem přišel a televizi jsem jí vypnul.	JEDEN POHÁDKA CHTÍT JEDEN VYBRAT DOST PROČ KABEL NOVÝ (DĚTI) PRIMA ZMÁČKNOUT-KLF: ovladač MĚNIT (opakovaně) BLÁZEN JÁ NE VYPADAT HRÁT VYPNOUT-KLF: televize

Srovnání s použitím výrazu PRIMA v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz PRIMA ve frazeologických spojeních nevyskytuje. V českém znakovém jazyce se výraz PRIMA v přeneseném významu většinou objevuje ve významu hodnocení situace v jejím průběhu na rozdíl od češtiny, kde se jedná při použití výrazu PRIMA v základním významu o hodnocení celkové činnosti nebo věci.

SPÁT

SPÁT (v základním významu)

SPÁT (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova SPI

Změny formy znaku: kompletní změna manuální části znaku, znak se mění na USNOUT; změna tvaru ruky: v základním znaku je dominantní ruka ve tvaru 7 na pravém spánku se pohybem dolů na pravou tvář mění do tvaru N; ve znaku v přeneseném významu se obě ruce ve tvaru E v horní části dotýkají palci tváří (pod očima) změna pohybu: v základním znaku se ruka z původního tvaru ruky přejde do konečného tvaru ruky, v přeneseném významu se ruce pohybují v zápěstí shora dolů; změna místa: v původním významu je znak artikulován u spánku, v přeneseném významu je znak artikulován na horní části tváří

Často ve spojení se znakem: je možné spojit i s DÁVAT

Sémantická motivovanost: nevnímání

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

a. nemít zájem

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Pořád mě hrozně chce, ale mě absolutně ničím neupoutala.	DÍVKA CHTÍT INDEX: mě JÁ INDEX: ji SPÁT
Tihle lidi pro ně nejsou nijak zajímaví.	SKUPINA LIDÉ KLF: oblast té skupiny JÁ SPÁT
Nechtěl jíst maso, tak jsem mu vysvětlovala, že maso je moc zdravé, a jestli chce, aby jednou vyrostl v silného chlapa, tak ho musí jíst. Všechno mi to odkýval, ale stejně si místo masa dal raději něco sladkého.	ON MASO SPÁT ON JÁ VYSVĚTLIT MASO ZDRAVÝ POTŘEBA VYRŮST VYMYSLIT VYRŮST SILNÝ SYN KÝVNOUT NEVŠÍMAT SLADKÝ VYHRÁVAT

Táta mi řekl, že bych měla jít k volbám. No to mě ani nehne, nějaký volby mě nezajímají. Máma volit byla. Já jsem jí říkala, ať jde, když chce. Já ale žádný volby nepotřebuju. Radši půjdu někam za zábavou.	TÁTA ŘÍCT (on-mně) TY LEPŠÍ VOLIT JÁ SPÁT TÁTA VOLIT MÁMA VOLIT GESTO: běž JÁ NEPOTŘEBOVAT ZÁBAVA
---	--

b. nebýt zajímavý, poutavý; nudit se

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Tenhle film mě vůbec nebavil.	FILM TO SPÁT
Ta kniha, kterou jsem četl, za přečtení absolutně nestála.	KNIHA ČÍST SPÁT
Něco vyprávěl, ale jeho utahané znakování mě k smrti nudilo.	VYPRAVĚT (on) UKAZOVAT (pomalu) DÁVAT (on-mně) SPÁT
Neříká nic zajímavého.	UKAZOVAT SPÁT INDEX: ty
Vůbec mě ta přednáška nezajímala.	PŘEDNÁŠKA SPÁT
V obchodě jsem nenarazil na nic, co by za něco stálo, prostě nuda.	OBCHOD PROHLÍDKA ZAJÍMAVÝ NIC OBCHOD SZ č. 72 (2009) SPÁT

c. vyvyšování se nad ostatní (udělat něco bez námahy, hravě)

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Ve škole jsem všechno uměla mnohem dřív než ostatní spolužáci. Nechápu, že se s tím tak babrali. Já jsem to zvládala levou zadní.	ÚKOL ŠKOLA UČIT-SE JÁ SZ č. 76e (2009) SZ č. 42b (2009) JÁ SPÁT JÁ
Řekla, že ve skoku do dálky je přeskočí i po jedné noze. Ve skutečnosti se jí skok vůbec nepodařil, skočila jen pár centimetrů.	BĚHAT SKOK-DO-DÁLKY JÁ GESTO: mávnout SPÁT JÁ SKOČIT OMYL SKOK-KLF: krátké vzdálenosti

Srovnání s použitím výrazu SPÁT v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz **SPÁT** vyskytuje např. ve frazeologických spojeních *nedá mu to spát* (dělá mu to starosti); *čert nikdy nespí* (neštěstí vždy hrozí). V českém znakovém jazyce se v těchto významech výraz **SPÁT** v přeneseném významu nevyskytuje.

VOLAT

VOLAT (jedna z variant znaku v základním významu)

VOLAT (v přeneseném významu)

Mluvní komponent: plná artikulace slova VOLÁ

Změny formy znaku: znak VOLAT má v základním významu různé formy, vybrala jsem jednu, která je „vizuálně“ a kulturně bližší neslyšícím: volat někoho, aby mě poslouchal. A v přeneseném významu u tohoto znaku je změna ve dvou parametrech znak (tvar ruky, pohyb). Základní znak: dominantní ruka ve tvaru B se kývá v neutrálním prostoru před tělem; v přeneseném významu: dominantní ruka ve tvaru d s orientací dlaně nahoru mává ukazovákem nahoru a dolů a současně se pohybuje celá ruka po kruhové dráze pohybu směrem k tělu

Často ve spojení se znakem: –

Sémantická motivovanost: přichází po počátečním podnětu

Přenesený význam znaku a příklady jeho užití:

- a. mít větší žízeň/chuť po něčem

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Po čokoládě by člověk vypil hektolitry vody.	ČOKOLADA JÍST VOLAT ŽÍZEŇ
Když ochutnám kousek čokolády, mám chuť ji ochutnávat dál a dál. Vždycky si říkám, že jsem to vůbec dala do pusy.	JÍDLO TAKÉ VOLAT ČOKOLÁDA JÍST VOLAT KVŮLI DÁT-POKOJ DOST
Skončila jsem s kouřením. Kamarádi kouřili dál. Přemlouvali mě, ať si s nimi jednu cigaretu dám. Řekla jsem, že nechci. Ale jak jsem ucítila kouř, najednou jsem na tu cigaretu zase dostávala čím dál větší chuť. A dneska už zase kouřím.	JÁ BÝT (min. č.)KOUŘIT VZDÁT KONEC KAMARÁD ONI SZ č. 1 KOUŘIT NUTIT (mě) JÁ NECHTT POZDĚJI CÍTIT VOLAT SZ č. 16 (2009) ZPÁTKY KOUŘIT

Dobíral si ho: „Dal by sis ještě sklenku, vid’?“ Říkal: „Dej mi pokoj, já jdu domů.“ On zase: „Ale to asi těžko, když ten alkohol má tak lahodnou chuť, vid’?“	NEBEZPEČNÝ ALKOHOL VOLAT VĚDĚT JÍT-DO-PRDELE KLF: osoba DOMŮ ALKHOHOL VOLAT
---	---

b. mít větší závislost

<i>Překlad do ČJ</i>	<i>Přepis znaku</i>
Když jednou začneš kouřit, budeš kouřit čím dál víc. Lepší je s tím vůbec nezačínat.	KOUŘIT ZAČÁTEK VOLAT KOUŘIT NE SZ č. 56 (2009)
Doktor mi doporučoval, abych při problémech začala vždy se slabšími léky, a pokud problémy neustoupí, tak potom teprve postupně přecházela na silnější léky. Já jsem nedala říct a hned jsem užívala léky silné. Připadalo mi, že jsem udělala dobře, protože mě problémy hned přešly. Ale po nějaké době, když se mi problémy vrátily a já jsem si vzala léky, které jsem užívala naposledy, tak už mi vůbec nezabíraly. Tělo si říkalo o ještě silnější léky. Uvědomila jsem si, že kdybych doktora poslechla, udělala bych líp.	LÉKY SPRÁVNĚ DOKTOR DOPORUČIT (mně) SLABÝ POSTUP VÍC JÁ PŘÍMO SILNÝ PŘESTAT BRZO DOBŘÝ POZDĚJI ROK 2+ROK UŽ NEPOMOCT SZ č. 30 (2009) OD VOLAT SILNÝ SZ č. 30 (2009) LEPŠÍ MOCT SLABÝ POSTUP
Jednou se podíváte na některý díl seriálu a už vás to nutí, abyste se podívali příště a potom zas. Ale já jsem si řekla, že tomu nepropadnu. Už se na ně nedívám.	VOLAT SLEDOVAT SERIÁL SZ č. 76a (2009) STOP

Srovnání s použitím výrazu VOLAT v přeneseném významu v češtině:

V češtině se výraz VOLAT vyskytuje např. ve frazeologickém spojení *to volá o pomstu* (zaslouží si trest). V českém znakovém jazyce se v tomto významu výraz VOLAT v přeneseném významu nevyskytuje. V českém znakovém jazyce není význam spjat s hlasem, jako je tomu v češtině.

6.6. Srovnání významu nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce a v českém jazyce

Na základě rozboru jednotlivých výrazů v českém znakovém jazyce a jejich základních i přenesených významů jsem se pokusila o srovnání s užíváním odpovídajícího výrazu / odpovídajících výrazů v českém jazyce. Výsledky svého uvažování jsem shrnula v přehledové tabulce níže. Tabulka zahrnuje tři jazykové situace:

- a) jednotlivé výrazy jsou v přeneseném významu chápány v českém jazyce i v českém znakovém jazyce shodně,
- b) jednotlivé výrazy a jejich užívání se v českém jazyce a v českém znakovém jazyce významově částečně překrývají (některé významy se shodují, ale jiné jsou v českém znakovém jazyce oproti českému jazyku navíc, jejich užití je možné i v jiných oblastech apod.),
- c) užití jednotlivých výrazů se v českém jazyce a v českém znakovém jazyce zcela odlišuje.

V celkovém přehledu se získaná nepřímá pojmenování člení takto: ve skupině (a) se jedná o výrazy, které se v přeneseném významu obsahově překrývají v českém jazyce i v českém znakovém jazyce (DIVADLO, KREV, MISTR, PRVNÍ MÍSTO, PRVNÍ ŘADA, VOJÁK)

Ve skupině (b) se jedná, jak jsem naznačila výše, o výrazy, které se při použití v přeneseném významu obsahově překrývají jen částečně. Typickou situací je ta, kdy výraz v českém znakovém jazyce je možné použít ve stejném kontextu i v českém jazyce, ale v českém znakovém jazyce je repertoár významových oblastí, kdy je možné výraz použít, bohatší (BLESK, BŘICHO, ČERNÝ DEN, ČLEN, DĚDEČEK, HOROR, HOTOVO, KONEC, KRÁL, LACINÝ, LEPIT, NEMOC, SLADKÝ, SLEPICE). Dále, se v některých případech v českém znakovém jazyce používá výraz v kladném tvaru a v českém jazyce je běžnější užití jeho tvaru záporného (např. VONĚT, KAMARÁD)

Do skupiny (c) jsem zahrnula výrazy, které je možné použít v daném přeneseném významu pouze v českém znakovém jazyce. V českém jazyce se tento výraz vyskytuje buď ve zcela jiném významu, nebo se tam nevyskytuje vůbec.

Přehled srovnání nepřímých pojmenování v českém jazyce (ČJ) a českém znakovém jazyce (ČZJ)

(a) Významy se v ČZJ a v ČJ překrývají	(b) Významy se v ČZJ a v ČJ překrývají pouze částečně	(c) Významy jsou v ČZJ a v ČJ zcela odlišné
<div>DIVADLO</div> <div>KREV</div> <div>MISTR</div> <div>PRVNÍ MÍSTO</div> <div>PRVNÍ ŘADA</div> <div>VOJÁK</div>	<div>BLESK</div> <div>BŘICHO</div> <div>ČERNÝ DEN</div> <div>ČLEN</div> <div>DĚDEČEK</div> <div>HOROR</div> <div>HOTOVO</div> <div>KAMARÁD</div> <div>KONEC</div> <div>KRÁL</div> <div>LACINÝ</div> <div>LEPIT</div> <div>NEMOC</div> <div>SLADKÝ</div> <div>SLEPICE</div> <div>VONĚT</div>	<div>BOMBA</div> <div>ČERT</div> <div>ČISTÝ</div> <div>DÁVAT (mi) HLOUPOST</div> <div>DVA OBRAZ</div> <div>HESLO</div> <div>HOUSLE</div> <div>HRÁT</div> <div>HROB</div> <div>CHUTNÝ</div> <div>JE</div> <div>KILO</div> <div>KULTURA</div> <div>KŮŇ</div> <div>MOTOR</div> <div>MRTVICE</div> <div>MRTVÝ</div> <div>MUZEUM</div> <div>NEPRODAT</div> <div>NULA</div> <div>PLÁČ</div> <div>POVINNOST</div> <div>POVOLÁNÍ</div> <div>PRÁZDNÝ</div> <div>PRIMA</div> <div>PRŮKAZ</div> <div>REKLAMA</div> <div>SILNÝ</div> <div>SPÁT</div> <div>TELEFON</div> <div>UTÉCT</div> <div>VENKOV</div> <div>VÍC BODŮ</div> <div>VOLAT</div> <div>VRABEC</div> <div>VYHRÁVAT</div> <div>ZÁBAVA</div> <div>ZDRAVÝ</div>

Tento přehled, zobrazující vztahy nepřímých pojmenování v češtině a v českém znakovém jazyce, dokazuje, že nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce nejsou závislá na českém jazyce ani v jejich přeneseném významu. Respondenti pracovali samostatně a jsem si jistá, že v průběhu celého výzkumu chápali tyto výrazy v přeneseném významu, a to i v případě, že jej sami aktivně ve svých promluvách nepoužívali.

6.7. Významové blízkosti skupin nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce

Již v kapitole Metodologie a postup jsem zmínila jednu z nevýhod využití elicitace, kdy po intenzivní konzultaci s respondenty přicházela nejistota při ujišťování se o významu u příkladů nepřímých pojmenování, která jsou si významově blízká. Rozhodla jsem se v této kapitole porovnat výrazy nepřímých pojmenování, která mají velmi podobný lexikální význam. Nejedná se o tzv. sémovou analýzu v plném rozsahu, avšak snažila jsem se postihnout ten nejmenší základní významový rozdíl, který od sebe výrazy významově odděluje. V některých případech se nejednalo jen o dvojici výrazů, ale i o trojici.

V průběhu výzkumu jsem zjistila sedm dvojic a jednu trojici výrazů, které jsou si na základě uvedených příkladů na první pohled velmi podobné. Pro větší čtenářský komfort připisuji ke každé dvojici sémantickou motivovanost při následném porovnání obou výrazů v přeneseném významu. Pokusím se přiblížit odlišnosti jejich významů pomocí sémů (nejmenších významových rysů, které od sebe oddělují dva výrazy). Přidám také informaci o tom, do jaké míry jsou výrazy synonymní (a tedy v promluvách zaměnitelné).

BOMBA x BLESK

BOMBA – sémantická motivovanost: motivováno objektem, který má schopnost v jednom okamžiku zasáhnout obrovský počet lidí, obrovskou plochu, mít obrovský dopad.

BLESK – sémantická motivovanost: rychlý pohyb.

U obou výrazů se jedná o význam velké rychlosti. Pokud bychom se zaměřili na hlubší porovnání zmíněných výrazů, pak se liší intenzitou rychlosti. Znak BLESK vyjadřuje druhý stupeň rychlosti a BOMBA třetí stupeň rychlosti. V uvedených příkladech není možné výrazy BOMBA a BLESK zaměnit, pokud bychom chtěli zachovat původní význam.

MRTVICE x HROB

MRTVICE – sémantická motivovanost: znehybnění, konsternování.

HROB – sémantická motivovanost: místo, kde se pohřbívají mrtví (mrtvola neodpovídá, nepřemýšlí a nežije – nepohybuje se).

V jednom příkladu se oblast využití obou výrazů překrývá, a to v souvislosti s požíváním alkoholu, tj. příklad *pít do němoty*. V tomto případě se jedná o synonymní využití jednoho ze dvou nepřímých pojmenování. V ostatních příkladech není možné znaky zaměnit bez posunu nebo pozměnění významu.

VONĚT x BŘICHO

VONĚT – sémantická motivovanost: příjemná vůně, za kterou jdeme.

BŘICHO – sémantická motivovanost: břicho jako symbol sytosti.

Oba znaky se ve významu nepřímých pojmenování používají ve spojení s penězi. Ne vždy je však možné výrazy v uvedených příkladech synonymně zaměnit. V námi uvedených příkladech je to možné jen ve větě (INDEX: on ZAPOJIT VŮBEC SPORT JET TAIPEI VYBRAT (ho) BLBOST INDEX: on PRÁCE NIC **BŘICHO** KOUKAT **BŘICHO** JET), kde by bylo možné namísto výrazu BŘICHO použít výraz VONĚT. Výraz VONĚT se použije téměř vždy, pokud je za naší pohnutkou k činnosti snaha po získání peněz, bohatství. Výraz BŘICHO použijeme navíc v situacích, kdy jednání člověka není hnáno touhou získat finanční obnos, ale kdy někdo dostává něco zadarmo (za malé množství práce vysokou odměnu apod.). V českém znakovém jazyce se v příkladech využití tohoto výrazu často jedná o situaci vysoce postavených většinou politických hodnostářů, kteří za svou práci dostávají nepřiměřené odměny.

PRŮKAZ x POVOLÁNÍ x ČLEN

PRŮKAZ – sémantická motivovanost: doklad prokazující důležité údaje (příp. oprávnění).

POVOLÁNÍ – sémantická motivovanost: dokonalé zvládnutí nějaké činnosti tak, že by se tím mohl živit.

ČLEN – sémantická motivovanost: někdo náležící ke skupině lidí se stejnými cíli, nároky, dovednostmi nebo zájmy.

Tyto tři vybrané znaky se ve významu nepřímých pojmenování shodně využijí v kontextu požívání alkoholu. Znaky PRŮKAZ a POVOLÁNÍ shodně vyjadřují význam „být zkušeným pijanem alkoholu či umět pít alkohol“:

- KAMARÁD KLF: dvě osoby sedící proti sobě CHLASTAT DÁVAT-KLF: několik panáků KLF: druhý člověk upadnout GESTO: „no vidíš“ JÁ MÍT **PRŮKAZ** NEMÍT TY **PRŮKAZ**
- PÍT-ALKOHOL POVOLÁNÍ JÁ TY GESTO: porážka UPADNOUT-KLF: osoba **POVOLÁNÍ** MŮJ

Vyjádření v příkladu: ALKOHOL **POVOLÁNÍ** JEHO **POVOLÁNÍ** můžeme nahradit vyjádřením: ALKOHOL **PRŮKAZ** MÍT (on). Znak PRŮKAZ ve významu nepřímého pojmenování na základě reakcí respondentů Moravané neznají a v aktivní komunikaci ho nepoužívají. V případě, že se však setkají s tímto vyjádřením u neslyšících Čechů, pak nemají problém s porozuměním. Na Moravě se podle respondentů ve významu „být zkušeným pijanem alkoholu či umět pít alkohol“ používá jako nepřímé pojmenování jen výraz POVOLÁNÍ.

S využitím znaku ČLEN v nepřímém pojmenování je už situace výrazně jiná. Jedná se o využití znaku v kontextu, kdy je někdo opravdovým alkoholikem, zatímco znaky PRŮKAZ/POVOLÁNÍ vyjadřují význam jen okamžitého, nárazového požívání alkoholu, nikoliv trvalé. Člověk z příkladu věty, v němž je užit výraz PRŮKAZ/POVOLÁNÍ, nemusí být tedy alkoholikem, jen umí pít tak, že netrpí žádnými nevolnostmi, i když alkoholu vypije mnoho.

- ALKOHOL UŽ ČLEN GESTO: mávnout
- ONI SZ č. 1 CHLASTAT ON VÝKON UŽ CHLASTAT PŘIPOJIT (k nim) **NOVÝ ČLEN** ONI

ČERT x VOLAT

ČERT – sémantická motivovanost: objekt, který mě pokouší, kterému často podlehneme.

VOLAT – sémantická motivovanost: přicházet po počátečním podnětu.

U konkrétního příkladu s využitím znaku ČERT v nepřímém pojmenování ve významu „ukrást myšlenky“ ho není možné nahradit jiným znakem (např. VOLAT). Přestože oba výrazy ČERT A VOLAT se pojí s významem graduující nebo vygradované reakce, která přichází po nějakém podnětu, můžeme mezi nimi nalézt drobný významový rozdíl, a to například ve větách použitými v souvislosti s „jídlem“:

- ČOKOLÁDA JÍST ČERT JÍST (opakovaně)
- JÍDLO TAKÉ VOLAT ČOKOLÁDA JÍST VOLAT KVŮLI DÁT-POKOJ DOST
- JÍST UŽ VOLAT JÍST
- ČOKOLADA JÍST VOLAT ŽÍZEN

Použití výrazu ČERT vyjadřuje situaci, kdy jednou někdo něco ochutná (příklad kostičku čokolády) a už s ochutnáváním čokolády nemůže přestat (nechat nedojedenou). Činnost (např. jení čokolády) musí dělat tak dlouho, dokud nenarazí na nějakou reálnou překážku (než celou čokoládu dojí). V situaci s výrazem VOLAT se jedná spíše o určitou závislost – „tělo si něco žádá“ – podobně jako v příkladu věty, ve které si „tělo žádá“ po snědení několika tabulek čokolády vypít velkého množství vody.

Podobný rozdíl můžeme vysledovat i v příkladech, ve kterých se jedná o vykonávání nějaké činnosti – příklad se sledováním televize:

- TELEVIZE SLEDOVAT ČERT GESTO: mávnout
- VOLAT SLEDOVAT SERIÁL SZ č. 76a (2009) STOP

V případě použití výrazu ČERT se jedná o situaci, kdy si osoba sedne k televizi a už se od ní neodtrhne, zatímco v případě věty s použitím výrazu VOLAT se jedná o dlouhodobou závislost – pravidelné sledování jednotlivých dílů seriálu, tendence nevynechat ani jediný díl. Jak jsem naznačila, v případě užití výrazu VOLAT se jedná

o situaci dlouhodobou, naopak u znaku ČERT se jedná o situaci v „jeden den“. Jen pro zajímavost, podařilo se nám získat jeden příklad, kdy se v textu jednoho respondenta objeví oba znaky v jedné větě s nepřímými pojmenováními: AUTOMAT JEN-TAK-Z-DLOUHÉ-CHVÍLE **VOLAT** (opakovaně) **ČERT** KLF: dát mince do automatu HRÁT DÁL. To potvrzuje domněnku, že znak VOLAT označuje význam *mít závislost na hracím automatu* a znak ČERT zase neschopnost přestat s hraním, dokud nedojdou peníze (reálná překážka).

PRIMA x VOLAT

PRIMA – sémantická motivovanost: kladné hodnocení.

VOLAT – sémantická motivovanost: přichází po počátečním podnětu.

Význam znaků PRIMA a VOLAT v kontextu pití alkoholu je velmi podobný. Užitím znaku PRIMA v nepřímém pojmenování vyjádříme skutečnost, že nejdříve jsme k nějaké činnosti/osobě/věci skeptičtí, myslíme si, že nás nebude bavit / nebude se nám líbit, ale po vyzkoušení či osobní zkušenosti se náhled na činnosti/osobě/věci mění tak, že začínají být osobě příjemné. Jedná se o skutečnost, kdy si osoba sama z vlastní vůle něco oblíbí – v situaci s pitím alkoholu se jedná o význam přijít tomu na chuť. V případě výrazu VOLAT, jak už jsem se zmínila výše, se jedná o určitou závislost, situaci, kdy si tělo něco „žádá“ a osoba s tím sama nemůže nic dělat (přestat), i když chce. Není to možné vůlí ovlivnit.

- VĚC ZNÁT (ty) JEDEN PÍT-KLF: panák UŽ **PRIMA** JEŠTĚ GESTO: přinést sem POUZE-JEDEN PÍT-KLF: panák DOST NIKDY ZNÁT TY UŽ **PRIMA**
- NEBEZPEČNÝ ALKOHOL **VOLAT** VĚDĚT JÍT-DO-PRDELE KLF: osoba DOMŮ ALKOHOL **VOLAT**

Oba výrazy se objeví v ojedinělém příkladu jednoho z respondentů (KAMARÁD KLF: osoba SZ č. 72 (2009) NEVADIT JÁ UKAZOVAT **VOLAT PRIMA** UKAZOVAT ZAJÍMAVÝ AŽ). Nejsem si jistá, zda se nejedná o „přehmat“ ve znakovém jazyce. Podle mého názoru se jedná v části s výrazem VOLAT o situaci,

kdy chce někdo něco více a více (vyprávět) a v části s výrazem PRIMA se jedná o výsledek činnosti, který je vyhodnocen tak, že osobu vypravování baví.

VRABEC x ZÁBAVA

VRABEC – sémantická motivovanost: způsob pohybu vrabce, který stále poskakuje a nevydrží delší dobu stát v klidu na jednom místě.

ZÁBAVA – sémantická motivovanost: hravá nebo nezávazná činnost.

Znaky VRABEC a ZÁBAVA využité v nepřímých pojmenováních mají jeden společný kontext použití, a to časté přemísťování a časté změny v zaměstnání. Příklad:

- PRÁCE ZMĚNY JÁ **VRABEC**
- PRÁCE ZMĚNIT-KLF: místo (několikrát) **ZÁBAVA**
- PRÁCE TY VÝPOVĚĎ POTOM ZMĚNIT KLF: jiné místo
VYPADAT **ZÁBAVA** NEROZUMĚT MĚSÍC 2+MĚSÍC STŘÍDAT
STŘÍDAT ROK ÚSEK PĚT+KRÁT
- POVOLÁNÍ ZMĚNIT-KLF: místo (několikrát) TY DOKÁZAT JÁ
STEJNĚ POVOLÁNÍ ZAMĚRIT TY ZMĚNIT-KLF: místo
(několikrát) VYPADAT **ZÁBAVA** VÝPOVĚĎ PŘESTUPOVAT
VYPADAT **HRÁT ZÁBAVA**

Někteří z respondentů se domnívají, že výraz VRABEC je využíván spíše v negativním smyslu a výraz ZÁBAVA spíše v pozitivním kontextu. Znak VRABEC použijeme jako nepřímé pojmenování v situaci, kdy hovoříme o osobě, která neustále mění zaměstnání (ve smyslu zaměstnavatele, místo zaměstnání, působení), zatímco znak ZÁBAVA použijeme v kontextu, kdy hovoříme o osobě, která neustále mění zaměstnání (ve smyslu profese). Při užití výrazu ZÁBAVA se také jedná o cílené, vědomé změny za účelem vyhnutí se stereotypu nebo s cílem vyzkoušet několik různých možností zaměstnání a potom se rozhodnout pro tu, která člověka bude bavit nejvíce. Viz příklad *S oblibou měním zaměstnání každou chvíli*: PRÁCE ZMĚNIT-KLF: místo (několikrát) ZÁBAVA. U výrazu VRABEC se jedná spíše o nedobrovolné změny v situaci, kdy dostává dotyčný výpovědi nebo utíká od problémů ve stávajícím zaměstnání. Viz příklad *Neustále měním zaměstnání*: PRÁCE ZMĚNY JÁ VRABEC.

Mezi příklady najdeme další dvě věty ze skupiny významů pro nepřímé pojmenování VRABEC, a to ve smyslu „několikrát stěhování bytu, nábytku v něm“, ve kterých bychom použité nepřímé pojmenování mohli zaměnit za výraz ZÁBAVA, a tím by vznikl příklad s posunutím významu:

- ŠKOLA STĚHOVAT (opakovaně) VZDÁT VZDÁT **VRABEC** STĚHOVAT ZA+TO+NEMOCT
- SPORT ČLEN PRAHA NASTOUPIT SZ č. 14 STĚHOVAT HRADEC KRÁLOVÉ SZ č. 14 STĚHOVAT ČESKÉ BUDĚJOVÍCE JÁ VĚDĚT ZA-TO-NEMOCT **VRABEC** STĚHOVAT (opakovaně)
- JÁ BYT STĚHOVAT (opakovaně) TYP **VRABEC** JÁ
- KAMARÁD BYT NAVŠTÍVIT (já-k němu) NÁBYTEK KLF: oblast VĚDĚT (já) PAMATOVAT PŘÍSTÍ MĚSÍC SZ č. 24 NAVŠTÍVIT (já-jeho) ZMĚNA NMS: ne JÁ TYP ZA-TO-NEMOCT TYP **VRABEC** STĚHOVAT (nábytek)
- BYT SZ č. 9 NE STĚHOVAT (opakovaně) **VRABEC**

V dalších příkladech nemůžeme zmiňovaná nepřímá pojmenování zaměnit, např. u významových skupin „časté změny vizáže“ a „časté změny slibů, domluvy“. V příkladech se znakem ZÁBAVA nemůžeme použít znak VRABEC, protože tento znak je vždy spjat jen s významem „měnit místo pobývání“, kromě příkladu se střídáním partnerů.

VRABEC x KULTURA

VRABEC – sémantická motivovanost: způsob pohybu vrabce, který stále poskakuje a nevydrží delší dobu stát v klidu na jednom místě.

KULTURA – sémantická motivovanost: tvořivá lidská činnost.

Tyto dva výrazy se objevují shodně v příkladech souvisejících se „stěhováním nábytku“:

- **KAMARÁD BYT NAVŠTÍVIT** (já-jeho) **NÁBYTEK** KLF: oblast **VĚDĚT** (já) **PAMATOVAT PŘÍSTÍ MĚSÍC SZ č. 24 NAVŠTÍVIT** (já-jeho) **ZMĚNA NMS: ne JÁ TYP ZA-TO-NEMOCT TYP VRABEC STĚHOVAT** (nábytek)
- **KULTURA MĚNIT-KLF: nábytek**

Rozdíl v použití těchto dvou nepřímých pojmenování je dán spíše regionálně. Podle názoru respondentů z Moravy se používá v této souvislosti jen výraz **KULTURA**, zatímco respondenti z Prahy používají v některých situacích také výraz **VRABEC**. Podle mého názoru je rozdíl mezi těmito dvěma výrazy mimo jiné obsahový. Použitím výrazu **KULTURA** vyjadřujeme skutečnost, že osoba dělá činnost pro radost ze změny (přestavěný nábytek v pokoji), zatímco při použití výrazu **VRABEC** vyjadřujeme spíše negativní hodnocení osoby, která nevydrží sedět nečinně.

7. Závěr

Tato diplomová práce je první ucelenou prací na téma nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce. Analyzuje danou problematiku z lexikologického hlediska na jazykovém materiálu sesbíraném během výzkumu. Při popisu nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce jsem vycházela zejména z odborných publikací o nepřímých pojmenováních v českém jazyce, dále pak ze zahraniční odborné literatury popisující podobný jev v cizích znakových jazycích.

V rámci výzkumu bylo hodnoceno 60 znaků, jež byly rozděleny do tří skupin. Klasifikace byla provedena na základě změny formy znaku. V práci se navíc objevuje 8 dalších znaků, které nebyly zařazeny do zmíněných skupin. Vymezila jsem tři základní kategorie nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce podle toho, zda došlo ke změně formy znaku: (1) žádná změna formy znaku, (2) částečná změna formy znaku a (3) úplná změna formy znaku. Součástí popisu každého znaku je fotodokumentace, popis mluvního komponentu, změny formy znaku a sémantické motivovanosti. Dále jsou uvedeny jednotlivé skupiny přenesených významů. Zobecnění významu jednotlivých skupin probíhalo na základě sebraných příkladů. Každý přenesený význam je doložen příklady konkrétního užití znaku. K jednotlivým příkladům přikládám vždy přepis znaku a překlad do českého jazyka. Originální záznam příkladů v českém znakovém jazyce lze nalézt na přiloženém DVD, které obsahuje všechny analyzované znaky i příklady. Kromě příkladů se k výrazům pojí i další komentář k získanému jazykovému materiálu a srovnání s použitím stejného výrazu v přeneseném významu v češtině. Podle toho, zda se přenesené významy jednotlivých výrazů v českém znakovém jazyce a v českém jazyce překrývaly a do jaké míry, jsem vydělila další tři skupiny: (a) významy se v českém znakovém jazyce a v českém jazyce překrývají, (b) významy se v českém znakovém jazyce a v českém jazyce překrývají pouze částečně, (c) významy v českém znakovém jazyce a v českém jazyce jsou zcela odlišné.

Zkoumáním procesu vzniku nepřímých pojmenování a jejich lexikalizace podloženým studiem odborné literatury jsem došla k závěru, že tyto procesy jsou shodné v českém znakovém jazyce i v českém jazyce. V rámci svého výzkumu jsem dále rozdělila znaky podle motivovanosti jejich přeneseného významu. Toto rozdělení

ukázalo, že nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce lze podobně jako nepřímá pojmenování v českém jazyce členit do skupin podle motivace. Vymezené skupiny se však v obou jazycích liší. Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce jsou více založena na vizuálních kvalitách objektů a osob. Domnívám se, že tento jev souvisí se specifickým vnímáním světa, se kterým se setkáváme v kultuře neslyšících.

Soubor šedesáti nepřímých pojmenování není zdaleka vyčerpávající a při dalším zkoumání budou jistě nalezeny další výrazy spadající do této kategorie. Již z tohoto omezeného materiálu je však zřejmé, že pro další výzkum budou nejzajímavější skupiny (b) a (c). Jde o nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce, která buď nejsou vůbec závislá na českém jazyce ani ve svém přeneseném významu a mají vlastní přenesený význam, nebo se jejich přenesený význam částečně překrývá s přeneseným významem v českém jazyce.

Poznatky z mé práce se dají využít například v oblasti lexikografie, jelikož při tvorbě nových slovníků českého znakového jazyka se zatím vůbec neuvádí přenesený význam znaků. Do heslové stati by se mohl zařadit jejich základní význam na prvním místě a pak by následovaly významy vzniklé přenesením.

Doufám, že moje práce přispěje k dalšímu výzkumu, který by se mohl zabývat například zjišťováním rozdílů mezi jednotlivými typy nepřímých pojmenování – metaforami, metonymiemi, synekdochami, popř. frazémy a idiomy. Výsledkem takového výzkumu by pak mohl být překladový frazeologický slovník českého znakového jazyka a českého jazyka.

V neposlední řadě by tato práce mohla být zajímavým zdrojem pro tlumočníky znakového jazyka a učitele českého jazyka pro neslyšící, kteří se při vykonávání své profese často setkávají s nepřímými pojmenováními a kteří mohou při jejich dostatečné znalosti zabránit interferenci mezi českým znakovým jazykem a českým jazykem.

8. Seznam literatury

BAKER – SHENK, C.; COKELY, D. *American Sign Language: A Teacher's Resource Text on Grammar and Culture*. Washington, D.C. : Gallaudet University Press, 1980. ISBN 0-930323-84-X.

ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha : ISV nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-12-9.

ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0.

ČERMÁK, F.; HRONEK, J. a kol.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání*. Praha: Academia, 1983.

ČERMÁK, F.; HRONEK, J. a kol.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné*. Praha: Academia, 1988.

ČERMÁK, F.; HRONEK, J. a kol.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné A-P*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0347-9.

ČERMÁK, F.; HRONEK, J. a kol.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné R-Ž*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0428-9.

ČERNÝ, J. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc : Rubico, 1998. ISBN: 80-85839-24-5.

DOKULIL, M. *Tvoření slov v češtině I*. Praha, 1961.

FILIPEC, J.; ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha, 1985.

FILIPEC, J. *O přenášení významu ve slovní zásobě, zvláště na základě podobnosti a soumeznosti*. AUC SlavPrag4, 1962, s. 497–506.

HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha, 1980.

HAUSER, P. *Základní pojmy z nauky o slovní zásobě a tvoření slov*. 1. vyd. Brno : Masarykova university v Brně, Pedagogická fakulta, 1996. ISBN 80-210-1286-2.

HAVRÁNEK, B.; JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha, 1981.

KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. (eds.) *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.

KARLÍK, P.; NEKULA, M.; RUSÍNOVÁ, Z. (eds.) *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 1997. ISBN 80-7106-134-4.

KYLE, J. G.; WOLL, B. *Sign Language. The Study of Deaf People and Their Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. ISBN: 0-521-26075-2.

LAKOFF, G.; JOHNSON, M. *Metaphors We Live By*. Chicago, London : University of Chicago Press, 1980. Česky Metafory, kterými žijeme. Přel. M. Čejka. 1. vyd. Brno : Host, 2002. ISBN 80-7294-071-6.

MACUROVÁ, A. *Lingvistika znakových jazyků na počátku třetího tisíciletí*. Speciální pedagogika. 2005, roč. 15, č. 2, s. 77–85.

MACUROVÁ, A.; NOVÁKOVÁ, R. *Poznáváme český znakový jazyk. Český znakový jazyk v kontaktu*. Speciální pedagogika. 2008, roč. 18, č. 4, s. 278–298.

NĚMEC, J. *Obrazné výrazy a jejich lexikalizace*. Slovo a slovesnost. 1987, č. 48, s. 110–123.

NOVÁKOVÁ, R.; *Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce*. [DVD]. Praha : ČKTZJ, 2008. ISBN 978-80-87153-18-5.

OKROUHLÍKOVÁ, L. *Notace – zápis českého znakového jazyka*. Praha: ČKTZJ, 2008. ISBN 978-80-87153-93-2.

SOCHROVÁ, M. *Český jazyk v kostce pro střední školy*. 2. vyd. Havlíčkův Brod : Fragment, 1999. ISBN 80-7200-338-0.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. 2. vyd. Praha : Academia, 1998. ISBN 80-200-0493-9.

ŠMILAUER, V. *Nauka o českém jazyku*. Praha, 1972.

ŠŮCHOVÁ, L. *Metafora v českém znakovém jazyce*. [Diplomová práce]. Praha, FF UK v Praze, Ústav českého jazyka a teorie komunikace. 2007.

VALLI, C.; LUCAS, C. *Linguistics of American Sign Language. An Introduction*. Washington, D. C. : Gallaudet University Press, 1992. ISBN 1-56368-042-4.

VAŇKOVÁ, I.; NEBESKÁ, I.; SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L.; ŠLÉDROVÁ, J. *Co na srdci, to na jazyku*. Praha : Karolinum, 2005, s. 92 – 106. ISBN 80-246-0919-3.

VYSUČEK, P. *Specifické znaky*. [Bakalářská práce.] Praha: FF UK, 2003.

VYSUČEK, P. *Specifické znaky*. [Diplomová práce.] Praha: FF UK, 2009.

WILBUR, R. B. *American Sign Language: Linguistic and Applied Dimension*. Boston : College-Hill Press, 1987. ISBN: 0-31694-013-5

WILCOX, P. P. *Metaphors in Americans Sign Language*. Washington, D.C. : Gallaudet University Press, 2000. ISBN 1-56368-099-8.

Resumé

Diplomová práce se zabývá nepřímými pojmenováními v českém znakovém jazyce. Tato oblast u nás zatím nebyla systematicky prozkoumána. V práci je představeno a analyzováno celkem 60 znaků, které jsou rozděleny do tří základních skupin podle změny formy znaku. Ke každému znaku je připojena fotodokumentace, jejímž cílem je předat informaci o podobě znaku v základním a přeneseném významu. Dále je v práci u jednotlivých nepřímých pojmenování popisována sémantická motivovanost přenesených významů. Součástí práce je také zobecnění přenesených významů a vyčlenění skupin znaků podle jejich přeneseného významu, které probíhalo na základě sebraných příkladů. Ty jsou uvedeny v překladu do psané češtiny s psaným přepisem znaků použitých v textu v českém znakovém jazyce. Příklady v českém znakovém jazyce v původním znění jsou předloženy i na DVD s videoukázkami, které je součástí práce. Teoretickou oporou výzkumu je shrnutí poznatků o nepřímých pojmenováních v české lingvistice. Dále jsou v práci vyloženy úvodní poznámky k nepřímému pojmenování v českém znakovém jazyce týkající se procesu vzniku nepřímého pojmenování, procesu lexikalizace a klasifikace podle aspektu motivace nepřímých pojmenování.

Abstract

This dissertation addresses the Indirect Naming Unit in Czech Sign Language. This area has not been researched systematically in the Czech Republic. There are total of 60 of them being introduced and analyzed in this paper. They are divided into 3 main categories based on how they change the form of the sign. Each sign has a photo documentation showing what the sign looks like in the basic meaning and the metaphorical meaning. Furthermore, for each sign of an Indirect Naming Unit there is a written explanation of its semantic motivation for the metaphorical meaning. In another part of this paper, the metaphorical meanings have been grouped into general categories. These metaphorical meanings were taken from previously collected examples. These examples are translated into written Czech and the sign order, used in the signed sentence, is listed as well. These examples used in Czech Sign Language are shown in videos on DVD, which is a part of this dissertation. The theoretical support for this research work is based on the knowledge of the Indirect Naming Unit in the Czech linguistics. Furthermore, there are introductory notes about Indirect Naming Unit in Czech Sign Language related to the process of creating the Indirect Naming Unit, the process of lexicalization and the categorization based on the motivation of particular signs/Indirect Naming Units.